

T C
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Radyo-Televizyon-Sinema Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TELEVİZYONDAKİ ÇOCUK PROGRAMLARINDA
MİSTİK ÖĞELER SORUNSALI

ERCAN ŞENGEZER
2501060598

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Neşe KARS

Düzeltilmiş Tez

İSTANBUL-2012

Y Ü K S E K L İ S A N S

TE Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Ercan ŞENGEZER

Numarası : 2501060598

Anabilim/Bilim Dalı : Radyo TV Sinema

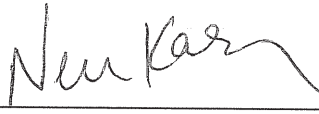
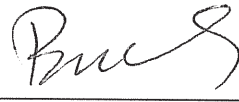

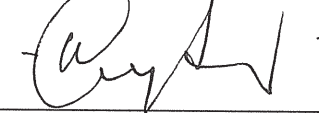
Tez Savunma Tarihi: 26.06.2012

Danışman : Prof.Dr.Neşe KARS

Tez Savunma Saati : 11.00'da

Tez Başlığı : 'Televizyondaki Çocuk Programlarında Mistik Öğeler Sorunsalı.'

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ÖYÇÖKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Neşe KARS		KABUL
2-Doç.Dr.Battal ODABAŞ		Kabul
3-Doç.Dr.Nilüfer PEMBECİOĞLU		Kabul
4-Doç.Dr.Ceyhan KANDEMİR		Kabul
5-Yrd.Doç.Dr.Necdet NEYDİM		Kabul,

Televizyondaki Çocuk Programlarında Mistik Öğeler Sorunsalı

Ercan Şengezer

ÖZ

Bu araştırma, “Çocuk Programlarında mistik öğelerin yer alıp almadığını incelemek ve hangi mistik öğelerin sıklıkla kullanıldığını tespit etmek” üzere hazırlanan bir çalışmadır. Araştırmanın temel amacı, 3-7 yaş aralığına hitap eden çocuk programlarında yer alan mistik öğeleri olup olmadığını ve olanların detaylarını incelemektir. Çalışmada, içerik analizi yöntemiyle Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları, Winx Club ve Melekler Okulu çizgi filmlerindeki görsel öğeler, karakterler, karakterlerin arasında geçen diyaloglar incelenmektedir.

Bu tez çalışmasının araştırma konusuna Giriş bölümünde ayrıntılı olarak değinilmiştir. Araştırmanın Birinci Bölümü kuramsal açıklamaları içermektedir. İkinci Bölüm ise mistisizm ve mistik kavramlar konularını ele almaktadır. Çocukluk döneminde mistisizm ve mistik kavramlar, mistisizmin kaynakları, çocuk ve mistisizm gibi konulara kuramsal düzeyde değinilmiştir. Üçüncü Bölüm’de ise adı geçen televizyon programlarının içerik analizlerinin sonuçları yer almaktadır. Sonuç bölümünde genel değerlendirmeler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Televizyon, Çocuk Programları, Mistik Öğeler.

Problematic Of Mystical Elements In Child Programs On Television

ABSTRACT

This research is prepared to examine "whether mystical elements take place in child programs or not" and to determine "which mystical elements are used in these programs". The main purpose of this research is to examine and evaluate "the mystical elements that take place in child programs for 3 to 7 year-old children. In this study, the characters of child programs called Keloğlan, Winxclub and Angel's Friends, the dialogues between the characters and visual elements are examined by the help of discourse analysis and semiology and it is determined that some mystical elements are used in these children programs.

This thesis has an introduction and three chapters. Introduction deals with the main subject of the research in details. First chapter contains theoretical approach. The functions of televisions, child programs, the history of child programs, the role of media to individualize , the media effects on children, formalized understanding by children, role modeling, development steps of childhood are theoretically examined. Second chapter theoretically deals with mysticism and mystical conceptions in childhood, mystical reasoning, mysticism and child. Third chapter contains examination of a sample contignents with literature review. Finally, the conclusion part contains a general evaluation of the study.

Keywords: child, television, child programs,mystical elements

ÖNSÖZ

Günümüzde kitle iletişim araçları büyük önem kazanmıştır. Bu araçlar içinde televizyon, geniş kitlelere de ulaşması nedeniyle ön plana çıkmıştır. Son yıllarda televizyon kanallarının ve programlarının artışı çocuk kanalları ve programlarına da yansımıştır. Bu derece etkin bir aracın insan hayatı özellikle de çocukların yaşamındaki önemi, üzerinde durulan önemli bir konudur. Buradan hareketle araştırmanın amacı, çocuk programlarında yer alan mistik öğeleri nicel ve nitel olarak belirlemek ve bunların çocuk dünyası, algısı ölçeğinde çocuk gelişimiyle ilişkisini tartışmaktır.

Bu araştırma boyunca birçok kişinin yardım ve desteği olmuştur. Başta araştırmanın her aşamasında katkıları olan değerli hocam Prof. Dr. Neşe KARS'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her anlamda desteğini esirgemeyen ve sonsuz katkıları olan değerli hocalarım Doç. Dr. Battal ODABAŞ, Doç. Dr. Nilüfer PEMBECİOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Necdet NEYDİM'e teşekkür ederim. Tüm araştırma boyunca desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen Emel SİLAHSIZOĞLU'na teşekkür ederim.

Ercan ŞENGEZER

İstanbul, Mayıs-2012

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ	1
I.BİRİNCİ BÖLÜM: TELEVİZYON VE ÇOCUK.....	3
1. 1.Televizyon.....	3
1.1.1.Televizyonun İşlevleri.....	4
1.1.1.1.Haber ve Bilgi Verme İşlevi	4
1.1.1.2.Eğitim ve Eğlendirme İşlevi	6
1.1.1.3.İnandırma ve Harekete Geçirme İşlevi	7
1.1.1.4.Mal ve Hizmetin Tanıtımı İşlevi.....	8
1.1.1.5.Denetim ve Eleştiri İşlevi	9
1.1.1.6.Siyasi işlevi.....	10
1.1.2. Televizyon Programlar Türleri	12
1.1.2.1.Televizyonda Yer Alan Çocuk Programları	17
1.1.2.2. Çocuk Televizyon Kanalları	18
1.1.2.3.Televizyonda Yer Alan Çocuk Programlarının Yapımı	19
1.1.2.4. Televizyonda Yer Alan Çizgi Filmler ve Özellikleri 23	
1.1.2.4.1.Çocuk Programlarının Dünyadaki Gelişimi 24	
1.1.2.4.2.Çocuk Programlarının Türkiye'deki Gelişimi	28
1.2. Çocuk	31
1.2.1. Çocukluk Kavramının Ortaya Çıkışı.....	31

1.2.2. Çocuk Gelişiminin Önemi.....	33
1.2.3.Çocukların Gelişim Dönemleri	35
1.2.3.1. (0-3) Yaş Döneminde Çocuklar ve Televizyon.....	38
1.2.3.2. (4-7) Yaş Döneminde Çocuklar ve Televizyon.....	41
1.2.3.3. (7-12) Yaş Döneminde Çocuklar ve Televizyon.....	44
1.2.4. Çocukların Gelişim Alanları Ve Televizyon.....	47
1.2.4.1. Çocukların Kişilik Gelişimi ve Televizyon.....	49
1.2.4.2. Çocukların Sosyal Gelişimi ve Televizyon	51
1.2.5. Çocuk Oyunları ve Televizyon	53
1.2.6. Çocuklar Açısından Çocuk Programları ve Çizgi Filmler	55
1.2.7. Çocukların Televizyon İzleme Durumu.....	59
II. BÖLÜM: MİSTİSİZM	65
2.1. Mistisizmin Kaynakları	67
2.1.1.Din	68
2.1.2.Tasavvuf	71
2.1.3. Halk İnanışları	74
2.1.4.Mit-Mitoloji-Efsane.....	75
2.2.Televizyon ve Mistisizm	78
2.3.Çocuk ve Mistisizm.....	81
2.4.Çocuk ve Din.....	82
III BÖLÜM: 3-7 YAŞ ÇOCUK PROGRAMLARINDA YER ALAN	
MİSTİK ÖĞELER.....	87
3.1. Araştırmanın Amacı	87
3.2.Araştırmanın Önemi	87
3.3.Araştırma Yöntemi	89
3.4.Sınırlılıklar	90

3.5.Hipotezler	90
3.6.Evren ve Örneklem.....	90
3.7. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programı ve Programının Özellikleri.....	91
3.7.1. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programının Karakterleri.....	92
3.7.2. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programının Konusu.....	93
3.7.3. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programında Yer Alan Görsel Mistik Öğeler	94
3.7.4. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programının Diyaloglarda Yer Alan Mistik Öğeler	96
3.8.Winx Club Programının Özellikleri	100
3.8.1. Winx Club Programının Konusu	101
3.8.2. Winx Club Programında Yer Alan Karakterler.....	101
3.8.3. Winx Club Programında Yer Alan Görsel Mistik Öğeler	102
3.8.4. Winx Club Programının Diyaloglarında Yer Alan Mistik Öğeler.....	103
3.9. Melekler Okulu Programının Özellikleri	106
3.9.1. Melekler Okulu Programının Konusu	107
3.9.2.Melekler Okulu Programında Yer Alan Karakterler.....	107
3.9.3. Melekler Okulu Programında Yer Alan Görsel Mistik Öğeler	108
3.9.4. Melekler Okulu Programının Diyaloglarında Yer Alan Mistik Öğeler.....	111
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	121

KISALTMALAR LİSTESİ

a. g. e. : Adı geçen eser

a. g. t. : Adı geçen tez

a.e.: Aynı eser

bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

M.E.B.: Milli Eğitim Bakanlığı

MEGEP. : Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemlerinin Güçlendirilmesi Projesi

RTÜK: Radyo Televizyon Üst Kurulu

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TV. :Televizyon

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

vs. : vesaire

yy. : yüzyıl

GİRİŞ

Çocuk ve televizyon konusu bugüne kadar birçok araştırmanın konusu olmuş ve bu araştırmalar artarak devam etmiştir. Artan bu araştırmalar ve bilimsel gelişmelere paralel olarak toplumların inanç, tutum ve değerleri de değişim, gelişim göstermiştir. Bunun en başat örneği ise, çocuklara yönelik ilgi, tutum ve duyarlılığın olumlu yönde değişimidir. Bu gelişmeler paralelinde çocukların oyun hakları, bakımları, televizyonun zararlı içeriklerine karşı korunmaları sözleşmeler düzenlenerek güvence altına alınmıştır. (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 1989 yılında imzalanmış, Türkiye bu sözleşmeye 1995 yılında imza koymuştur.) Ayrıca sağlıklı çocuk gelişimi için çocuk parklarının yaygınlaşması, ana okul eğitimine küçük yaşlardan itibaren başlanması, çocuklara yönelik dilsel kullanımlara daha çok özen gösterilmeye başlanması, televizyon kanallarında izlenme grubu amblemlerine yer verilmesi bazı önemli adımlardır. Bu gelişmeler, çocuklara verilen önemin arttığı somut göstergeleridir. Türkiye’de yürürlüğe giren Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi, çocuklar açısından da uyulması gereken yükümlülükler ve sınırlamalar getirmiştir. (Sözleşme üye ülkeler tarafından 1989 yılında imzalanmış, Türkiye 1992 yılında imzalamış, 1994 yılında ülkemiz yürürlüğe koymuştur.)

Televizyonun çocuklar tarafından yaygın kullanımı onu çocukların gündelik yaşamlarının merkezine oturtmaktadır. Televizyonda yer alan çocuk programlarının çocukların kişilik kazanımı ve toplumsallaşması için bir eğitim aracı haline gelebilecek güçte olması , çocukların yaşamındaki rolü hakkında tartışmalara yol açmaktadır. Televizyonun çocuk yaşamında olumlu/olumsuz işlevleri bu tartışmaların ana nedenlerinden biridir. Bu çalışmaya konu olan çocuklar ve mistik öğeler arasındaki ilişki de bir tartışma konusudur. Bu tartışmanın ana bileşenlerinden çocuk gerçekliği ve mistisizm aynı zemini paylaşmaktadır. Mistik öğe içerikli bir çocuk programında gerçek ile gerçek üstü dünya iç içe olduğu için, film usdışı ve düşsel bir kurguda gelişmektedir. Dolayısıyla çocuk izleyici, gerçeklik algısıyla ilgili zihinsel gelişimini henüz tamamlamadığından hangisinin gerçek hangisinin düş ürünü olduğu konusunda zihinsel ve duygusal karmaşa yaşayabilir. Gerçek yaşam

deneyimi olmayan çocuk, mistik öğelerin büyü ve gizemine kolayca kapılabilir ve bu durum çocuğun mistik ve gerçek karmaşasını daha bir karmaşık hale getirebilir.

Bu çalışmada, çocuk programlarında mistik öğelerin var olup olmadığı ele alınacaktır. Mistisizm ve mistik öğe kavramları aslında 3-7 yaş aralığındaki çocukların izledikleri çocuk programlarında bulunması tartışmalı olan öğelerdir. Çünkü okul öncesi dönem olan 3-7 yaş, insan yaşamının önemli bir kesitidir. Kişiliğin, dünyaya bakış açısının temellerinin atıldığı ve şekillendiği bu dönem çocukları yetişkinlere oranla etkiye daha açıktırlar. Bu çalışmada, mistik öğelerin çocuk programlarında var olup olmadığı sorusu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasında, Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları, Winx Club ve Melekler Okulu çizgi filmlerinde kullanılan mistik öğelerin bulgulanması amaçlanmaktadır.

Ayrıca araştırmada mistik öğelerin tespiti, tanımı, işlevleri hakkında genel değerlendirme yapılacaktır.

I. BİRİNCİ BÖLÜM: TELEVİZYON VE ÇOCUK

1.1. TELEVİZYON

21. yüzyılda kitle iletişim araçlarının yapısında ve işlevlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. *“İngilizcedeki mass communication kavramının karşılığı olarak dilimizde kullanılan kitle iletişimini; çeşitli türdeki mesajların, büyük ve dağınık bir kitleye çeşitli araçlar kullanılarak iletilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür.”*¹ Bu araçlar içerisinde en önemlilerinden biri de televizyondur. Denize göre, televizyon, birden fazla duyu organına hitap etmesi açısından izlenme davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Televizyonun, izlenme oranının yüksek olmasında, göze ve kulağa aynı anda hitap etmesinin oldukça büyük bir payı vardır.² Bunun yanında bireyler, merak, genel ilgilerini tatmin etmek, öğrenmek, kendilerini geliştirmek, bilgide güvenirliliği sağlamak, başkalarının görüşlerini bilmek ve davranış modellerini geliştirmek gibi birtakım nedenlerle televizyon izlemeye yönelirler.

Televizyon ve çocuk konusu özellikle son yıllarda ulusal ve uluslar arası bağlamda bir çok araştırmanın konusu olmuştur. Bu araştırmalar çocuk ve televizyon konusunu toplumun gündemine getirmiştir. Konuyla ilgili tartışmalar, konferans ve bildiriler yayınlanarak anne babaların bilinçlenmesi hedeflenmiştir. Televizyon çocuk ilişkisi ilk çocukluk yıllarında başlamaktadır. İnsanların çocuklukla beraber biçimlenen deneyim ve alışkanlıkları ileriki yaşamlarını etkisi altına almaktadır. Genel olarak televizyonun işlevlerine bakıldığında yetişkinlik ile çocukluk arasındaki çizgide çok büyük farkların olmadığı dikkat çekmektedir. Hatta çocuk bilgiye aç olduğu için televizyonun işlevleri çocuklar üzerinde daha etkindir denilebilir. Bu yüzden televizyonun çocuğun yaşamındaki yeri ve işlevi son derece önemlidir.

¹ RTÜK İlköğretim Medya Okuryazarlığı Öğretmen El Kitabı, Yayın Danışmanı; Prof. Dr. M. Naci Bostan, Ankara, 2007, s.19.

² Güler Deniz, **Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları ile Bir Model Önerisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1992, s.110.

Genel olarak televizyon izleyicilerinin üç temel beklentisi öne çıkmaktadır:³ Kars'a göre, bu işlevleri şöyle sıralanabilir:

- İzleyici içinde yaşadığı toplum ve dünyada olan bitenler hakkında bilgilenmek ister. İzleyici bu bağlamda haberleri izleyebileceği gibi, birçok kurmaca diziyi de gerçeği araştırmak amacıyla kullanır. (Bilişsel Beklenti)
- İnsanlar günlük yaşamın sıkıntılarından kaçmak için, müzik, güldürü gibi eğlence içerikli yapımları izlemektedirler. (Duygusal Beklenti)
- İnsanlar toplumda kendilerine benzer bireylerin olduğunu, dolayısıyla yalnız olmadığını bilmek ister. (Kişisel Kimlik)
- İzleyicilerin bu beklentileri doğrultusunda, kitle iletişim araçları da aşağıdaki gereksinimleri karşılamaktadır:
 - Gündelik yaşamın sıkıntılarından kaçma
 - Kişisel ilişkiler, dostluk ve toplumsal yarar gereksinimi
 - Kişisel kimlik gereksinimi ve insanın değerlerinin pekişmesi
 - Çevreyi gözetim altında tutarak, içinde yaşanılan dünya hakkında bilgi sahibi olmak.

Alav'a göre "Televizyon zamanımızı, yaşam tarzımızı, beğeni ölçütlerimizi, satın alma davranışımızı, değer yargılarımızı, inançlarımızı ve politik tercihlerimizi belirlememizde önemli bir rol üstlenebilmektedir. Bu rolü zihinlerimizi ele geçirmeye çalışarak üstlenir. Dolayısıyla televizyonun etki alanı daha çok insan zihnidir. İnsan zihnine egemen olan güç, dolayısıyla onun eylemlerine de egemen olmaya başlayarak; insanların davranışlarını, arzularını, inançlarını, yaşam biçimlerini ve yaptıkları seçimleri etkisi altına almaya başlar."⁴

ABD Federal İletişim Komisyonu eski sözcüsü Mark Fovler, "*Düzenlemeyi yapanlar, kamu talebini saptamak yerine, piyasa mekanizmaları aracılığıyla izleyici isteklerini belirlemede kendi yetilerini kullanmalıdırlar.*"⁵ der. Fovler'in iletişim

³ Neşe Kars, **Televizyon Programı Yapalım Herkes İzlesin**, Derin Yay., İstanbul, 2003, s.10-14

⁴ Orhan Alav, **Kitle İletişim ve Yerel Medya**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2001, s.30.

⁵ Geoof Mulgan, **Antipolitik Çağda Politika**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s.106.

politikalarının izleyici üzerinden yapılmasını ve izleyici ihtiyaçlarının televizyon tarafından belirlenmesi gerektiğini vurgulaması, yaşamımızda televizyonun gerçek işlevi sorusunu bir kez daha akıllara getirmektedir. Fovler, izlediğimiz her televizyon programının samimiyetine dair aklımızda birçok soru işareti yaratır. Bu samimiyetsizlik bağlamında, izleyicinin bu kurgusal akla itaat etme refleksi göstermesi tehlikeli toplumsal sorunları beraberinde doğurması olasıdır.

1.1.1. Televizyonun İşlevleri

Alemdar ve Erdoğan’a göre, “Televizyon programları haber, eğitim, kültür, eğlence, reklâm gibi ana yayın türlerine ayrılır. Bu gruplandırma genellikle ülkelerin sosyo-ekonomik durumu, gelişmişlik ve az gelişmişliklerine bağlı olarak ya da kanalın hitap ettiği izleyici kitlesine göre farklılık göstermektedir. Televizyon, ortaya koyduğu etkinliklerle ve ürünlerle, belirli amaçlar çerçevesinde enformasyon toplayıp yayma, haberde gündemi ve içeriği etkileme, eğlence ve dinlenme aracı olma görevlerini üstlenmiştir.”⁶ Bu bağlamda televizyonun işlevlerine kısaca değinmekte yarar vardır.

1.1.1.1 Haber ve Bilgi Verme İşlevi

Haber ve bilgi verme işlevi televizyonun en önde gelen işlevidir. Günlük yaşam içerisinde insanlar, kendilerini ilgilendiren olaylardan ve dünyadaki gelişmelerden haberdar olmak isterler. Televizyonda insanları bu konularda haber ve tartışma programları ile haberdar eder. Dünyanın herhangi bir köşesinde meydana gelen bir olay televizyon sayesinde “oradaymış” gibi izlenebilmektedir.⁷ Teknolojinin hızla gelişmesiyle beraber son yıllarda savaşların bile canlı yayınlandığına tanık olmuşuzdur. Dolayısıyla teknolojinin gelişimiyle artık dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olaydan haberdar olmamız bazen ancak

⁶ Korkmaz Alemdar, İrfan Erdoğan, **Popüler Kültür ve İletişim**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, s.1.

⁷ Metin Işık, **İletişimden Kitle İletişimine**, Mikro Yayınları, Konya, 2000, s.56.

birkaç saniye sürüyor. Sungur, televizyonun bilgi kaynağı olduğunu, televizyonda verilen bilgilerin çocuklar tarafından hatta yetişkinler tarafından da doğru kabul edildiğini ve sorgulanmadığını belirterek⁸ önemli bir eleştirel katkıda bulunur.

Milyarlarca insanın yaşadığı dünyada her gün milyonlarca olay olmaktadır. Birer izleyici olarak, bu olayların hangilerinin haber değeri taşıdığına dair çoğu izleyici kafa yormuş değildir. Cesur Parker'e göre, "*Günümüzde, kitle iletişim araçları günlük pratikleri yerleştirme ve dönüştürme yönündeki gücünü elinde tutmaktadır.*"⁹ Metin Işık'a göre, "Aslında neyi bilmemiz, neye gülmemiz, neye inanmamız gerektiğine bizim dışımızda karar verenlerin olduğunu görüyoruz. Çıkar çatışmaları ve rantlardan, politik çekişmelere kadar birçok sebepten ötürü, bilgi kaynağının güvenilirliği bile çoğu zaman bizleri, bir yığın soru işaretiyle baş başa bırakmaktadır. Belki yaşayamadığımız albenili ve haz verici dünyayı onda bulduğumuzdan ya da içinde yaşadığımız dünyayı bize yansıttığından televizyona bağımlı olarak yaşamaktayız."¹⁰

1.1.1.2. Eğitim ve Eğlendirme İşlevi

Televizyonun işlevlerinden biri de eğitim ve eğlendirme işlevidir. Batıda "eğitim" ve "eğlendirme" işlevlerini birlikte karşılamak amacıyla "edutainment" kavramı sıkça kullanılır hale gelmiştir. Ülkemizde kamu yayıncılığı yapan TRT'nin açıköğretim, yaşam boyu eğitim ve örgün eğitime katkı sağlamak için farklı kanallar üzerinden yayın yaptığı 1980'li yıllardan bu yana daha farklı yayın anlayışları da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda TRT 4 kanalı bir örnek olarak verilebilir. Anadolu Üniversitesinin derslerinde, sınıftaki öğretmen ekran yoluyla bireyin evine gelerek, onun eğitimini sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

⁸ Suat Sungur, **Medya ve çocuk Rehberi**, Televizyon Yayınları ve Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri, Eğitim Kitabevi, Konya, 2007, 175.

⁹ çevrimiçi) http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:j5iyQfa1sr0J:scholar.google.com/+cesur+paker+&hl=tr&as_sdt=0,5,10.03.2011

¹⁰ Metin Işık, **Televizyon ve Çocuk**, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2007, s.90.

Işık'a göre, "Kitle iletişim araçları, olgular arasında bağlantılar kurarak topluma siyasal, bilimsel, toplumsal ya da sanatsal enformasyon sunmaktadır. Böylece toplumda birtakım olguların ya da değerlerin yerleşmesini sağlamakta; haber ve bilgi sunarken bireylerin toplumsallaşma sürecine ve eğitimine katkıda bulunmaktadır."¹¹ Bu bağlamda televizyon eğitim işlevini, özellikle çocuk programlarında kavram öğrenme, dili doğru kullanma, ahlaki ve sosyal mesajlarla yerine getirmektedir.

Televizyonun eğlendirme işlevini, hoş vakit geçirme, haz verme, dinlendirme, bos zamanları değerlendirme şeklinde tanımlayabiliriz. Televizyonda yer alan haber, eğitim, kültür ve reklam türü yayınlar bu içeriğe dahil edilebilir. Ayrıca özel televizyonlarla birlikte sayıları hızla artan talk-show, yarışma, magazin ve müzik programları eğlendirici işleve hizmet eden önemli program türleridir. Postman'ın sözünü ettiği gibi, "*Eğlence, televizyondaki her türlü söylemin üst ideolojisidir. Neyin gösterildiğinin ya da hangi bakış açısının yansıtıldığının hiçbir önemi yoktur; her şeyin üstünde tutulan varsayım, hepsinin bizim eğlenmemiz ve haz almamızı sağlamaktır.*"¹² Günlük hayatın rutin işleyişi içinde yorulan bireylerin ciddi konulardan çok eğlendirici haber ya da programlarla "vakit geçirmeyi" yeğlemeleri, realiteden kaçış eylemi olarak da değerlendirilebilir. Postman, televizyonun, yüzümüzden gülümsemeyi eksik etmemeye çalışırken, eğlendirici temalar sunmanın yanı sıra, tüm temaları da eğlence olarak sunduğunu ifade etmektedir.¹³

1.1.1.3. İnandırma ve Harekete Geçirme İşlevi

Günümüzde bilgi kaynaklarının artması ve bu kaynaklara rahat ulaşmak mümkündür. Buna rağmen, insanlar hazır bilgiyi tercih ediyorlar. Artık internetten her türlü bilgiye ulaşılabilmekte ve bu bilgilerin güvenilirliği sorgulamadan doğru kabul edilmektedir. Bahsettiğimiz şey televizyon için de geçerlidir. Televizyonun

¹¹ Işık, a.g.e., 2000, s.69.

¹² Neil Postman, **Televizyon: Öldüren Eğlence**, Çev.: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.102.

¹³ Neil Postman, **Çocukluğun Yok Oluşu**, çeviren: Kemal İnal, İstanbul, İmge Kitabevi, 1995, s.99.

özelliklerinden biri olan resmi nitelikten ötürü, televizyona inanma ve güvenme daha fazladır.¹⁴ Aziz'in sözünü ettiği resmiyetten kaynaklı, televizyonun söylediği çoğu şey izleyici için gazete, radyo gibi çoğu bilgi kaynağından önemlidir. Televizyon bu gücünü bazen sosyal ve siyasal olaylarda kullanarak halkı harekete geçirmektedir. Ayrıca medya kamuoyu oluşturma, oluşuma katkıda bulunma ya da mevcut kamuoyunu açıklama gibi önemli bir işlev görmektedir.¹⁵ Bu bağlamda televizyonun günlük pratikleri yerleştirme ve dönüştürme yönündeki gücü yadsınamaz bir gerçektir.

İnsanlar, televizyon mesajlarından bilinçli ya da bilinçsiz etkilendiği sıkça iddaa edilir. Bilinçli etkilenme bireyin istemi ve gereksinimleri sonucu oluşabilir. Bilinçsiz etkilenme ise iletiyi algıladığında, belleğinde gerçekleşen çağrışımlar sonucunda oluşabilir. Ancak bu etkilerin ne zaman, nerede ve nasıl ortaya çıkacağı hakkında herhangi bir kuramsal bilgi bulunmamaktadır.

1.1.1.4. Mal ve Hizmetin Tanıtımı İşlevi

İnsanlar günümüzde gerçekliği araçlar yoluyla algılar hale gelmiştir diyebiliriz. Bu çerçevede televizyona oldukça önemli bir görev düşmektedir. Dış dünyayı, var olan mal ve hizmetleri bireylere bildirme işlevi televizyonun tek tek ya da yığınlar halinde gerçekleştirebileceği bir işleve dönüşmüştür.

Geçmişte bir televizyon kanalı kurmak ve yayını yapmak oldukça masraflı idi ancak günümüzde bireysel girişimlerle yürütülebilen yayın sistemlerinden söz edilebilmektedir. Büyük sermaye çevrelerinin ve devletin yaptığı geleneksel yayınlarda, kanalın masrafları için reklamlar en önemli gelir kaynaklarıdır. Dursun'a göre; *“televizyon yayıncılığının pahalı olması ve sadece reklam gelirleriyle ayakta kalmanın riskleri siyasal iktidarlarla medya arasındaki çıkar ilişkilerine zemin*

¹⁴ Aysel Aziz, **Radyo ve Televizyon ile Eğitim**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi EFAM Yayınları, No: 2., Ankara, 1982, S.29.

¹⁵ Işık, **a.g.e.**, 2000, s.70.

oluşturmaktadır."¹⁶ Televizyon yayıncılığının özel sektörün elinde olduğu ülkelerde bu ilişki daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Sonuçta, televizyon etki alanını genişleterek, mal ve hizmet tanıtımı için vazgeçilmez bir kaynağa dönüşmüştür.

Altan Kar, teknolojinin giderek yaygınlaşması, ucuzlaması, ailelerin yüksek ekonomik standartlara ulaşması tüketici hedef kitlesini 2 yaşına kadar düşürdüğünü dile getirmektedir.¹⁷ Özellikle son yıllarda "çocuklar" medya endüstrisi için önem kazanmaya başlamıştır. Bunun nedenlerinden biri de geleceğe yatırım yaparak tüketimi arttırmak olabilir. Çocukların, okul öncesinde ve okuldan sonra izledikleri çizgi filmlerde reklam amaçlı birçok öğe ile karşılaşılabilir. Çocuk dizileri içinde yer alan karakterlerin oyuncaklarının dizilerin içerisinde ya da hemen ardından reklamının yapılması, üretilen imgelerin ticari yönünün de göz ardı edilmediğini gösteriyor. Reklamı yapılan ürünün satış rakamlarını arttırmak için oyuncaklar, ekrandaki tipler ya da karakterlerden esinlenilerek yapılmaktadır. Televizyon programlarında göze çarpan bir başka husus ise, sunucunun ya da dizi oyuncusunun üzerindeki herhangi bir markaya ait giysiler, ya da ekranda belli markaya ait oyuncakların, bir afiş, bir logonun olmasıdır. Bunlar elbette ticari göstergelerdir. Reklamın çoğunun çocuklara ve gençlere yönelik olduğunu düşünecek olursak, çocukların özellikle hedef seçildiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Çocuklar aynı zamanda ebeveynlerinin satın alma kararlarında etkin rol oynamaktadırlar. Mete'ye göre, "Kapitalist endüstri, erken yaşta çocuk tüketici yetiştirerek ürün bağlılığını garanti altına almaktadır. Televizyon programlarının sevilip izlenmesi üreticiye satıcıya ve yayıncıya bir pazar yaratmaktadır. Özellikle dizi yapımları reklamlar sayesinde kanalın yaptığı masrafı azaltmaktadır. Reklam yazarları, yapımcılar bir ürün için, bir kavram üzerinden birçok reklam üreterek izleyici için daha albenili hale getirmektedir. Reklam bir anlamda insanlara sahte ihtiyaçlar üreten bir mekanizmadır. Dinleme ihtiyacı, eğlenme, reklamlara uygun

¹⁶ Çiler Dursun, **TV Haberlerinde İdeoloji, İmge Yayınları**, Ankara, 2001, s.149.

¹⁷ Altan Kar, **Medya ve Çocuk Rehberi, Çocuk Tüketiciler ve Tüketilen Çocuklar**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2007, s.195-204.

olarak davranmak ve tüketmek, diğerlerinin sevdiği şeyleri sevmek ve sevmediklerini sevmemek, bu sahte ihtiyaçlar kategorisine girer. Bu sahte ihtiyaçlar kategorisinin mağdurları çocuklardır. Çünkü çocukların reklamlardan çok ciddi bir biçimde etkilendikleri araştırma sonuçlarıyla ispatlanmıştır. Örneğin Almanya’da 7-12 yaş grubu üzerinde yapılan bir araştırma çocukların reklam konusunda %79 oranında televizyondan etkilendiklerini ortaya koymuştur.”¹⁸

1.1.1.5. Denetim ve Eleştiri İşlevi

Kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon yayınları, toplumsal çarpıklıkları, siyasi meselelerle ilgili haber ve programlar yaparak eleştiri işlevini yerine getirirken, toplumsal hafızayı canlı tutmak adına yaptığı yayınlarla toplum adına denetim işlevini de üstlenir. Dördüncü güç olarak nitelenen medya bir denetim ve eleştiri mekanizması işlevi görmektedir.

İngiliz Hedef Kitle Araştırma Bürosu tarafından yapılan bir araştırmaya göre, *“İngilizlerin % 75’i ömürlerinin 12 yılını televizyon karşısında geçiriyorlar.”*¹⁹ Bu araştırmadaki sayısal veriler çerçevesinde; televizyona hayatımızın çok önemli bir zaman dilimini ayırmaktayız. Bu oran, televizyon izleme oranı bakımından ABD’den sonra ikinci sırada olan Türkiye’de daha yüksek çıkacaktır. Özellikle Türkiye gibi bilinçli izleyicinin olmadığı ülkelerde bu kurumlar izleyicinin adına izlemesi gereken programa bile karar verebilmektedir. İzleyeceği program bile belirlenen izleyici bireyin, düşünme, karar verme, seçim yapma tasarrufu elinden alınmıştır. Eleştiri ve denetim işlevini toplumun adına yapan televizyon tekniğinin bu denli hızlı geliştiği bir ortamda, *“tek boyutlu toplumun eleştirel düşünce alanını ortadan kaldırdığı”*²⁰ vurgusu yerinde bir tespittir. İzleyiciye düşünme, eleştirme diyen televizyonun, izleyici adına denetim ve eleştiri görevi üstlenmesi bir tartışma konusudur.

¹⁸ Mehmet Mete, **Televizyon Yayınlarının Türk Toplumunu Üzerindeki Etkisi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.41.

¹⁹(Çevrimiçi)http://www.pusula.tv/modul_haber/print_viewgundem.asp?GundemID=3042, 09.07.2011

²⁰ Douglas Kellner “Kültür Endüstrileri” **Kitle İletişim Kuramları** , Çeviren:Erol Mutlu, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, s.65.

1.1.1.6. Siyasal İşlev

Kitle iletişim araçları siyasi olayları, konuları ve etkinlikleri kamuoyuna sunar. Paylaşılan bu haberler çoğu zaman bizleri yakından ilgilendiren konular olmaktadır. Kitle iletişim araçları dikkatleri önemli siyasi konulara çekerek, gündemi belirleme işlevini fazlasıyla yerine getirir.

İletişim teknolojilerinin gelişmesine neden olan etkenlerin başında siyasi, idari ve ekonomik oluşumları kontrol etme ihtiyacı gelmektedir. Althusser, devletin ideolojik aygıtları içerisinde gazete, radyo, televizyonu sayarak, devletin ideolojik aygıtlarının insanlarda yanılsama yaratarak, devletin baskı aygıtlarının ise zor kullanarak işlediğini belirtir. Althusser, görsel ve sözel olan televizyon iletilerinin içerisindeki mesajlar ideolojik kodlar barındırır. Bu ideolojik kodlar, devletin tüm kurumlarının yanında siyasi sistemi temsil ederek ortak kültürel değerler yaratacağını savunur.²¹ Dolayısıyla varolan kültürü kitle iletişim araçları aracılığıyla değiştiren ve yerine yeni kültürel formlar koyan siyasi yapı, kültürün sürdürülmesinde de kitle iletişim araçlarının bu işlevinden fazlasıyla faydalanır. Kitleleri düşsel tasarımlar vasıtasıyla etkilemek için televizyonun ilk sırayı almasında, kitlelere ulaşmanın kolay, etkili olması ve gerçeğe benzemesi rol oynar. Burton; Medya, iletilerini doğal ve doğru olduğunun kabul edildiği bir şekilde sunar.²² Tarihsel bir argüman olması açısından II. dünya savaşında Hitler'in televizyonu propaganda aracı olarak kullanması ve başarısı önemli bir göstergedir. Bu nedenle toplumların dönüşüme karşı olası direncini kırmanın yollarından biri de televizyonun etkin kullanımı olabilir.

Metin Işık'ın deyimiyle, kitle iletişim araçlarının görevi, belirli görüşlerin propagandasını yapmak ya da toplumda belli bir kesimin görüş, düşünce ve kanaatlerini kamuoyuna empoze ederek kamuoyunu bu doğrultuda yönlendirmek

²¹ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları** -, Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s.26.

²² Graeme Burton, **Görünenden Fazlası** -, Çev. Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.177.

değil, bireylerin kendi başlarına bir görüşe ulaşmalarına yardımcı olmak ve toplumu bilgilendirerek kamuoyunu serbestçe ve özgürce oluşumuna katkı sağlamaktır.²³

1.1.2. Televizyon Program Türleri

Medya endüstrisindeki gelişmeler program türleri üzerinde değişim ve çeşitlilik meydana getirerek etkisini göstermiştir. Türkiye’de televizyon yayıncılığında yaşanan bu dönüşüm ve çeşitliliği dünyada yaşanan ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik, sosyal gelişmeler ışığında değerlendirmek gerekir. Mutlu, tür kavramını televizyon türlerini programların herhangi bir konuyu ele alırken ele alma biçimlerine, yani bakış açılarına, kullandıkları araçların kullanılış şekillerine göre ortak özelliklere sahip öğeleri gruplandırma sonucunda oluşan bölümler olarak tanımlar. Bu sebeple de haber, belgesel, açık oturum, yuvarlak masa, spor, eğlence, yarışma, hava durumu tanıtım programlarını da televizyon türlerine örnek olarak verir. Ancak Mutlu, türlerin sosyal ve kültürel boyutlarını araştırmak gerektiğini söyler. Çünkü ona göre tür, toplumların kültürüyle, mitleriyle, ikonografisiyle ilgilidir.²⁴ Dolayısıyla tür kavramını dar bir terimsel anlamla değil, geniş bir bakış açısıyla daha kapsamlı olarak toplumu oluşturan pek çok faktöründe etkisiyle ve o faktörler içinde oluştuğunu göz önünde bulundurarak ele almak gerektiğini vurgular.

Ayşe İnal, Televizyon programları türlerinin çeşitlenmesinin 1980 itibariyle serbest piyasa ekonomine geçişle ön plana çıkmaya başladığını ileri sürer. “Bu dönemde çok sesli bir anlayışın oluşacağı düşüncesiyle TRT’nin tekeline son verilerek özel kanallar için yayın dönemi başlatıldı. Dolayısıyla, bu kanallar kendilerine izleyici kitlesi kazanmak, reytinglerini artırmak ve kendi aralarında

²³ Metin Işık, **Kitle İletişim Teorilerine Giriş**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2002, s.75-76.

²⁴ Erol Mutlu, **Televizyonu Anlamak**, Gündoğan Yayınları, Ankara,1991, s.36.

yarışabilmek için hem TRT’de denenmiş olan programlara yeni varyasyonlar eklediler hem de o program türlerinin dışına çıkılarak yeni türler ortaya koydular.”²⁵

Başka bir açıdan bakıldığında da elenk’e göre, televizyon programcılığı alanında özel televizyon kuruluşları arasındaki rekabet atmosferinde ülkemizde yaşanan krizler sebebiyle kısa dönemli çözümler geliştirmek ve yapısal değişikliklere yönelmek medya endüstrisi alanında program türlerindeki çeşitliliğe yol açmıştır.²⁶ Medya endüstrisi ve rekabetçi ortamda yeni türlerin ortaya çıkması süreci medya ekonomisinde yaşanan gelişmeler yanında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yapı içinde ortaya çıkan iktidar ilişkileri ile bağlantılı olarak düşünölmelidir. Üretime katılan seçkinlerin yapacağı tercihler, bu seçkinlerin iktidar mücadelesi içinde konumlanışları, toplumsal iktidar mücadelesinde alacakları tavır program türlerindeki dönüşüm ve çeşitlenmelerde etkili olmuştur.²⁷ İnal’a göre, Televizyon program türlerindeki bu değişim ve çeşitlenme, özel televizyon kanalları yukarıda da değindiğimiz gibi TRT yayıncılığının program formatları dışına çıkmıştır. Yeni yayıncılık döneminde hareketli, kahkahalı, eğlenceli bir televizyon dünyası; yarışma, gibi yeni türler ortaya çıkmıştır. Ayrıca haber, yarışma, tartışma programlarında içerik, şekil, sayı ve değerlerde değişiklikler oldu. Televizyon dizilerine karşı aşırı bir rağbet oluşmuştur.²⁸

Televizyon endüstrisinde programlar yapılırken, hangi program türlerinin yayınlanacağı konusunda karar verilirken yukarıda bahsettiğimiz etkenler dışında ekonomik kaygıların, yani reyting faktörünün etkisi oldukça önemlidir. aplı’ya göre, “Televizyon kanallarının ticari birer işletme olduğu düşünöldüğünde yayınlanacak program türü konusundaki kararlarda öncelik ekonomik boyut olacaktır. Dolayısıyla programdan elde edilecek gelirlerin artması doğrudan programın reytinginin yüksekliğiyle doğru orantılı olması nedeniyle yayıncıların

²⁵ Ayşe İnal, “*Televizyon, Tür ve Temsil*”, Yıllık 1999 (Sinema ve Televizyon Özel Sayısı), Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, 2001, s. 273.

²⁶ Sevilay elenk, *Televizyon Temsil Kültür*, Ütopya Yayıncılık; Tiyatro, Sinema ve Televizyon, İletişim, İstanbul, 2005, s. 331.

²⁷ İnal, *a.g.e.*, 2001, s.284-285

²⁸ *A.e.*, s.273.

kararlarını alırken reytingler etkin bir araç olarak ortaya çıkar. Bir program önerisi geldiği zaman ya da o programın yayınlanması düşünüldüğü zaman yayınlanacak programın reyting sonucu, o programın hedef seyirci profilinin yapısı, alacağı reklâm sayısı, sponsorlardan elde edilecek gelirler vb. etkenler göz önünde bulundurulur.”²⁹

İzleyicilerin beklenti ve gereksinimlerini karşılamak ve daha fazla seyirciyi ekrana kilitlemek için televizyonda hangi türlerin yayınlanacağı konusunda bir başka kriter de, programın izleyicilerin dini veya ahlaki değer yargılarına hitap etmesidir.³⁰

İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi El Kitabında belirtildiği gibi, “televizyon yayıncılığı sadece görüntü ve sesin bir noktadan başka bir noktaya aktarılması değil, bu aktarımın anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde kodlanarak yapılmasıdır. Televizyon programları, genel amaçları çerçevesinde hazırlanan; yani bilgi vermek, eğitmek, haber vermek, eğlendirmek,...vb. amaçları güden, belirli bir süre, teknik donanım ve içerik çerçevesinde hazırlanan yapımlardır. Televizyon programları biçimsel özelliklerine, konularına, hedef kitleye ve izleyici grubuna göre türleri kategorize edilir. TV program türleri konusunda bir çok farklı isim öne sürülebilir.”³¹

TRT Türkiye’de kamu yayıncılığı yapan tek televizyon kanalıdır. Kamusal bir konu olan çocuk konusu için TRT, TRT Çocuk kanalını 2008 yılında yayına açmıştır. Bu nedenle TRT’nin program türleri sınıflandırılması üzerinde durulması uygun bulunmuştur. Dünya televizyon yayıncılığı içerisinde BBC önemli bir yere sahiptir. Bu öneminden dolayı yayıncılıkla ilgili konularda örnek alınan bir kanaldır. Bu nitelikleri BBC kanalının program türleri tasnifini üzerinde durmamız için önemli sebeplerdir. TRT ve BBC kanalının program türleri tasnifinde bir çok eksik olabilir. Ancak TRT’nin Türkiye’nin tek kamu yayını yapan kanalı olduğu, BBC’nin ise

²⁹Bülent Çaplı, **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s.115-116.

³⁰A.e.

³¹**İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi El Kitabı**, Yayın Danışmanı: Prof. Dr. M. Naci Bostancı, RTÜK, Ankara, 2007, s.73. <http://www.scribd.com/doc/66704742/42/Televizyon-Program-Turleri>

dünya televizyonları içerisindeki yeri göz önünde bulundurulduğu için BBC ve TRT program türleri alınmıştır.

TRT'nin 2012 yılı genel yayın planında televizyon program türleri aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.³²

- Eğitim programları, açık öğretim programları
- Yaygın eğitim programları
- Genel dinleyici – seyirci kitlesine yönelik programlar
- Özel dinleyici-seyirci kitlelerine yönelik programlar
 - Çocuklara Yönelik Programlar
 - Gençlere Yönelik Programlar
 - Kadınlara Yönelik Programlar
 - Ailelere Yönelik Programlar Yaşlı ve Emeklilere Yönelik Programlar
 - Sosyal Bakımdan Korunması Gerekenlere Yönelik Programlar
 - Çiftçi ve Köylülere Yönelik Programlar
 - İş ve Meslek Kesimlerine Yönelik Programlar
 - Kalkınmada Öncelikli Yörelere Yaşayan Vatandaşlara Yönelik
- Kültür programları
 - Dil ve Edebiyat Programları
 - Sanat Programları
 - Dinî Programlar
 - Tarih Programları
 - Bilim ve Teknoloji Programları
 - Ekonomi Programları
 - Sağlık Programları
 - Hukuk Programları
 - Çevre programları
 - Halk bilimi Programları
- Drama programları
- Müzik programları

³² (Çevrimiçi) <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx>, s.13-35., 20.01.2012.

- Eğlence programları
- Haberler
- Spor programları
- Özel gün ve hafta programları
- Geleneksel olarak Türkçeden farklı dil ve lehçelerde
- Konuşan vatandaşlara yönelik programlar
- Yerli ve yabancı turistlere yönelik programlar

BBC'nin yayın planında televizyon programları biçimsel özelliklerine göre tasnifi aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır.³³

- Çocuk Programları
- Komedi Programları
- Drama Programları
- Eğlence Programları
- Gerçek Yaşam Programları
- Öğretici Programlar
- Müzik Programları
- Haber Programları
- Dini ve Etik Programlar
- Spor Programları
- Hava Durumu

Yukarıdaki sınıflandırmalarda da görüldüğü gibi BBC televizyon program sınıflandırması TRT'nin program sınıflandırmasına göre farklılık göstermektedir. TRT, Çocuklara Yönelik Programları, Özel Dinleyici-Seyirci Kitlelerine Yönelik Programlar başlığı altında sınıflandırırken, BBC Çocuk Programları ana başlığı altında çocuk programlarını sınıflandırmıştır.

³³ (Çevrimiçi) <http://www.bbc.co.uk/programmes/genres> (20.12.2011)

1.1.2.1. Televizyonda Yer Alan Çocuk Programları

Bir değerlendirmeye göre, çocuk programları, hedef kitlesi çocuk olan, çocukların eğlenme, öğrenme faaliyetlerini desteklemek amaçlı televizyon yayınlarıdır. *"Okul çağına girmemiş çocuklarla, ilköğretim ve ortaöğretimin birinci kademesinde bulunan çocuk kesiminin ilgi, ihtiyaç ve zevklerine yönelik, belirlenen hedef ve ilkelere uygun olarak hazırlanan programlardır."*³⁴ Hedef izleyici kümesi çocuk olan programların asıl amacı izlenme oranlarını arttırmaktır. Çocukların yoğun olarak izledikleri çizgi filmler, sinema filmleri, eğlence, yarışma programları ve eğitim programları çocuk programları içerisinde yer alır.

Bir başka değerlendirme açısından bakıldığında, çocuk programları, sosyalleşmenin bir yoludur. Hedef izleyici kümesi çocuk olan programların asıl amacı izlenme oranlarını arttırmaktır. Çocukların yoğun olarak izledikleri çizgi filmler, sinema filmleri, eğlence, yarışma programları ve eğitim programları çocuk programları içerisinde yer alır.

Önceleri, çocuklar, zamanlarını oyun oynayarak ve farklı paylaşımlarda bulunarak geçirirken, televizyonun erken yaşlardan başlayarak yaşamlarına girmesi sonucu yaşamları ilgi, tutum, davranış ve eğlence bakımından televizyona endeksli hale gelmiştir. Televizyonun çocuklar tarafından günlük kullanım süresinin uzun olmasına ve çocukları her yönden etkilemesi göz önünde bulundurularak, TRT, Çocuk programlarını; Çocuk programları, Eğlence Programları, Eğitim Programları ve Drama Programları başlığı altında sınıflandırmıştır. Çocukların televizyon izlerliği ve televizyondan etkilenme oranlarının yüksek olmasına rağmen program sınıflandırmasında Çocuk Programları ana başlıklardan biri değildir. Bu şekilde bir sınıflandırma çocuğa yönelik yayınların hazırlanması, kontrolü ve sağlıklı denetiminin önünde önemli bir engel olabileceğini düşünüyorum. Yeni yapılacak

³⁴ TRT, *1989 Yıllık Genel Yayın Planı*, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü, Yayın No: 197, s. 93. Aktaran: Neşe Kars, *"Televizyon ve Çocuk Programlarına Bir Örnek: Susam Sokağı"*, Yay. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv., İletişim Fakültesi, İstanbul, 1990, s. 12.

sınıflandırmalarda Çocuk Programları başlığının yer alması bu engelleri aşmanın ilk adımı olabilir.

Postman'a göre, televizyon yayınlarının bir özelliği de sınırlanamaz oluşudur. Bu sınırlanamaz özelliğinden dolayı özellikle çocuklar, çocuk programları ya da yetişkinlere yönelik programları izlediklerinde televizyon mesajlarının açık bir hedefi olurlar. Yetişkinlere yönelik haber, dizi ve filmleri onlar da seyretmekte ve hayatı bütünüyle kavrayamadıkları için seyrettiklerine anlam verememektedirler.³⁵

1.1.2.2. Çocuk Televizyon Kanalları

Televizyon yayıncılığı 21. yüzyıl ile birlikte ivme kazanarak gelişmiştir. Genel izleyici kitlelerine yönelik kanallar sonrasında müzik, sinema, belgesel ve çocuk kanalları da bu halkaya eklenmiştir. Özellikle son yıllarda çocuk sağlığı ve sağlıklı çocuk gelişimi konularının önem kazanmaya başlamasıyla beraber çocuk kanalları da açılmıştır. Dünyada çok sayıda farklı özellikte televizyon kanalları vardır. Türkiye'de de son yıllarda çeşit ve sayı bakımından bu kanallar artmıştır. Bunlar; Cartoon Network (2007), Disney Channel (2007), Disney Xd (2009), Jojo (2005), Karamel (2010), Tv Kidsco(2007), Minika (2012), Nickelodeon (2010), Planet Çocuk (2010), Playhouse Disney (2011), Smart Çocuk (2010), Trt Çocuk (2008), Yumurcak Tv (2007), Animex (2012), Baby Tv (2003), Bebeğim TV, Disney Junior (2011) gibi kanallardır.

Bu kanallar, D-smart, Digitürk, Tivibu, Teledünya, Türksat 3A, Kablo Tv üzerinden yayın yapmaktadırlar.

Televizyon kanallarında yayınlanan programların amaçları hedef kitleye göre de belirlenir. Hedef kitlesi çocuk olan programların da çeşitli amaçları vardır. TRT Program Yapım Uygulama Talimatlarında, TRT Çocuk Kanalı ve Kanalda yayınlanan programların amacı genel olarak şöyle belirtilmiştir:³⁶ “Ayda 101 saat 30

³⁵Postman, a.g.e., 1995, s. 104.

³⁶ (Çevrimiçi) <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx>, s.83., 20.01.2012.

dakika 07.00-21.00 saatleri arasında yayın yapan TRT Çocuk televizyonunun amacı, çocuklarımızın millî ve manevi değerlerimize bağlı bilgi ve teknolojiyle donatılmış, evrensel değerleri bilen vatanına, milletine ve insanlık âlemine faydalı bireyler olarak yetişmelerinin sağlanmasına yardımcı olmaktır. TRT Çocuk yayınları; haber, eğitim, kültür, müzik, eğlence, yarışma, drama ve belgesel programlardan oluşur.(çocuk dizileri, çizgi filmler, yerli ve yabancı çeşitli yapımlar) Okul öncesi ve okul dönemi çocuklarını kapsar. Gerektiğinde reklamlara da yer verilebilir.”

1.1.2.3. Televizyonda Yer Alan Çocuk Programlarının Yapımı

Çocukların yetişkinlerden farklı olarak, kendilerine has düşünme ve algılama süreçleri vardır. Küçük bir çocuk, ağlayan başka bir çocuğu teselli edebilir, çünkü öbür çocuğun gözyaşları üzüntünün açık bir işaretidir. Diğer taraftan, küçük bir çocuk normal bir şekilde davranan bir yetişkinin aynı derecede oldukça mutsuz olduğunu anlayamaz.³⁷ Çocuğun zekâ seviyesi üzerindeki her türlü olay, nesne ve kişiler çocuk için anladığı anlamı ifade eder. Çocuk, televizyon izleme sürecinde de benzer şekilde düşünür ve algılar. Çocuk programlarının yapımında çocukların gelişim dönemleri ve bu dönemlere ilişkin gelişim özellikleri göz ardı edilmemelidir. TRT, Çocuk Programlarının yapım aşamasında uyulması gerekli hedefler şöyle belirlemiştir.³⁸

1. Çocuğun, dil yeteneğinin gelişmesine, Türkçeyi doğru ve güzel kullanmasına,
2. Çocuğun, yurdunu, milletini ve tarihini tanımaya, yurt, millet ve bayrak sevgisi ile vatandaşlık bilinci kazanmasına; millî birlik ve beraberlik duygularının güçlenmesine, terör ve bölücülüğe karşı bilinçlendirilmesine, millî kültür değerlerimizi benimsemesine,

³⁷ David Elkind , “Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme Ve Eğitim”, **3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi; Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk**, Yay. Haz: Bekir Onur -, Çev. Emine Gül Kapçı, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2001, s.128.

³⁸ (Çevrimiçi), www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx s. 13-14. 20. 01.2012.

3. İnsanların birbirini anlayarak bir arada yaşama, üretme, paylaşma alışkanlıklarının geliştirilmesi ve medenî, katılımcı, yeteneklerini sergileyen, özgüvenini kazanmış, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma fikrini benimsemiş, sorumluluklarının ve haklarının bilincinde olan bireyler olarak yetişmelerine,
4. Çocuğun problemler karşısında farklı çözüm yolları aramaya ve bulmaya yönelmesine, eleştirel düşünebilmesine öz güveninin gelişmesine, zihinsel gelişiminin artırılmasına,
5. Çocuğun din, dil, sosyal, zihinsel ve fiziksel yönden yeni bilgi ve davranışlar kazanmasına, bilgi edinme kaynakları konusunda aydınlatılmasına, temel değerlerimize ve evrensel değerlere uyum sağlamasına,
6. Çocuğa aile ve toplum içindeki yeri ve değeri olduğu bilincinin verilmesine, kendisine ve çevresine olan güvenin pekiştirilmesine, çocuğun cinsiyetinden ötürü farklı muameleye maruz kalmaması gerekliliğine olan inancın geliştirilmesine, ana, baba, kardeş, yakın akraba, özürlü ve yaşlılara sevgi ve saygının bir vazife olduğunun benimsetilmesine, çocuğun kişilik ve ahlaki gelişiminin güçlendirilmesine,
7. Çocuğun, doğru beslenme alışkanlığı edinmesi, sağlığını koruması, temizliğe dikkat etmesi, kaza ve tehlikelerden korunabilmesi hakkında bilgilendirilmesine,
8. Çocuğun, serbest zamanlarını faydalı ve verimli bir biçimde değerlendirmesine, yeteneklerinin ortaya çıkarılmasına, sporun çocuk gelişimindeki yerinin vurgulanmasına,
9. Çocuğa anne, baba, okul, kütüphane ve kitap sevgisinin kazandırılmasına, edebiyat, sanat, müzik ve tiyatro zevkinin geliştirilmesine, Yardımcı olunacaktır.

TRT, Çocuk Programlarının yapım aşamasında uyulması gerekli ilkeler şöyle belirlemiştir.³⁹

³⁹(Çevrimiçi), www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx s. 14-15. 20. 01.2012.

1. Programlar, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olacak, programlarda çocuğu gerçek hayattan uzaklaştıracak unsurlar içeren ruhsal ve zihinsel gelişimi olumsuz etkileyen konuların seçilmemesine özen gösterilecektir.
2. Programlarda sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma ve iyilik yapma vb. temel değerlerimiz işlenecektir.
3. Programlarda toplumumuzun ortak özellikleri, davranış biçimleri, dinî inançları, gelenekleri ve değer yargıları göz önünde bulundurulacak, yabancılaşmalarına sebep olacak konulara yer verilmeyecektir.
4. Çocuğu karamsarlığa, pasifliğe, bencilliğe ve çıkarıcılığa yöneltecek imajlardan kaçınılacak, bireysel sorumluluk duygularını ve katılımlarını artıracak, düşündürecek, yeteneklerinin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlayacak programların yapımına ve yayımına öncelik verilecektir.
5. Programlarda örnek aile yaşantıları canlandırılacak, çocukların aileleri dışında bir hayat yaşamaya özendirilmemesine özellikle titizlik gösterilecek, olumsuzluklarla başa çıkma ve doğru kaynaklardan bilgi alma yolları teşvik edilecektir.
6. Çocukları okumaya teşvik eden, Türk çocuk edebiyatını tanıtan ve evrensel barış mesajları veren programlara ağırlık verilecek, millî motiflerimizi benimsetici Türk masal ve hikâyeleri (Keloğlan, Dede Korkut, Köroğlu, Nasrettin Hoca vb.) ile Türk büyüklerini tanıtıcı programların yayınlanmasına ve bu programların çocukların ilgisini çekecek biçimde hazırlanmasına özen gösterilecektir.
7. Okul öncesi çağı çocuklarına yönelik programlara özel önem gösterilecek, oyunun ve oyuncağın, çocuğun kişilik ve beceri yeteneklerinin gelişmesinde önemli rolü olduğu göz önünde tutulacak, eğlenerek öğrenme ve eğitime biçimindeki uygulamalara ağırlık verilecektir.
8. Çocuklara yönelik programlarda uzman kişiler ile anne ve babalardan faydalanılacak, programlara çocukların da katılımının sağlanmasına çalışılacak onların hak ve sorumluluklarını belirten spot ve dia'lara yer verilecektir.

9. Tacize ve şiddete karşı çocuğu koruyan, yapım ve yayınlar yapılacaktır.
10. Şiddet içeren programlar, filmler ve çizgi filmler yayınlanmayacaktır.

TRT Çocuk kanalı 2008 yılında yayın hayatına başlamıştır. Bu süre içerisinde kanalın yayın ilkeleri ve hedefleri ile ilgili basılı bir yayını bulunmamaktadır. Genel izleyici kitlesi kanalı olan TRT'nin her yıl yayınladığı, TRT Genel Yayın Planı mevcuttur. Bu yayın planının içeriği önceki yıllara göre hemen hemen hiç değişmemiştir. Ancak daha önceki yıllarda Atatürkçülük ve Atatürk ile ilgili yayın ilkelerine yer verilirken son yıllarda bu ilkeler yayın ilkeleri arasından çıkarılmıştır.

2012 yılı TRT Genel Yayın Planının Çocuklara yönelik programların 4. ilkesi,; Çocuğu karamsarlığa, pasifliğe, bencillığe ve çıkarıcılığa yöneltecek imajlardan kaçınılacak, bireysel sorumluluk duygularını ve katılımlarını artıracak, düşündürecek, yeteneklerinin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlayacak programların yapımına ve yayınına öncelik verilecektir şeklindeyken, TRT 2009 yayın planının aynı maddesi, Çocukları okumaya teşvik eden, Türk çocuk edebiyatını tanıtan ve evrensel barış mesajları veren programlara ağırlık verilecek, millî motiflerimizi kazandırmak ve eğitimlerine katkıda bulunmak için, Türk masal ve hikâyeleri (Keloğlan, Dede Korkut, Köroğlu, Nasrettin Hoca vb.) ile başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerini tanıtıcı programların yayınına ve bu programların çocukların ilgisini çekecek biçimde hazırlanmasına özen gösterilecektir.⁴⁰ şeklinde değiştirilerek, “başta Atatürk olmak üzere” ibaresi çıkarılmıştır. Bu maddenin değiştirilmesi farklı anlaşımara yol açabilir.

Çocuk programlarında, çocukların bilişsel, duygusal, psikomotor ve özellikle yaratıcı yeteneklerinin gelişmesi konuları üzerinde durulmalıdır. *“Yapımlarda, dikkat edilmesi gereken en önemli hususlar, çocukların televizyon karşısında geçirdiği süreye ve hangi yapımı izledikleridir. Bu yapımlar içerisinde çocukların en çok izledikleri program türü çizgi filmlerdir. Çocuklar açısından 12 yaşına dek en gözde*

⁴⁰(çevrimiçi) <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx>. 10.04.2012.

film türü, çizgi filmlerdir."⁴¹ Bu görüşe paralel Öcel de, küçük çocukların kendilerine yönelik yapımlarda genellikle çizgi filmleri benimsediklerini ifade eder.⁴²

1.1.2.4. Televizyonda Yer Alan Çizgi Filmler ve Özellikleri

Türkiye'deki çizgi filmler çocuk programları ile özdeş hale gelmiştir.⁴³ Yayın içerikleri ve oranlarından da bu durum açık bir şekilde görülür.

*"Çizgi film türünün çocuk dünyasında çok önemli bir yeri vardır. Bu yüzden türler söz konusu olduğunda genellikle ilk akla gelen şey, çizgi film ve çocuk ilişkisidir. Çizgilerin hareket etmesi, renkli ve çocuksu olması çocukların çizgi filme önem vermelerini, kendilerini bu türe yakın görmelerini sağlar. Konusu ne olursa olsun içindeki iletiler çocuklara uygun olsun, olmasın, yetişkinlerinde çocuklar için uygun gördüğü tür çizgi filmidir. Çizgi film türünün çocukların kendiliklerinden yaptıkları seçimler mi, yoksa yetişkinler tarafından çocuk programlarına sıkça dolgu malzemesi olarak yerleştirildiklerinden mi bilinmez, çocuk ve çizgi film bağlantısı çok erken yaşlarda, çocuk televizyona yöneldiği anda kurulur."*⁴⁴

19. Yüzyılın başlarında çizgi film ayrı ayrı yapılmış çok sayıda resmin tek tek filme alınmasından sonra, bunların bir hareket yanılması yaratmak üzere ekranda birbiri ardı sıra gösterilmeleriyle gerçekleştirilir. *"Bir nesnenin gözün ağıtabasına düşen görüntüsünün nesne ortadan kalktıktan sonra da bir süre kalması ilkesi dolayısıyla, görüş alanından hızla geçen resimler görsel bir hareket yanılmasına neden olur."*⁴⁵ Çizgi filmde kullanılacak resimler genellikle selüoit yapraklar üzerine çizilir. Selüoit saydam olduğu için çizimi kolaydır. Uzun bir süre aynı

⁴¹ **Çocuk Programları ve Bu Programlarda Yayımlanan Reklamın İçerik Analizi**

Araştırması, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2008, s.23-24

⁴² Nilüfer Öcel, **Türk ve Dünya sinemasında Çocuk İmgesi**, Emek Matbaası, İstanbul, 2001, s.82.

⁴³ Bülent Çaplı, **Televizyon Karşısında Çocuk: Türkiye Örneği**, Yay. Haz: Bekir Onur, (3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Dünyada Ve Türkiye'de Değişen Çocukluk), Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001, s. 220.

⁴⁴ Öcel, **a.g.e.** 2001, s.161-162.

⁴⁵ (Çevirimiçi) <http://www.nuveforum.net/1718-genel-kultur-c-c/64305-cizgi-film>, 18.03.2011

kalacak fondaki dekor bir kez çizilerek, bunun üzerine uygulanan selüloite kahramanların çeşitli hareketleri resmedilir. Filmdeki kare sayısı kadar resim çizildiğinde, gösterim sırasında ekrandan saniyede 24 resim geçer. Böylece ekranda hareket izlenimi sağlanır. Bu hareket, kurmaca öykü ya da senaryoları televizyonda ete kemiğe dönüştürerek gerçeğe yaklaştırır. *“Çizgi filmler hareketlerin kare kare çeşitli çizim ve fotoğraflama teknikleri kullanılarak oluşturulduğu filmlerdir. Bu filmlerde kurgu gerçeği yansıtmaz. Çizgi filmlerindeki olayların gerçekleşme biçimi gerçek hayatla örtüşmez. Çizgi filmler gerçek insani durumları dönüştürerek bir sunumda bulunurlar.”*⁴⁶

Çizgi Filmlerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.⁴⁷

- Çizgi filmlerin yapısında iki dramatik temel vardır.
- Çizgi filmlerde genelde var olma savaşı vardır. Olaylar hiçbir zaman gerçekçi verilmez ve karakter arası İyi-kötü, otorite ilişkileri vardır.
- İzleyiciler Çizgi film karakterleri ile özdeşleşir.
- Çizgi filmlerde, kişiler hayvan, insan ve düşsel olmak üzere üç gruba ayrılır.
- Çizgi filmlerin toplumsal işlevleri de vardır.
- Çizgi filmlerin bir özelliği de bilgilendirme ve öğreticiliktir.

1.1.2.4.1. Çocuk Programlarının Dünyadaki Gelişimi

Çocuk programları dendiğinde akla ilk gelen çizgi filmlerdir. Çocukların izlediği programların hemen hemen tamamına yakını çizgi filmler oluşturur. Çizgi filmlerin yanında çocuk oyunları, yarışmalar, eğitici programlar, eğlence ve dizi filmler çocuk programları arasında gösterilir.

Çizgi filmin tarihi Eski Çin'deki gölge oyunlarına kadar uzansa da, ancak 19. yüzyılda, fotoğrafçılığın gelişmesiyle bugünkü çizgi film tekniğine ulaşılabildi. Bir

⁴⁶ İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı, Yayın Danışmanı: M. Naci Bostan, Ankara, 2007, s.53.

⁴⁷ Aytekin Can, **Çocuk ve Çizgi Film**, Özeğitim Yayınları, Konya, 1997,s.75.

nesnenin gözün ağ tabakasına düşen görüntüsünün nesne ortadan kalktıktan sonra da bir süre kalması ilkesi dolayısıyla, görüş alanından hızla geçen resimler görsel bir hareket yanılması neden olur. “Çizimlerde hareket ve zaman birlikteliğinin önemi, hareket olgusunun temelindeki esneklik ve zamanlama orantısının uyumuna bağlıdır.”⁴⁸

1830'larda bu ilkeye dayanan birtakım oyuncaklar geliştirildi. Pierre Devignes tarafından geliştirilen bu araç, değişik resmin bantlarını da kullanma imkânı sunmaktaydı.⁴⁹ 1892'de bu buluşları daha da geliştirerek, resimleri bu kez bir ekrana yansıtma yoluyla bir "optik tiyatro" gösterisi düzenleyen Fransız Emile Reynaud çizgi filmin öncüsü sayılır. “Emile Reynaud’un yarattığı “praxiinascope” ise, “zoetpe”un daha gelişmiş idi.⁵⁰ 20. yüzyılın başında sinema ile ilgili yapılan yeni buluşlar çizgi film tekniğinin gelişimine hız kazandırmıştır.⁵¹

Stuart Blackton uzun çalışmalarından sonra “Büyülü Dolmakalem” filmini hazırlamıştır. Canlı film çalışmaları Avrupa ve Amerika kıtasında birbirinden bağımsız olarak gelişmiştir.⁵² Resimlerin birer birer filme alınması tekniğini (tek kare çekim) ABD'li J. Stuart Blackton'un bulmuştur. Blackton, 1907'de çektiği “The Perili Otel” filminin bazı sahnelerinde, alıcıyı, her seferinde bir görüntü alacak şekilde çalıştırarak, hareketsiz nesneyi kendi kendine hareket eder duruma getirerek tek kare çekim uygulamasını gerçekleştirmiştir.⁵³

Cohl’un geliştirdiği animasyon Amerika’ya göçmesiyle, Fransa’da duraklama dönemine girerken Sovyetler Birliği’nde hız kazanır. Ancak Cohl kukla sanatını ABD’de geliştirerek devam eder.

⁴⁸ A.e., s.7.

⁴⁹ Demet Değer İnanç, “Sanat Olayı” Dergisi, İstanbul, Karacan Yayınları, 1981, s.11.

⁵⁰ Erkan Çelenk, “TV’de Gösterilen Çizgi Filmlerin İlkokul Çağı Çocukları Üzerindeki Etkileri”, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). 1995, s.5, 8–9.

⁵¹ Can, A.g.e. 1997, s.10.

⁵² Çelenk, A.g.e. 1995, s.5, 8–9.

⁵³ Sevil Ilgaz, Çizgi Film Temel İlkeleri Yapım Tekniği, Leya Yayınları, İstanbul, 1998, s.10.

1913–1917 yıllarında, çeşitli Amerikan karton dizilerinin (yani 3–4 kareden oluşan çizgi öykü) olduğu görülmektedir.⁵⁴ Bu yıllarda ABD’de, gazetelerde yayımlanan birçok çizgi roman film haline getirildi. Çizgi filmlerdeki kahramanlar öylesine seviliyordu ki bu kahramanlar için şarkılar bile yapılmıştır.

Sesli filmlerin yapılmasıyla çizgi filmlerde de büyük gelişmeler görülmüştür. Bu dönemde en ünlü kişi ABD’li Walt Disney’dir. Sesli ve daha sonra renkli sinemaya geçişle birlikte, ses ve rengi başarıyla kullanan Walt Disney’in yarattığı, tıpkı insan gibi konuşup gülen hayvan kahramanlar kısa zamanda çocukların gönlünü kazandı. 1923’te kurulan Walt Disney, 1928’de ilk sesli filmini çekmiştir. Bundan sonra ülkemizde de yayımlanan “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler”i, “Pinocchio”, “Fantasia”, “Dumbo”, “Bambi”, “Kül Kedisi”, “Peter Pan”, “101 Dalmaçyalı”, “Leydinin Aşkı”, “Alice Harikalar Diyarında” gibi filmler izlemiştir. Bu yıllarda çizgi film büyük bir aşama kaydederek, konusu, müziği, renkleri, desenleri ile çok sevilen bir sanat dalı hâline gelmiştir. Walt Disney’in hayvan tiplerine insan karakteri vererek gerçeğe uygun bir biçimde hareketlendirmesine karşılık, aynı yıllarda bazı sanatçılar daha stilize tipler, gerçekçi olmayan hareketlendirmeler kullanarak değişik yorumlar getirmeğe ve yeni teknikler aramaya yönelmişlerdir: Norman Mc Laren, Alex Alexieff, Claire Parker gibi.⁵⁵ Bunlar arasında en ünlü olanı Miki Fare’dir (Mickey Mouse). Tex Avery şiddet ve güldürü öğeleri taşıyan, Stephen Bosustovv da çağdaş resim anlayışı ve gülmeceye dayanan çizgi filmler ve çocuk programları gerçekleştirdiler. Çocuklar için ilk televizyon programı, ilk 9 Haziran’da yayınlanır.⁵⁶

“1949 yılına kadar geri gidildiğinde, televizyon yayıncılarının çocuklara çok az ilgi gösterdiği ve hatta çocuk yayınlarını ya da çocuklara yönelik yayınları birer reklam alanı olarak bile değerlendirmedikleri görülür.”⁵⁷ Giderek ticari alana kayan çizgi film tekniği, 1950’ler ve 60’larda reklam ve tanıtma amacıyla kullanılmaya

⁵⁴ A.e., s.12.

⁵⁶ (Çevrimiçi) <http://www.independent.co.uk/news/media/are-you-sitting-comfortably-a-history-of-childrens-tv-1335443.html>, 18.12.2011.

⁵⁷ Kars, a.g.e., 1990, s. 15.

başlandı. 1950'den sonra, televizyon, bu yeni animatörler için baş yönlendirici olmuş ve çocuk programları yapımlarında çok büyük bir artış görülmüştür. Televizyonun yaygınlaşması, sinema izleyicisinin yanında büyük bir izleyici kitlesi oluşmuştur. Televizyon izleyicisi sanatsal sinema filmlerinin çöküşüne sebep olmuş, Disney ve Barbara gibi şirketler televizyon filmi üretmeye başlamışlardır.⁵⁸ 1956 yılında televizyondaki çocuk programlarında da patlama oldu. 1955'te haftada yirmi iki saat olan çocuk programları, 1956'da otuz yedi saate yükseldi.⁵⁹ Emery, 1947 yılından 1968'e kadar komik skeç, karikatür ve palyaçoları tanıtarak, yerel çocuk gösterilerini sundu.⁶⁰ Önceleri cumartesi sabahları yayınlanan çocuk programları 1960'larda Pazar günleri de yayınlanmaya başlandı. 1951 yılından sonra yayın saatleri değişen televizyon çocuk programları, şu anda haftada 27 saat program yapabiliyor.⁶¹ 1950'lerde animasyonlu, canlı aksiyon, kısa komik skeçler çocuklar için yayınlanmaya başlandı. 1960'larda ise öteki formatların yol haritası animasyonlar oldu. Maliyet ve sınırlı animasyon tekniklerinden kaynaklı nedenlerden dolayı, karikatüre geçildi. Bu yıllarda Taş Devri, Jetgiller, Uzay Hayalet popüler yapımlardır.⁶²

Halkın beğenisini kazanan çizgi filmler, özel televizyon kurumları için yapılmış olan reklam filmlerinden sağlanan maddî olanaklarla gerçekleştirilmiştir. Bu durum daha sonra, 1970'lerin başında uzun metrajlı çizgi filmlerin yapımını hızlandırdı ve bu konuda yeni bir çığır açılmış oldu. Örneğin; "Asterix", Japonya'da "Bin Bir Gece Masalları", Amerika'da "Fritz-the Cat", İngiliz-İtalyan ortak yapımı "Ünlü Silahşörler" gibi.⁶³ 1980'lerden başlayarak, çizgi film teknikleri bilgisayar ve elektronik video araçlarından da yararlanılarak daha da geliştirildi. 1970'lerde ve 1980'lerde, çocuğun tüketici yanı düşünülerek, yavaş yavaş sunum, stil ve sesi daha hızlı sofistike etmenin yanı sıra, çocuk programlarına Asya animelerini sindirerek

⁵⁸ Can, A.g.e. 1997, s.14.

⁵⁹Kars, A.g.e., s. 17.

⁶⁰ (Çevrimiçi) <http://www.grandparents.com/gp/content/activitiesandevents/everyday-activities/article/a-history-of-kids-tv.html#ixzz1phmrqrPv>, 18.12.2011.

⁶¹(Çevrimiçi) <http://www.grandparents.com/gp/content/activitiesandevents/everyday-activities/article/a-history-of-kids-tv.html#ixzz1phmrqrPv>, 18.12.2011.

⁶²Can, a.g.e. s.15.

⁶³ Ilgaz, a.g.e., s.15.

genişlemeye devam etti. 1980'li yıllarda Reagan döneminde, aile değerlerinde dönüşümler televizyonla meydana gelir. Çalışan annelerin çocukları ve annesiz çocuklar için televizyon önemli bir araç haline alır. Çocuk programları 1990'lı ve 2000'li yıllarda, yeni düzenlemeler yapılarak çocuklar kadar nostaljik yetişkinlere hitap etmeye başlar. Meta-çocuklar-TV ilişkisi daha bir önem kazanarak çocuklar için ucuza yapılan canlı aksiyon şovları yeni programlar tutar.⁶⁴ Bu gelişmelere paralel olarak, çocukların filmsel gerçeklerden değil de düş öğelerinden en çok etkilendiklerini ve düşsel kahramanlar dendiğinde akla uzayın korkunç canavarları, robotlar, her an mutasyona uğrayan kötü kahramanlar, iki ya da daha fazla başlı devler olduğunu söyleyebiliriz.⁶⁵

1.1.2.4.2. Çocuk Programlarının Türkiye'deki Gelişimi

Karagöz-Hacivat oyunları, Anadolu'daki orta oyunları, köy tiyatroları, 18. yüzyılda iki boyutlu görsel materyallerinde işlendiği bin bir gece masal kitapları, modernizmin öncü örneklerindedir. Ancak günümüzde büyüklerden dinlediğimiz ve en büyük eğlence kaynağımız olan masallar, yerini televizyon programlarına bırakmıştır. 20. yüzyıl ile birlikte bu anlamda yapısal değişimler yaşanmıştır. Daha önceleri çocukların sadece işitsel düzeyde ve hayal kurarak dinledikleri masallar, televizyonla beraber görsel bir boyut kazanmıştır.

Türkiye'de çocuk programlarının temelini atanların başında karikatürcüler gelmektedir. 1940'lardan itibaren sinemalardaki gösterimleri önceleyen kısa reklam filmlerinin canlandırılmasıyla başlayan Türk çocuk programları ve çizgi filminin öncülerinden biri de Vedat Ar'dır. Filmar adlı stüdyosunda ürettiği 2-3 dakikalık çizgi filmlerin yanı sıra değişik biçim araştırmaları da yapan Ar'ın 1947'de devlet güzel sanatlar akademisindeki 15 öğrenciyle gerçekleştirdiği "Zeybek Oyunu" adlı

⁶⁴ (Çevrimiçi) <http://www.grandparents.com/gp/content/activitiesandevents/everyday-activities/article/a-history-of-kids-tv.html>, 18.12.2011.

⁶⁵Öcel, a.g.e., 2001, s.128.

filmi bilinen ilk Türk çizgi filmidir.⁶⁶ Sinema reklamlarının yaygınlaşması, çizgi film çalışmalarının reklam filmleriyle sürdürülmesi olanağı sağlamıştır.⁶⁷ Bu yıllarda çizgi film yapımında karikatürcülerden yararlanılmıştır. Çoğu karikatürist bu sektörde çalışmaya başlamıştır. Yurtdışına giden bazı sanatçıların getirdikleri çizgi film teknikleri ve anlatıma yönelik bilgiler daha nitelikli filmlerin üretilmesi sağlandı. 1964'te Oğuz ve Ferruh Doğan'ın birlikte kurdukları "Canlı Karikatür" adlı stüdyoda ise "Koca Yusuf", "Bu Şehr-İstambul", "Direklerarası", "Ağustos böceği ile karınca" gibi elliye yakın kısa film gerçekleştirilmiştir.⁶⁸ Animatörlerin birer birer ayrılmasıyla zamanla stüdyolar dağılmış; bu da çizgi film sanatının kurumlaşması yolunda tarihi bir fırsatın kaçırılmasına neden olmuştur. Bu stüdyoların dağılma sebeplerinin başında, karikatür sanatçılarının kollektif çalışmaya uyum sağlayamamaları ve çizgi film yapımını geçici bir ekonomik gelir olarak ele almaları olmuştur. Bundan dolayı çizgi film sanatının gelişmesiyle yönelik bir çaba gösterilmemiş ve birçoğu bir süre sonra basın sektörüne geri dönmüştür.⁶⁹

1969 yılları sonlarında "sansür" adlı filmiyle TRT Kültür ve Sanat Bilim Ödülleri Yarışmasında Kısa Film Büyük Ödülünü almaya hak kazanan Tan Oral'ın, film üzerine kazıma tekniğiyle yaptığı "çizgi" isimli filmi bir kaç özel gösteride izleyiciyle buluşabilmiştir. Çizgi filmlerin hızlı üretimi, filmlerin sinematik ve estetik kalitesini göz ardı etti. Giderek belli şablonlar oluştu ve bir yenilik denenmedi.

1978 yılında kültür bakanlığı "Nasrettin Hoca" konulu bir çizgi film yarışması açmıştır. Daha sonra bakanlık, yarışmanın birinci ve ikincilerine Nasreddin Hoca'yı konu alan bir çizgi film daha yaptırmıştır. Yaratıcılık açısından daha durgun geçen 1980'li yıllar 1982'de, bir yıl önce yasaklanmış olan Akşehir Nasrettin hoca uluslararası karikatür yarışması yerine bir çizgi film yarışmasının düzenlenmesiyle başlamış, 1983 yılında Antalya Film Şenliği'nde "sentez" adlı çalışma altın portakal

⁶⁶(Çevrimiçi) <http://www.meydansozluk.com/bak/turkiye+de+cizgi+film+tarihi>, 10. 08. 2011

⁶⁷ Can, **A.g.e.** 1997, s.18.

⁶⁸ (Çevrimiçi) <http://www.meydansozluk.com/bak/turkiye+de+cizgi+film+tarihi>, 10. 08. 2011

⁶⁹ **A.e.**

ödülünü almaya hak kazanmıştır. Yine 1983'te emniyet genel müdürlüğü trafik şube başkanlığı trafik konulu, bir yarışma açmıştır.⁷⁰ 1992'de Cemal ve Meral Erez'in eğitici filmleri "şaşkın sihirbaz ve şakacı şapka" her bir harfe birer dakika ayrılarak a'dan z'ye Türk alfabesinin tüm harflerini çizgi film biçiminde anlatan eğitici bir çalışmadır.

Kültür Bakanlığı, tarihsel Türk tiplerini üzerine çizgi film yapma kararı vermiş ancak "Red Kit Dede Korkut'a Karşı", "toygar" gibi filmlerin yapılması halktan büyük tepki almıştır. Kasım 1990'da yayınlanan Dede Korkut'un "Dünya Güzeli" adlı masalının bir bölümü "Aktay" filminde "Bismillahirrahmanirrahim ve Bihi Nastain" diye söze başlaması bu ulu kişinin İslam öncesi Türk destanlarıyla ilgili olması bakımından eleştirilmiştir.⁷¹ Türkiye'de ilk çizgi film semineri 1989'da TRT yöneticileri ve Kültür Bakanlığının temsilcilerinin de katılımıyla gerçekleşmiş; bu seminer Türk çizgi filminin gelişimi için çok olumlu bulunmuştur. 1990'lı yıllar ülkemizde animasyon türünde gerek çizgi filmlerin gerekse kukla filmlerinin geliştiği gerçek dönemdir. Bu yıllarda, çizgi filme yeni bir bakış açısı daha eklenmiş, "çocuğa dini ve milli çizgi film" sloganıyla TRT ve devlet bakanlığı 1990-1991 yıllarında, "Emre", "Süleyman Çelebi ve Mevlit", "Yusufçuk", başlıklı çizgi filmleri yaptırmıştır. Kültür bakanlığı ise "diskoya giden, kola içen, hamburger yiyen" gençliğe karşı, "milli değerleri yeğ tutan bir gençlik yaratmak üzere filmler yapmayı düşünerek "Alparslan", "Ergenekon Destanı", "Bilge Kağan", "Keloğlan", "Pembe İncili Kaftan" gibi filmler yaptırmıştır. İslami kesim olarak adlandırılabilir olan bakış açısı ise "kökü içerde çizgi film kahramanları, kökü dışarıda çizgi film kahramanlarına karşı" sloganıyla 1993'te diyanet işleri bakanlığı adına "bir hikâyeye, bir ders", "Keloğlan", "Küçük Mücahit", "Nasrettin hoca", "Bosna Alevler İçinde" adlı çizgi filmleri yapmıştır.

Belli bir siyasetin, inancın, ideolojinin sözcülüğünü yapan ve bu amaçla reklâm dışı finansman sağlamış kanallar genelde medya, fakat özelde televizyon

⁷⁰ A.e.

⁷¹ (Çevrimiçi) http://www.facebook.com/note.php?note_id=131099780235259, 10. 03. 2011

küresel tüketim kültürünün söylemini taşımaktadır.⁷² Çocuk programlarının eğlendirme, pedagojik işlevlerinin yerini başka işlevlere bırakması çocuk gelişimi açısından gözden geçirilmesi gereken önemli bir nokta olduğu düşünülmelidir.

1.2. Çocuk

Çocuk kavramının anlam ve kapsamı ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bunlardan Postman'a göre, özel bakım ve korunma biçimlerine ihtiyaçduyan, herhangi bir mesleki tecrübe ve yeteneğe henüz sahip bulunmayan ortalama 0 ilâ 18 yaş arasındaki insan grubudur. Postman, Çocukluğun bebekliğin tersine, biyolojik bir kategori değil, sosyolojik bir tasarım olduğunu söyler⁷³.

Yörükoğlu'na göre ise çocuk, “gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış reşit sayılmayan küçük yurttaş” olarak tanımlanırken⁷⁴; Akyüz ise “psikoloji biliminin çocuğu doğumundan başlayarak erinliğe kadar ki devrede bulunan kişi (11-12 yaş)” olarak tanımladığını belirtmektedir.⁷⁵ Çocukluk biyolojik olarak insanlığın tarih sahnesine çıkışıyla var olmuştur. Çocuk ve çocukluk günümüze kadar hem biyolojik olarak hem de toplumsal yaşam içerisindeki konumlandırılışı değişmiştir.

1.2.1. Çocukluk Kavramının Ortaya Çıkışı

Çocukluk kavramı günümüzde anne karnında başlayıp doğum sonrası süreçte devam eden bir zaman dilimini kapsamaktadır. Çocukluk, İnsan yaşamında

⁷² Cesur,Paker, 2007:113 (Çevrimiçi) 10..03. 2011

http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:j5iyQfa1sr0J:scholar.google.com/+cesur+paker+&hl=tr&as_sdt=0,5

⁷³Neil Postman, **Çocukluğun Yokoluşu**, Çev.Kemal İnal, İmge Yay. Ankara, 1995, s.8

⁷⁴ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 6. Basım, Özgür Yay., İstanbul, 2000, s.13.

⁷⁵Emine Akyüz, **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000, s.66.

doğumdan ölüme kadarki süreçte bir önemli dönemdir. “Çocukluk, hayat çizgisinin temel fiziksel ve gelişimsel örüntülerce karakterize edilmiş bir gelişim evresidir.”⁷⁶

Yavuzer’e göre ise çocukluk, insanı insanlığa başlatan ilk sahne, kendine özgü yeti ve eksikliklerin yavaş fakat açık bir biçimde geliştirildiği önemli bir ortamdır.⁷⁷

Gander ve Gardiner’e göre, “ilkçağ ve ortaçağ dünyasında modern anlamdaki çocukluk kavramına rastlanmamaktadır. Bu dönemde, çocuklar yetişkin bireyler gibi algılanıp, yaşam içerisinde konumları da bu algı çerçevesinde kalmıştır. Çocukların yetişkinler gibi giyindiği ve yetişkinler gibi yüz ifadeleri tablolarında karşımıza çıkmaktadır.”⁷⁸

“Çocuk gelişimi ve çocuk dünyasının 19. yüzyıl itibari ile önem kazandığı ve 20. yüzyılın ortalarında ivme kazandığı bilinmektedir. 1600’lerde çocukluk kavramının ilk çıkması ile birlikte 19. yüzyıl itibari ile uzmanlar çocuğun ahlaki gelişim ve davranışlarının yönlendirilmesine dair görüşleri sonrası çocukluk dünyası yaratıldı.”⁷⁹ Özellikle son yıllarda çocuk kavramının önem kazanması ile birlikte çocukluk süreci de uzamıştır. Hayatın belirli bir dilimini kapsayan çocukluk sürecinin uzaması, çocuğa ilişkin görüş ve pratiklerin de önem kazanmasına vesile olmuştur. Ancak günümüzde de ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, dinsel ve kültürel olarak çocuğa bakışları; çocuğun dünyasına, ihtiyaçlarına ve gerçekliğine karşı yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Küresel ölçekte; çocuğun, sevgi, ilgi, oyun, şefkat gibi ihtiyaçlarının bazı toplumlarda görmezden gelindiğini yazı ve görsel basından takip etmekteyiz. Ancak genel anlamda günümüz insanı, çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarının yanında, çocuğu okşamak, kucaklamak, onunla konuşmak, sevildiğini hissettirmek, oynamak gerektiğini kavramaya başlamıştır.

⁷⁶ Allison James, 'Yeni' Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar Ve Pratikler²⁹ (3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk), Yay. Haz: Bekir Onur -, Çev. Emine Gül Kapçı, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2001, s.29

⁷⁷ Yavuzer, a.g.e., 1998, s.36.

⁷⁸ Gander / Gardiner, a.g.e., s.41-42.

⁷⁹ A.e., s.269.

Günümüzde çocuk dünyası ya da çocuk gelişimi kavramı uzmanlar tarafından daha çok araştırma konusu haline getirilerek bu alanda anne babalara ve öğretmenlere ve çocuğun birinci dereceden yakınlarına dersler verilmeye başlanmıştır. Önceki yıllarda evlere gelen çocuk bakıcıları çocukların gelişiminde etkili iken, bugün açılan anaokulları, kreşler ve çocuk yuvalarında çocuk gelişim uzmanları ve öğretmenler çocukların gelişiminde kilit rolü üstlenmektedirler. Değişimin bu yönde seyretmesi toplumların çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarının farkına varmalarının ötesini geçmelerinin sonucu olsa gerek. Başka bir deyişle, toplumsal dinamiğin ekseninin çocuğa ve sağlıklı çocuk gelişimine kayması, çocuk dünyasının doğru okunmasını sağlayabilir.

1.2.2. Çocuk Gelişiminin Önemi

Çocukta, doğum sonrası bedensel, zihinsel, dil, sosyal ve duygusal gelişim hızlı bir şekilde devam eder. *"Araştırmalar, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların yetişkinlikte de bireyin kişilik yapısını, tavır, alışkanlık, inanç ve değer yargılarını büyük ölçüde biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır."*⁸⁰ Yavuzer'in bu tespitini destekleyen Kağıtçıbaşı ise; *"erken yaşlarda öğrenilen tutumların, önemli yaşantı ve olaylar olmadığı takdirde değişmeyeceğini, ilerde kalıplaşmış tutumlara dönüşeceğini savunur."*⁸¹ Bu tespitler çocukluğun insan yaşamında ne kadar önemli bir kesit olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ahlaki ve kültürel değer aktarımının, çocuklar üzerinden sonraki kuşaklara aktarımı, kuşkusuz önemli bir işlevdir. Nasıl ki fotosentez bir gaz döngüsü ise kültür aktarımı da bir toplumsal döngüdür. Toplumsal değerler işlevselliğini zamanla kaybederek değişebilir. Bu değişim genellikle ihtiyaçların karşılanmaması sonucu meydana gelmektedir. Dolayısıyla kültür tarihinde bize kadar ulaşan her toplumsal değeri kutsamak ve çocuklara dikte etmek değişen dünyada çocuk için insanlaşmama ve dünya ile entegre olamama sorununu beraberinde getirebilir. Bu

⁸⁰ Haluk Yavuzer, **Çocukluğun İlk Altı Yılı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.9.

⁸¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2006, s.123.

nedenle çocuğun sağlıklı kişilik özellikleri kazanmasında yaşam pratikleri fazla olan ebeveynler daha bilinçli hareket etmelidirler. “Çocuklar, sınırlı deneyimleri nedeniyle kalıp yargılar geliştirirler, karmaşık bilgileri dar kavramlara sıkıştırırlar.”⁸² Bu bağlamda, çocuk istenildiği gibi biçimlendirilecek bir canlı olmadığını aksine, aktif ve kendi kendini geliştiren bir varlık olduğunu söylemek mümkündür. Akyüz’e göre, çocuğun çevresini algılayışı, yorumlayışı farklıdır. Duyguları ve düşünceleri aniden değişebilmektedir. Sürekli soru soran, merak eden, denemelerde bulunan ve özerk olmaya çalışan çocuk aslında bağımlıdır, bencildir, çoğu davranışı ezbere yapar.⁸³ Bu bağlamda, çocuğun bu özelliklerini bilme çabası ve doğru bir şekilde anlama çabası onu önemsemekle eşdeğerdir. Dolayısıyla çocuğu önemsemeden ve yetişkin gerçeklik ile çocuk gerçekliği arasındaki ayrımı fark etmeden çocuğa yardımcı olmanın mümkünatı tartışma konusudur. Tam da bu noktada yetişkin bireylerin geçmişleri ile empati kurarak hesaplaşmaları, çocukları anlamaya çalışmaları, bireysel ve toplumsal iletişimin önünü açmaları adına önemli bir gelişmeye ve ön ayak olma özelliği taşıyacaktır.

Erdal Atabek’e göre, “İletişim çocuğa güven verilmesinde, yapabileceği her şeyi onun yapmasını öğretmekte, çocuğa değer vermekte, kendi değerleriyle tartışmakta, iyi bir örnek olmak, her alanda gelişimini sağlamak, kendi değerini, kendine saygısını, kendine güvenini pekiştirmekte, özgür düşünmenin onun hakkı olduğunu bilmesinde, çevresine bağımlı değil, çevresiyle iletişim içinde bulunması gerektiğini bildirmekte, evrensel değerleri benimsetmekte özellikle çocuğun gelişiminin sağlıklı ilerlemesinde gerekli bir olgudur.”⁸⁴

Yapılan araştırmalar, belli gelişim dönemlerinde çocuklarda yerleşik davranış kalıpları ile çeşitli eğilimlerin ortak olduğu yönündedir. Bu noktada psikolojik gelişim çocuklarda bağımlılıktan bağımsızlığa, benmerkezcilikten ortaklaşa çalışma ve işbirliğine doğru gelişmekte olup yetenekleri yalından karmaşığa, genelden özele doğru ilerleme göstermektedir. Bu süreçte çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişim

⁸² Gander / Gardiner, **a.g.e.**, s.269.

⁸³ Emine Akyüz, **Çocuk Hukuk**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010, s.26.

⁸⁴ Erdal Atabek, **Çocuklar Büyükler Tavşanlar**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.68–69.

gösterebilmesi için çevresinin doğru iletişim kanallarını kullanması gerekebilir. Çocuğun yakın çevresinin kullanacağı bu alternatif iletişim kanalları, çocuğu televizyon ve bilgisayar oyunlarının başından alıp sosyal ortama çıkarmak, yaşama bağına güçlendirmiş olur. Tekinalp; Televizyon çocuğa bir şeyler öğrettiği gibi bir şeyler de götüreceğinden, ebeveynleri, çocuğa televizyon programları hakkında yönlendirme yapmalıdırlar.⁸⁵

Çocuklar hem ailenin hem de toplumun birer parçasıdır. İnsan hakları ve demokrasinin yerleşik olduğu toplumlarda bireysel hak ve özgürlükler, yetişkinler kadar çocuk bireyler için de eşit önemdedir. Bu bağlamda toplumların gelişmişlik düzeylerinin önemli göstergelerinden birinin de çocuğa verilen değer olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Toplumsal hassasiyetlerin insan odaklı olduğu, bu ortak akıl çerçevesinde şekillendiği; kurumsal bilincin toplumsal bilinçle örtüştüğü ortak bir insan yaşamından özellikle ülkemizde bahsedemeyiz. Bu çerçevede, yetişkinlerden farklı olarak bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor gelişimlerini tamamlamayan çocukları yaş gruplarına ayırarak incelemek çocukların özelliklerini kavramak konusunda bizlere yardımcı olabilir. Bu bağlamda çocuğu tanımak ve değişen toplumsal yapısı içerisinde çocuğun gelişimini takip etmek, toplumsal iyileşme ve ilerlemeye vesile olabilir.

1.2.3. Çocukların Gelişim Dönemleri

İster yetişkin olsun isterse çocuk olsun bireyi harekete geçiren etrafındaki uyaranlardır. Uyarıcı tepki ilişkisinin ortaya güçlü bir şekilde çıkması uyarıcının gücünden kaynaklanmaktadır. Çocukların da keşfetme, anlama, dinleme, düşünme yetilerinin gelişmesi için bir uyarının olması gerekmektedir. Piaget'de gözlem yapmayı, araştırarak, keşfederek öğrenmeyi savunur.⁸⁶ Bu uyaranlar işitsel, görsel, bedensel olabilir. Televizyon da görüntülü ve sesli birçok uyarıcıyı belirli bir kanal

⁸⁵ Şermin Tekinalp, *Camera Obscura'dan synopticon'a (Radyo ve Televizyon)*, Der Yayınları, İstanbul, 2003, s.364-365.

⁸⁶ Piaget, *a.g.e.*, s.52.

aracılığı ile bireye iletmektedir. Daha önce kurgulanıp planlanarak hazırlanan metinler aracılığı ile geniş kitlelere seslenen, çeşitli mesajlar gönderen televizyon bu mesajlar aracılığı ile izleyicide tepki uyandırmaktadır. Bu kurgusal programları en çok izleyen grupların arasında çocuklar da yer almaktadır. Çocuklar buldukları yaş itibari ile kendilerine özgü davranışlarda bulunurlar. Uzmanlar bu davranışları sergilemelerindeki ana nedenleri zihinsel, bedensel gelişim ve olgunlaşmaları ile açıklanmaktadır. *“Önceleri istemsiz olarak şartlanma ve taklit konumunda olan çocuklar daha sonra özellikle anne, babadan ve yakın çevreden gördükleri istek ve destekle istemli şartlanma ve taklitlere girişmektedirler.”*⁸⁷ Öcel'in vurguladığı yakın çevre ile çocuk davranışı arasındaki ilişkiden çıkarılacak sonuç; çocuğun, yakın çevresinin etkisiyle öğrenme ve sosyalleşmesi daha hızlı olacaktır. Çocuğun çevresine ek olarak, tutum ve davranışlarına yön veren başka bir yapı ise, televizyondur. *“Ana-baba, arkadaş ve sosyal rollerimizden başka medya ve özellikle televizyon, tutum oluşumuna etki etmektedir.”*⁸⁸

Çocuğu yetişkinlerden ayıran temel ölçütler bedensel ve zihinsel gelişimidir. Ancak tek bir gelişim, çocuğu tanımlamak ve anlamak için yetmez. Bedensel gelişim, gelişimin temelini oluşturduğu için, gelişimin öteki alanları üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. *“Sağlıklı bir gelişim sağlıklı bir beden gerektirir.”*⁸⁹ Bedensel büyüme ya da gelişimin doğal sonucu olarak zihinsel ve duyuşsal gelişimde çocukta gelişir.⁹⁰ Çocuğa, bu sürecin sağlıklı dönüşümünün olabilmesi için, çocuğun fiziksel gelişimi, deneyimleri, toplumun aktarımları önemlidir.

Televizyon çağımızda internet ile birlikte günlük yaşam içerisinde en çok zaman geçirdiğimiz ilk iki temsili ya da sanal ortamdır. Televizyon “sanal alem” insanların yaşamına alternatif yaşam ve hayaller kurarak izleyiciye yeni yeni hayaller sunar. Öztürk'e göre, günlük yaşamın yorucu temposundan bunalan çoğu izleyici koltuğunda oturup kendilerine sunulan bu yapay hayallerle saatlerini geçirir.

⁸⁷ Öcel, **a.g.e.** s.64-65.

⁸⁸ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s.121.

⁸⁹ Banu Yazgan İnanç, **Gelişim Psikolojisi; Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Nobel Yay, Adana, 2005, s.99.

⁹⁰ Piaget. **A.g.e.**, s.52

Televizyon, çağın yüksek temposu ve karmaşık sosyal ilişkileri içinde beyni bunalan, düşünme süreci hasar gören, geçmişine yabancılaşan, sıkıntılı, insanlar için yeni formlar üretmektedir. Televizyon, hayatın bu tekdüze ve sıkıntıları içerisinde bir alternatif kaçış alanı olarak kullanılır.⁹¹

Televizyonun çocuklar üzerinde etkilerinin olumlu olması elbette anne-babaların ve toplumun ortak beklentisidir. Bu beklentileri gerçeğe dönüştürmenin şu anki tek yolu televizyon programlarının seçilerek çocuğa izletilmesidir. Asıl olması gereken ise elbette ki toplumsal grupların televizyon kanallarına yönelik rahatsızlıklarını ve çözüm önerilerini bildirmeleri hatta işi daha üst mercilere taşımalarıdır. İngiltere’de televizyonun etkilerini sorgulayan bir araştırma, aptal kutusu olarak nitelendirilip, birçok hastalığı tetiklediği ortaya koymuştur.⁹² Psikolog Aric Sigman, 35 ayrı araştırma sonunda televizyonun en az 15 olumsuz etkisi içerisinde obezite, Alzaimer, Otizm, Kanser, gibi hastalıklar olduğunu belirtirken, Sigman, pek çok insanın çalışmak ve uyumaktan çok televizyon izlediğini, 6 yaşındaki bir çocuğun 1 yıl, 11 yaşındaki bir çocuğun uyku hariç zamanın % 55’ini televizyon izleyerek geçirdiğini ifade eder. Ayrıca yeni kurgu teknikleri ile izleyici beyninin aldatıldığını ileri sürer.

Çocukta, *"Belirli zaman dilimleri içinde belirli özellikler öne çıkar. Bazı özelliklerin öne çıktığı bu gelişim aşamalarına dönem adı verilir."*⁹³ Gelişim dönemleri daha çok yaşa göre yapılabılır, günümüzde kabul gören sınıflandırmadır.

Gelişim, 5 ana kategoride incelenebilir;⁹⁴

-Okul Öncesi Dönem

-Oyun Dönemi.

-Okul Dönemi

-Ergenlik Dönemi

⁹¹ Hüseyin Emin Öztürk, **Çocuk ve Televizyon**, Beyan yay., İstanbul, 2002, s.68.

⁹² (Çevrimçi) <http://www.pusula.tv/detail.asp?Gundem=3042>, 10. 07. 2011

⁹³ Selçuk, **a.g.e.**, s.17.

⁹⁴ Arı, **a.g.e.**, s. 5-17.

Bu dönemlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi çocuk dünyasını anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.2.3.1. (0-3) Yaş Döneminde Çocuklar ve Televizyon

Selçuk'a göre, bu dönem bebeklik olarak da adlandırılır. Bebeğin, ebeveynle ilk teması söz konusudur ve bebeğin dokunma duyusunu hissetmesi, bebekte güven duygusunu geliştirir. Bebek, ağlayınca anne, baba ya da bakıcısını yanında bulamazsa ona karşı güvensizlik geliştirir.⁹⁵ "Bunun sonucunda anneye bağlanma ya da tam tersi anneden uzaklaşma görülebilir. Anneden uzaklaşan çocuk ileriki yaşamında insanlara ve kendisine karşı güvensiz davranışlar sergileyebilir. Bu dönem çocuğun biyolojik varlığının gereği olan bakım (yeme, içme, temizlik gibi) anne baba tarafından karşılanır.⁹⁶" Uzmanlar, anne ve baba bu ihtiyaçlara ek olarak, çocuğa fiziksel olarak da yakın durmaları gerektiğini söylerler. Onu kucaklayıp sevmeli, onunla zaman geçirmelidir. *"Bebek ile birlikte vakit geçirmek, onun topluma yabancılaşmasını engeller ve ilgilenen bakıcısı vasıtasıyla önce karsısındaki bireyi, aile ortamını ve yavaş yavaş sosyal çevresini tanımasını sağlar."*⁹⁷

Bu yaşlar hayat boyu kullanılacak bazı psikososyal ve psikomotor özelliklerin kazanıldığı çok önemli bir devredir. Bu evrede ortaya çıkabilecek bir sorun, çocuğun sosyal ve motor gelişimini sekteye uğratarak ileriki yaşamında dilsel gelişim, utangaçlık, korkaklık, psikopat kişilik, fiziksel becerileri vs. aksaklıklara neden olabilmektedir. *"Çocuk cansız bir varlığın karsısında, duygusal ve sosyal uyarıdan mahrum, sevgiden ve bağlandığı kişiden uzak, konuşmasına, bakısına, gülümsemesine karşılık vermeyen, gönderdiği iletişim ve etkileşim mesajlarına cevap vermeyen, sert, soğuk bir cismin karsısında kaldığında (ne kadar ses ve görüntü olursa olsun çocuk onları yorumlayarak kabul edecek durumda ve psikososyal seviyede değildir) sosyalleşme ve bireyselleşme ve kendiliğinden gelişecek olan*

⁹⁵ Selçuk, a.g.e., s.56.

⁹⁶ (çevrimiçi) <http://www.esayan.com/rehbulten.htm#34>. 15.04.2012.

⁹⁷ Yavuzer, a.g.e.,1998, s.36.

*psikososyal yönlerin hepsi eksik veya yetersiz kalacaktır.*⁹⁸ Bu yaş grubundaki çocukların dikkatlerini çok fazla toparlayamamaları nedeniyle günde 1-2 saat arasında televizyon izledikleri bilinmektedir. Televizyon karşısında fazla kalan çocukların dil gelişiminden tutun, yürüme, zihinsel gelişim ve aktivitelere kadar çoğu alanda yaşlılarına göre geri kaldığı saptanmıştır. Bu sorunun temel nedenin ise ailenin çocuk bakım ve gelişimine yönelik tutumlarının yanlışlığı ve eksikliği üzerinde durulmaktadır. *“Çekirdek aile yaşamının gerçekleri, açıkça, modern ebeveynlerin çocukları ile pek çok 'nitelikli zaman' geçirdiği görüşünü desteklememektedir.”*⁹⁹

Çocuğun ilk konuşma davranışı bu dönemde gerçekleşmektedir. Çeşitli sesleri çıkarma ile başlayan bu süreç, heceleme, telgrafik sözcük ve kısa cümleler kurma ile devam etmektedir. Yürüme, konuşma davranışı sonrası, bedensel ve dilsel edim ile çevresiyle daha rahat iletişime geçip isteklerini dile getirmektedir. Ancak Hüseyin Öztürk'e göre, zamanını çevresiyle değil de sürekli televizyon karşısında geçiren çocuk, iletişim kurma fırsatı bulamadığı için, iletişim problemi yaşaması muhtemeldir. Bu gibi nedenlerden dolayı, bebeklerin sevgi, duygusal ilgi ve ebeveynleriyle geçireceği vakitlerin de TV karşısında kalması son derece sakıncalı olmaktadır.¹⁰⁰ Bu sakıncalar genel olarak çocukta zihinsel, psikososyal, psikomotor becerilerin aksaması ile sonuçlanır. Gelişimde, aksamaya uğrayan bir kazanımın çocuğun her zaman yaşının gerisinde olmasına neden olduğunu daha önce belirtmiştik. Örneğin yürüme davranışı 1 yaş civarında gerçekleşmektedir. Çocuk gelişim uzmanlarına göre, yürüme edimini bu yaşta kazanamayan çocuk sonraki yıllarda daha zor kazanır ve yürüme davranışının gecikmesi öteki edimleri kazanmasına da engel olur. Erdal Ataberk, fazla televizyon izleyen çocuklarda etrafa karşı ilgisizlik, seslenince bakmama, insanlara ve yaşlılarına ilgisizlik, onlarla duygusal ve sosyal iletişime geçmeme, kendi halinde olmaya çalışma, konuşmama,

⁹⁸ Erdal Atabek, **a.g.e.**, s.47.

⁹⁹ Elkind, **a.g.e.**, s.23.

¹⁰⁰ Hüseyin Öztürk, **Kişilik Gelişimi Açısından Çocuk ve Televizyon**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s.30.

cümle kurmama, iletişim ve etkileşimde problemler, duygusal olarak karşılık vermeme vb. birçok belirti görülebilmektedir.¹⁰¹ der.

Bu yaş grubundaki çocuklar, nesnelere, olayları farklı algılar. Henüz olayları algılayamayan çocuğun televizyondaki karmaşık, hızlı görüntü ve sesleri algılaması ve onlara dair zihninde alışkanlık edinmesi zordur. Bu yaştaki çocuklar daha kolay zihinsel işlem gerektiren faaliyetlere yatkındırlar. Güven Büyükbaykal'a göre, televizyon, henüz dikkatini toparlamayan, içsel anlam ve bağlantılar kuramayan bu dönem çocuklarının ileriki yaşamlarında dikkat problemi ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.¹⁰² Amerikan Pediatri Akademisinin yaptığı araştırmaya göre; günde üç ya da dört saat televizyon yüzde 14'lük kesimin ise hiç televizyon izlemeyen çocuklara göre dikkat bozukluğu riskinin yüzde 30-40 oranında arttığı kaydedilmektedir.¹⁰³

Çocukların televizyon izleme davranışı yetişkinlere kıyasla daha bilinçsizdir. Bu dönem çocukları her şeyi emme refleksi içerisinde olduğu gibi televizyon izlerken de verileni hızlı ve hiç değiştirmeden alma eğiliminde olduklarını söyleyebiliriz. Çocuk için öğretici ve eğlendirici olmasının yanında çocuğun kişilik kazanmasında etkin rol oynayan televizyon, birçok yönüyle tartışma konusudur. Özellikle mistik öğelerin çocuk programlarında maksatlı ve çok sık kullanımı çocuk izleyicinin zihnindeki temsili gerçek, yaşam pratiklerine dönüşebilmektedir. "*İletiler belli bir süre yinelenerek, etki ve tesirini biriktirir*¹⁰⁴." Çocuğun gelişiminin sağlıklı olabilmesi açısından televizyon kullanımının özellikle bu dönemde sınırlandırılması gerekmektedir. Televizyon izleme davranışı yerine, ebeveynlerin çocuğa dokunma, sevgi gösterme, birlikte oyun oynama, konuşma, ona kitap okuma, hikâyeler anlatma gibi faaliyetlerde bulunmaları çocuğun psikososyal ve motor becerilerinin gelişimini destekler. Yaşama yeni başlayan bu yaş çocuklarının ilgi, sevgi, şefkat gibi temel duygusal gereksinimlerinin televizyon değil ebeveynler aracılığı ile karşılanması

¹⁰¹ Atabek, **a.g.e.**, s.64-65.

¹⁰² Güven Büyükbaykal, Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri, s.35.

(çevrimiçi) <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/viewFile/10386/9624> / 17.03.2012.

¹⁰³ (Çevrimiçi) <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=215467>, 11.08.2011

¹⁰⁴ Burton, **a.g.e.**, s.177.

onların yaşama bağlanmalarını sağlar. Gelişimin hızlı olduğu bu dönemde çocukların görsel çekiciliğe ilgisi nedeniyle, her türlü öğrenme, alışkanlık, değer ve tutumları da hızlı bir şekilde kazanırlar. Bu kazanımların çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi kaçınılmazdır. Bugün televizyonun çocuğa çok yönlü etkisi çokça tartışılmakta, ebeveynler, uzmanlar ve sivil toplum kuruluşları bu konuya çözüm arayışları ve düzenlemeler için çaba sarf etmektedirler.

1.2.3.2. (4-7) Yaş Döneminde Çocuklar ve Televizyon

Yürümeyi ve konuşmayı öğrenen bu yaş dönemindeki çocuklar önceki döneme göre isteklerini daha kolay dile getirir. *“4 yaş çocuğu isteklerinin anında yerine getirilmesini anlayışla karşılamayı öğrenmeye başlar. O artık kendi dışındaki dünyanın kuralları olduğunu ve başkalarının hak ve istekleri olduğunu görür ve beklemeği öğrenir. 4 yaşında 3 yaşındakine göre daha sakin, daha uyumlu ve hareketlerini daha kolay kontrol edebilecek durumdadır. Çevresini tanıma çabası içinde olduğundan sürekli sorular sorar ve açıklamaları dikkatle izler. Yetişkinlerle olumlu ilişkilerini sürdürürken kendi yaşıtı olan çocuklarla daha uzun süre birlikte olmaya başlar.”*¹⁰⁵ Bu dönemdeki çocuklar arkadaş ve çevreleri ile daha fazla iletişim içerisindedirler. Ancak bu iletişim çocukta benmerkezcilikten öteye gitmez. Çünkü odakta kendisi vardır. Bu nedenle çocuk, sosyal etkileşimlerinde ve aktivitelerinde kendisini merkeze koyar. *“Zihinsel olarak kendi üzerinde yoğunlaşıp, başkalarının görüşlerini kavrayamazlar. Piaget bu dönemden mantık öncesi olarak söz eder.”*¹⁰⁶

Somut düşünme sürecinde olan çocuk, benmerkezciliği aracılığı ile kendi dışındaki görüşleri ve kendi ile ilgili düşünceleri algılayamaz. 5 yaş çocuğu, olgunlaşma yolunda ilerler. Çevresine karşı daha ilgili bir yaklaşım içindedir. *“Düzenli cümlelerle insanlarla olan kişisel ve sosyal ilişkileri artmıştır. Hep konuşmak ister. Olayları ve masalların sırasını bozmadan anlatır. Oyunlarında*

¹⁰⁵ MEGEP, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi, **Çocuk Gelişimi**, Ankara, 2009, s.20.

¹⁰⁶ Yavuzer, a.g.e., 1998, s.19.

genellikle yetişkinlerin ciddi uğraşlarını konu alır. Grup oyunlarında beraberlik daha uzundur, grup üyeleri kuralları birlikte koyarlar. Genellikle canlı, neşeli ve hareketli bir görünüm içindedir. 5 yaşındaki çocuk motor dengenin, düşüncenin, bireysel ve toplumsal ilişkilerin, evde, okulda ve toplum içinde uyumun daha belirgin olduğu görülür.”¹⁰⁷

Zihinsel gelişimleri yetişkin bireylere göre daha az gelişmiş olan çocukların bu dönemde kontrolsüz televizyon izlemeleri, hem zihinsel gelişim hem de dil gelişimi açısından olumsuzluklara yol açmamaktadır. Televizyon izleme ile dil gelişimi ve sözcük dağarcığı arasında pozitif korelasyon olduğu çoğu araştırma sonucunda doğrulanmıştır. Bu araştırmalara göre, televizyondan kaynaklı sosyalleşme sorunu yaşayan çocuk, hem konuşmakta hem de yaşlıları ile oyun oynamakta zorlanması sonucu ileriki yaşamında içe kapanık, güvensiz, utangaç ve pasif bir birey olmaktadır. Jersild, TV'nin bu dönemde çok aşırı izlenmesine çocuğun dil ve sosyal gelişiminde bazı sıkıntıların ve eksikliklerin oluşmasına neden olabileceğini söyler¹⁰⁸. Her şeyi gerçek algılayan çocuk, her şeyin kendi etrafında şekillendiğini düşünmektedir. Dolayısıyla çocuk bu düşünsel algısı sebebiyle, Öümcek adam ya da Pokemon gibi çizgi film karakterlerinin yaşamdaki yerlerini kavrayamadığı için bilememeyebilir. *"Tüm cansız nesnelere canlıdır. Etkinliği olan her nesne canlıdır. Yanan lamba, fırın, aydınlatan ay gibi."*¹⁰⁹ Çocuk, yapay olanla gerçek arasındaki ayrımı zihinsel olarak yapamadığından, bütünü için aynı zihinsel şemayı oluşturmaktadır. Bu nedenle, çocuk hayatı bu ekseninde düşüp ve öyle yaşamaya çalışır. Haluk Yavuzer'e göre, Çocuk, çizgi filmde gördüğü bir hareket veya sahneyi olduğu gibi uygulamakta ya da yapmaya çalışmaktadır.¹¹⁰ Bu dönemde televizyon görüntülerinin canlı olduğunu düşünen çocuk izleyicinin izlediği film kahramanlarına öykünerek balkondan atlayıp yaralandığını, yanındaki arkadaşının ise Allah yardım etsin kavramını sadece Allah'ın yardım edebileceğini düşünerek arkadaşına yardım etmediğini söylememiz çocuk dünyasını anlamamız açısından

¹⁰⁷ MEGEP, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi, **Çocuk Gelişimi**, Ankara, 2009, s.20.

¹⁰⁸ Arthur Jersild, **Çocuk Psikolojisi** -, Çev.Gülseren Günçe, AÜEF Yay., Ankara, 1987, s.161-166.

¹⁰⁹ Piaget, **a.g.e.**, s.42-43.

¹¹⁰ Yavuzer, **a.g.e.**, s.38-39.

önemli bir örnektir. “ *Çocuklar gördüklerine öykünmekte, Süpermen gibi uçmaya çalışarak, kavga sahnelerini arkadaşları üzerinde denemeye kalkışmaktadırlar.*”¹¹¹ Hayalle gerçeği ayırt edemeyen yani animistik düşünen küçük çocuklar, yaşam alanı içerisinde olduğu gibi, televizyon ekranında da gördüklerini mutlak gerçek olarak algılayabilirler. Altı yaş çocuğu değişmekte olan bir çocuktur. Anneler çocuklarındaki bu ani değişiklikleri “*Bu çocuğa ne oldu bilmiyorum, çok değişti. şeklindeki sözcükleriyle dile getirirler. Oyunlarda ve ilgi alanlarında kız ve erkek çocuklar arasında farklılıklar gözlenir. Birçok hayali role girerler. Grup oyunlarından çok hoşlanırlar. Bazı sorumluluklar yüklenir, söylenenleri dikkatle dinler.*”¹¹² Ancak çocuklar, yetişkinlerin izlediği programlarda karşılaştıkları herhangi bir karakterin yaptıklarını evde, sokakta ya da arkadaşları ile yapmaya çalışır. Bu noktada, çocuk için önemli olan karakterin yaptığı davranışın ne kadar olağanüstü nitelikte olduğudur.

Çocuğun bu dönemde izleyeceği gerilim, şiddet, korku içerikli programlar nedeniyle; çocukta, uyku bozukluğu, yalnız kalmak istememe, korku ve endişe duyguları yerleşmektedir.¹¹³ Televizyon izleme oranı yüksek olan çocuklarda korku, kaygı ve saldırganlık daha fazla görülür. Bunun en başat örnekleri ise çocukların etkisinde kaldıkları görüntüleri ve karakterleri sayıklamaları, kâbus görmeleri, sıçrayarak, ağlayarak uyanmaları örnek verilebilir. Bazı hazırlıksız karşılaşılan görüntüler onlarda bilinçaltı kaygı, gerilim, korku, şiddete eğilim gibi sıkıntılara yol açar. Seattle’deki Çocuk Hastanesi ve Bölge Tıp Merkezi’nin yürüttüğü araştırma, okul öncesi dönemde çocukların televizyon izledikleri her bir saatin gelecek yaşamlarında yüzde 10’luk bir dikkat dağılımına neden olduğunu göstermektedir.¹¹⁴ Televizyonun çocukların boş zamanını değerlendirme biçiminden, düşünme, hissetme biçimine, aile içi ilişkilerine sekline yön verecek kadar hayatlarının her alanına nüfuz etme gücü konusunda farklı görüşler vardır. Öskaya’a göre, Televizyonun yönlendirmesi çoğu zaman dilin ve görüntünün bilinçaltı mesajları ile

¹¹¹ Emir Turam, **Televizyonla Yetişen Nesil Ekranaltı Çocukları**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.103.

¹¹² MEGEP, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi, **Çocuk Gelişimi**, Ankara, 2009, s.20.

¹¹³ **A.e.**, s.101.

¹¹⁴ (Çevrimiçi) <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=215467>, 11.08.2011

gerçekleştiği için, çocuklar bu bilinçli bir yönlendirmeyi anlayamazlar.¹¹⁵ Dolayısıyla televizyon mesajları etki gücünü görsel, dilsel ve sembolik ilişkiden alır. Televizyon aracılığı ile çocuklara ulaşan ideolojik içerikler çocukları kuşatan küresel tüketim kültürünün ve ideolojisinin içerikleridir.¹¹⁶ Televizyon tüketimi teşvik eder ve bir toplumun kültürel öğelerinden hangilerinin varlığını devam ettireceğini, hangilerinin ise değişeceğine bile karar verecek kadar etkilidir. Bu bağlamda alışkanlıkların, konuşma biçimi, toplumsal ilişkiler televizyonun ulaştırdığı görüntü ve iletilerle değişebilmektedir. Marcuse, *“Medya ileri kapitalizmin yeniden üretimi için gerekli yapay gereksinimleri, tek boyutluluğu ve yeni toplumsal denetim biçimlerini davranış ve düşünceye dönüştürür.”*¹¹⁷

1.2.3.3. (7-12) Yaş Döneminde Çocuklar ve Televizyon

Okula başlayan bu yaş grubu çocukta somut düşünme yerini soyut düşünmeye bırakır. Çocuk, soyut düşünme süreci ile birlikte benmerkezcilikten de uzaklaşılır. Sadece bu kazanımlarını hesaba katarsak, çocuğun erişkin bireye benzer düşünüş biçimine ulaştığını söyleriz. Bu bağlamda, 7-12 yaş dönemindeki çocuğun, önceki döneme göre zihinsel etkinlikleri daha mantıksaldır. *“7- 12 yaş arasındaki dönem, çocukların kendi fiziksel özellikleriyle en az ilgilendikleri, aileden uzaklaşmaya başlayıp kendi sosyal ortamlarını ilk kez kurmaya çalıştıkları, çevrelerinde olup bitene daha fazla ilgi gösterdikleri, arkadaşlık ilişkileri kurarak gerçek anlamda sosyalleşmeye başladıkları dönemdir. Okul çağının başlamasıyla belirlenen bu dönem, aynı zamanda çocuğun sosyal ortamının en radikal şekilde değiştiği zamandır. Bu dönem temel eğitimin birinci kademesini kapsar. Genel*

¹¹⁵ A.g.e. Oskay, s.21.

¹¹⁶ Sevim Cesur, Oya Paker, Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, s.135.
(çevrimiçi)http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=83680_0d63e098a1b32e2a06fba296658fc45b/
10.09.2011.

¹¹⁷ Armand Mattelart, Michelle Mattelart, **İletişim Kuramları Tarihi**, Çev. Merih Zılhoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.65.

olarak bu çağda çocuksu davranışlardan kurtulur. Büyüklerin kendisinden beklediği davranışları geliştirmeye çalışır. Toplumsal kuralları ve dayanışmayı öğrenir.”¹¹⁸

Mantıksal düşünüş sonucu, olaylar arasındaki ilişkileri kavrayarak, nedensel bağlamda sonuçlara ulaşabilecek düzeye erişir. Çocuk, ulaştığı bu sonuçlar üzerinden genelleme ve kavramsallaştırmalara da gider. Okula başlayan çocuğun ilk çocukluk yıllarında kavram hazinesi dar iken, okul döneminde büyüdükçe ve kavramları biriktirdikçe artar; okuma, ders dinleme ya da film izleme yoluyla elde edilen dolaylı tecrübelerle yeni kavramlar geliştirir.¹¹⁹

Çocuk, okulla birlikte okuma, yazma, sayısal işlemler, çevresini anlamaya dönük soruları, mantıksal düşünüş, arkadaş ilişkileri ve sosyal kimliği yaşamsal eksene girerek gelişim gösterir. Dolayısıyla, çocuk kim olduğunu keşfeder ve bireysel kimlik geliştirir.¹²⁰ Kim olduğunu arayan ya da bulan çocuğun, topluma entegre süreci olarak bu yaş dilimini alabiliriz.

Bedensel, toplumsal ve cinsel kimliğini keşfeden çocuk, kendisini tanımının yanında kısmen bilinçli bir şekilde yakın çevresi aracılığıyla yaşama da anlam yükler. Yaşama yüklediği anlam neticesinde çevresine öykünür. Özellikle bu dönemde yakın çevrenin ve arkadaşlarının tepki ve davranışları çocuğun zihnindeki toplumsal olay ve olgulara bakışını şekillendirir. Çocukta, bir yandan yaşlılarıyla bir arada olmak, diğer yandan grup içinde sivrilmeye, üstünlüğünü kanıtlama çabası vardır.¹²¹ Bu yaş grubu çocuklarda televizyon izlemenin en olumlu yanı kelime hazinelerinin gelişmesidir. Kelime hazinesi gelişmiştir ancak çocuk ile kitap arasına giren televizyon; çocukların kitap okumalarını olumsuz etkiler. Her şeyin kurgulanarak, görsel ve işitsel olarak sunulduğu televizyon elbette kitap okumaya göre daha kolay bir eylemdir. Hâlbuki bu dönemde başlanarak çocuğa kontrollü

¹¹⁸ MEGEP, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi, **Çocuk Gelişimi**, Ankara, 2009, s.21.

¹¹⁹ Roland Goldman, **Düşünme ve Dine Tatbiki** -, Çev. Süleyman Akyürek, E. Ü. İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:11, 2001, s.423.

¹²⁰ Yavuzer, **a.g.e.**, 1998, s.44.

¹²¹ Neriman Aral, vd. **Çocuk Gelişimi**, Ya- PA Yayınları, İstanbul, 2001, s.30.

televizyon izletilerek kitap okuma edimi kazandırılırsa, çocuğun hem derslerindeki başarısı artabilir hem de kitap okumak alışkanlık haline gelebilir.

Televizyon en fazla bu dönemde izlenir. Ancak olumsuz etkileri önceki dönemlere göre daha azdır. Yine de çocuk henüz duygusal ve zihinsel gelişimini tamamlamadığı için, ailenin izlediği televizyon programlarındaki çeşitli unsurlar çocuğun korku, kaygı, güvensizlik hissi duymasına neden olduğu bilinir. Çocuk televizyondaki karakterleri model alma eğilimi söz konusudur. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına göre, kişinin değer kazanma ihtiyacı vardır. Bunun için kişi, medya ile kişisel ilişkiye girer ve medya kahramanlarıyla kendini özdeşleştirir.¹²² Aile içi iletişim ve ilişkiler de çocuğun gelişiminde oldukça kilit rol oynamaktadır. Örneğin aile içi şiddetin, argo konuşmaların, bağrıışmaların ve tutuculuğun olduğu bir aile ortamında yetişen çocukta, zihinsel ve duygusal gelişim sekteye uğrar ve ileriki yaşamına referans teşkil eder. *“Kısaca, psikososyal ve ahlaki gelişim hızla ilerlemekte olan çocuğun, duygusal ve toplumsal uyum sürecinde aile ilişkilerinin niteliği etkili olmaya devam etmektedir.”*¹²³

Bu dönemin sonlarına doğru kişisel benlik kavramı öne çıkar. Ergenlik dönemine girmeye başlayan çocuk, kendi içine kapanabilir. Beden imgesinin önem kazandığı bu dönemde çocuk bedenini ve duygularını gözden geçirerek inceler. Bazen yüzünde çıkan bir sivilce bazen büyüyen ayakları nedeniyle kendinden utanarak, kendisini değersizleştirir. Benlik arayışının en üst seviyede kendisini hissettirdiği bu dönemdeki tüm duygu ve davranışların nedeni bireysel ya da sosyal kimlikle ilgilidir. *“Çocuklar öğrenmeye ve davranışları taklit etmeye her an hazırlardır. Bu nedenle çocuk, çizgi film kahramanlarının konuşmalarını, davranışlarını taklit etmektedir.”*¹²⁴ Tamda bu dönemde değer oluşturmaya çalışan çocuğun televizyon etkisinde kalması kaçınılmazdır. Özellikle televizyon

¹²²Fiske, a.g.e., 2003, s.198.

¹²³ İnanç, a.g.e., s.93.

¹²⁴Fatma Kocaoluk; Mehmet Şükrü Kocaoluk, **İlkokul Programı ve Beş Sınıfın Yıllık Planı**, Kocaoluk Yayınları, İstanbul, 1987, s.647.

programlarından örnek alınan kahramanların, bireysel ya da sosyal özellikleri çocuğun kimlik kazanmasındaki rolü küçümsenemeyecek derecede etkilidir.

Fiske'ye göre; Kahramanının giydiklerini giyerek ya da yediklerini yiyerek kendi değerini oluşturur. İnsanlar medyadaki karakterler ile özel bir ilişki içine girer, onlarla özdeşleşirler.¹²⁵ Büyükbaykal'a göre,, televizyonun izlenme saatleri ve izlenecek programın belirlenmesinde ebeveyn inisiyatifi gerekebilir. Televizyon izlemenin aşırılığı durumunda çocuğun sosyal aktivitelerinde, arkadaş ilişkilerinde, derslerdeki başarısında, becerilerin geliştirilmesinde zaman zaman engeller teşkil eder.¹²⁶

1.2.4. Çocuğun Gelişim Alanları ve Televizyon

Televizyon yayıncıları için 3-4 yaşlarından 12-13 yaşlarına kadar olan dönemdeki bireyler “çocuk izleyici kümesi” olarak kabul edilmekte ve iletilere bu doğrultuda şekil ve içerik verilmektedir.

20. yüzyılın en büyük buluşları içerisinde şüphesiz televizyon da yer almaktadır. Televizyon, insan yaşamına çok yönlü etkileri nedeniyle ilk günden beri insan için önemli bir yere sahiptir. “İnsanlar içerisinde televizyondan en çok etkilenen şüphesiz çocuklardır. Çünkü bu yaşlar hayat boyu kullanılacak bazı psiko-sosyal ve psiko-motor becerilerin kazanıldığı önemli bir devredir.”¹²⁷ Yavuzer'e göre, çocukluk, insanı insanlığa başlatan ilk sahne, kendine özgü yeti ve eksikliklerin yavaş fakat açık bir biçimde geliştirildiği önemli bir ortamdır.¹²⁸

Ramazan Arı'ya göre, gelişim kavramı, çocuğun bedensel ve ruhsal değişimlerini içermektedir. Doğum ile birlikte bedensel ve zihinsel gelişim birlikte

¹²⁵ John Fiske, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev:S. İrvan, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2003, s.198.

¹²⁶Güven Büyükbaykal,Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri, s.35.

(çevrimiçi) <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/viewFile/10386/9624> / 17.03.2012.

¹²⁷(Çevrimiçi) <http://www.cocukaile.com/TeSayfa.aspx?Kodal=441> / 10.03.2012.

¹²⁸ Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s.36.

gelişirken, sonraki yıllarda bazen biri duraklarken öteki hız kazanmaktadır. Bununla birlikte, gelişimin olabilmesi için çeşitli ön koşulların olması gerekmektedir. Her şeyden önce gelişim; “büyüme, hazır bulunurluk ve öğrenme” kavramlarını içermektedir.¹²⁹ Ayrıca büyüme, hazır bulunurluk ve öğrenme etkileşiminin sonucunda gelişim meydana gelir. Büyüme ve hazır bulunurlukla olan sıkı bağı nedeniyle, gelişim kavramı oldukça kapsamlı bir kavram olarak birçok uzman tarafından araştırma konusu olarak incelenmiştir.¹³⁰

“Gelişim, katılım ve çevrenin etkileşimi sonucunda gerçekleşmektedir.”¹³¹

Piaget’e göre gelişim; daha az dengeli bir durumdan, daha yüksek bir denge durumuna sürekli geçiştir.¹³² Gelişim, organizmada iç ve dış etkenler sonucu, birbirine bağlı ve düzenli bir şekilde ortaya çıkan bir dizi değişiklik olarak da tanımlanabilir. Gelişme ve değişme kavramlarının birbirine karıştırılması olasıdır. Değişme; kişinin kendi kararları sonucu istendik yönde yaptığı davranış değişikliğidir. Değiştirmede müdahale etme söz konusu iken gelişimde bu söz konusu değildir. Değişim üzerinde bireyin kendisi ya da çevre etkili olurken, gelişim üzerinde biyoloji (olgunlaşma) ve çevre etkilidir.

Her yaş grubundaki bireylerin kazanması gereken bazı özellikler mevcuttur. Bu döneme kritik dönem adı verilmektedir. *“İnsan yaşamında bazı uyarıcıların en güçlü etkiye sahip olduğu zamana kritik dönem denir.”¹³³* Selçuk, bir yaş civarında yürümesi gereken çocuk çeşitli rahatsızlıklar sebebiyle dört yaşında yürürse kritik dönem atlatıldığı için çocuğun yürümesinde sorunlar olacağını ve öteki kazanımları da gecikeceğini dolayısıyla çocuğun gelişiminin aksayabileceğini belirtir.¹³⁴ Çocukların gelişim dönemleri ve bu dönemlerdeki kritik kazanımlar ileriki yaşamlarında belirleyici olacağından, sağlıklı bir gelişim için bu dönemi önemsemek

¹²⁹ Ramazan Arı, **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Mikro Yayınları, Konya, 1999, s.10–11.

¹³⁰ Ziya Selçuk, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayın Dağıtım, 11. baskı, Ankara, 2004, s. 17-18.

¹³¹ Cüceloğlu, **a.g.e.**, s.232-233.

¹³² Jean Piaget, **Çocukta Zihinsel Gelişim**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.13.

¹³³ Ziya Selçuk, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayın Dağıtım, 11. baskı, Ankara, 2004, s.18.

¹³⁴ **A.e.**

ve bu dönemde çocukların girişimcilik, güven, başarı ve öğrenmelerini desteklemenin faydalı olacağı öngörülmektedir.

1.2.4.1. Çocuğun Kişilik Gelişimi ve Televizyon

Gelişim süreci, içerisinde bilişsel (zihinsel-algısal), psikososyal (duyusal) ve fiziksel (davranışsal) alanları barındırır. Çocuğun bu alanlardaki gelişimi, tutum ve kişilik gelişimine de zemin hazırlamaktadır. Kişilik gelişiminde, bireysel özellikler ile sosyal çevre etkileşiminin başat rol oynadığını gelişim uzmanları belirtmektedir. Bu nedenle sosyal çevre ile bireyin etkileşim tarzı, ortaya çıkacak ürün üzerinde belirleyicidir tezi ileri sürülebilir.

Yaşam içerisinde, bireyin kişilik oluşumu aile ile başlamaktadır. Aile ile ilk ilişkilerin kurulduğunu, güven, sevgi, saygı gibi duyguların burada hissedildiğini kabul edersek, kişilik oluşumunda ilk temellerin de burada atıldığını çok rahat söyleyebiliriz. Bugün hala geçerliğini koruyan yedi farklı anne babalık tutumu bulunmaktadır. Bunlar; Otokratik tutum, Demokratik tutum, Yetkici tutum, Eşitlikçi tutum, Bırak Yapsıncı tutum, İlgisiz tutum ve İzin Verici tutumdur. Bu bağlamda okul çağına kadar zamanın neredeyse hepsini anne babası ile geçiren çocuğun, anne ve babanın tutumlarından etkilenmemesi olanaksızdır. Dünyaya yeni gelmiş, çoğu şeye aç, verileni olduğu gibi alan çocuğun, kişiliğinin oluşmasında önce anne baba sonra da sosyal çevrenin etkisi oldukça fazladır. Elbette Eder'in sınıflandırdığı anne ve baba tutumları, çocukta farklı kişilik yapıları ortaya çıkabilir. Anne ve babaların, çocuğun kişilik, zihinsel gelişim, duygusal gelişimi üzerinde ne kadar belirleyici olduklarını unutmamaları gerekmektedir. Piaget'in de belirttiği gibi; çocuk yetişkinin uyguladığı ruhsal (manevi) baskıdan ileri gelen bir dizi bilinçdışı zihinsel ve duygusal boyun eğme biçimleri geliştirir.¹³⁵

¹³⁵ Piaget, a.g.e., s.34.

Çocukları yetişkinlerden ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi de kendi gerçeklik algısı çerçevesinde, her şeyi çok çabuk kavrayabilmesidir. Bu nedenle televizyon başında geçirdiği zamanının nasıl geçtiğini çoğu zaman anlayamaz. *“Çocuk tıpkı oynarken öğrendiği gibi televizyon izleyerek eğlenir ve yeni şeyler öğrenir. Büyülenmiş gibi bakarken uslanmakta, oyalanmakta ve anne babasına sorun olmaktan çıkmaktadır. Bu bakımdan TV iyi bir avutucu, iyi bir çocuk bakıcısıdır.”*¹³⁶ Çocuk, televizyon izlerken de merak duygusu ve tutkusu üst seviyededir. Bu olumlu etkilerin yanında TV seyretmenin göze çarpmayan ama uzun sürede ortaya çıkacak önemli sakıncalar da olabilir.

Çeşitli öğrenme kuramlarının bilgi ve davranışların öğrenilmesine dair farklı yaklaşımları vardır. Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre: İnsan davranışı, bilişsel, çevresel ve davranışsal faktörler arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsanların kendileri ve sosyal çevreleri, birbirlerinin belirleyicisidirler.¹³⁷ Dolayısıyla anne, baba ve sosyal çevre argümanları çocuk üzerinde tartışmasız çok güçlü etkiler bırakarak toplumsal değerlerin aktarımına da aracılık edebilir. Örneğin çocuk doğduğu ailenin dilini, dinini, örf adet ve geleneklerini çoğu zaman benimseyerek bunları kendi yaşamına entegre eder ve aktarımını sağlar. Çocuklar başkalarını gözlemleyerek ve onların yaptığını yaparak davranış biçimleri kazanırlar.¹³⁸ Asıl önemli olan, yaratılmak istenen bireysel özelliklerin hangilerinin çocuğun iradesi sonucu olduğudur. Çocuğun bireysel kimliğinin ana hatları, istenci dışında, baskıyla, tutucu bir yaklaşımla yakın çevresi ve televizyon tarafından belirlenebilir. Bu bağlamda, çocuğun rızası dışındaki bencil ve tutucu yetişkin tutumları, çocuğun beden ve zihin bütünlüğü üzerindeki tasarruf hakkını elinden alarak çocuğu kullandırmış olur. Ancak değişen dünya ile birlikte bireylerin ihtiyaç, sorun ve bu sorunların çözümleri de değişmektedir. Bu nedenlerden ötürü ne kadar bağınaz ne kadar değişime karşı bir toplumsal kalabalık

¹³⁶ Haluk Yavuzer, **Çocuk Eğitimi El Kitabı**, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2004, s.80.

¹³⁷ Yıldız Dilek Ertürk, **Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Göre Medya Kullanımı: Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul, 2011, s.66.

¹³⁸ Bandura'dan Aktaran (1977): Gander ve Gardiner, **a.g.e.**, s.299.

olsa da değişim kaçınılmazdır. *“İnsan doğası, yaşadığı koşullar, umutlarını ve özlemlerini koşullayan maddi ve toplumsal güçlerle belirler.”*¹³⁹

Televizyon ses ve görüntü aracılığı ile sunduğu kurgusal dünyayı izleyiciye iletir. İlettiği mesajların doğru algılanıp algılanmadığını sınamaz. Dönüt alamadığı için de çocukların ya da izleyicinin mesajdan etkilenme yönü ve derecesini bilemez. Buna ek olarak çocuk izlediği programda kafasına takılan herhangi bir sorun ile ilgili de soru sormadığı için verilenle yetinmek zorunda kalmaktadır. Televizyon programında yer alan kişi ve mesajlara dair çarpıtılmış tutum ve algısı olan çocuk, benmerkezciliğinden kaynaklı kendi gördüğü ve yaşadığı dışında başka yaşam ve görüşler olacağını düşünemeyeceği kanısındayım. *“Televizyon çocuğu tek yönlü etkilemekte, düşünmeye fırsat tanımadan egemenliği altına almaktadır.”*¹⁴⁰

1.2.4.1. Çocuğun Sosyal Gelişimi ve Televizyon

Kitle iletişim araçlarından televizyon, bireyin yakın çevresi ve dünyada yaşanan çeşitli gelişmeler hakkında bilgi sunar. Televizyon haber, eğlence, enformasyon işlevleri ile izleyiciye bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır. Hemen hemen her şey hakkında söylemde bulunan televizyon bireyin sosyalizasyon sürecine dolaylı olarak girmesini sağlar. Sosyalizasyon ya da toplumsallaşma olarak adlandırdığımız bu süreç çocuklar için daha bir önemlidir. Öyle ki toplumsallaşma ile toplum içerisine yeni katılan bireyler önceki deneyim ve bilgileri ilk elden edinerek daha önce denenmiş ve keşfedilmiş şeyleri yeni baştan keşfetme derdinden kurtulur. Bunun gibi olumlu taraflarının yanında çocuk, içerisinde büyüdüğü toplumun her türlü gericiliğini, çoğu zaman mesleki tercihlerinden etkilenerek, giyim kuşam ve yaşama bakış açısına kadar çoğu yaşamsal değeri kabul yoluna gidebilmektedir. Hâlbuki televizyonun simülasyon dünyasıyla yarattığı tüm değerleri olduğu gibi kabul etmek yerine, eleştirel bir yaklaşımla yaygınlaştırmak istenen yeni

¹³⁹ Howard Selsam, **Etik (Yeni Değerler ve Özgürlük)**, Çeviren: Yüksel Demirekler, Yaba Yayınları, Ankara, 1995, s.20.

¹⁴⁰ Sedat Cereci, **Televizyonun Sosyolojik Boyutu**, Şule Yayınları, İstanbul, 1996, s.36.

kültürel formların dışında daha önemli değerler ve yaşam deneyimlerinin olduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Bu hatırlamayı, hatırlatmaya dönüştürmek için, televizyonun gerçekte olan bağı göz önünde bulundurarak gerçek yaşamda da yaşanılanın dışında başka seçeneklerin olduğu fark ettirilmelidir. Buton'un da vurguladığı gibi, "*Medyadan aldığımız genel iletiler yaşam biçimi, grup kimliği, kendini sunma, inanç ve değerlerimizle ilgilidir*¹⁴¹." Dolayısıyla izleyiciyi çeşitli anlatılar yoluyla istedik yönde biçimlendirilebilir.

İngiliz Hedef Kitle Araştırma Bürosu tarafından yapılan bir araştırmaya göre, "*İngilizlerin yüzde 75'i ömürlerinin 12 yılını televizyon karşısında geçiriyorlar.*"¹⁴² Bu araştırmadaki sayısal veriler çerçevesinde; televizyona hayatımızın çok önemli bir zaman dilimini ayırmaktayız. Bu oran televizyon izleme oranı bakımından ABD'den sonra ikinci sırada olan Türkiye'de daha yüksek çıkacaktır. Televizyon programları haber, eğitim, kültür, eğlence, reklâm gibi ana yayın türlerine ayrılır. Bu gruplandırma genellikle ülkelerin sosyo-ekonomik durumu, gelişmişlik ve az gelişmişliklerine bağlı olarak ya da kanalın hitap ettiği izleyici kitlesine göre farklılık göstermektedir. Özellikle Türkiye gibi bilinçli izleyicinin olmadığı ülkelerde televizyon kanalları izleyicinin adına izlemesi gereken programa bile karar verebilmektedir. İzleyici ebeveyn, çocuğunun izleyeceği programı seçerken farkında olmadan televizyon kanalının adına karar vermiş olur. Bunun doğal sonucu olarak, izleyicilerin düşünme, karar verme, seçim yapma süreçlerinin tasarrufu ellerinden alınması da tartışmalı bir konudur.

Çocukların televizyon izleme tercihlerinde önemli rol oynayan ebeveynler ve çocuklar eve hapsolüp televizyon karşısında zamanlarını geçirirler. Çocuk ve ebeveyn arasında iletişime engel olan televizyon, çocuğun sokağa çıkmasına da engel olarak sosyalleşmesinin ve yaşlılarıyla oyun oynamasının önüne geçmektedir. Televizyon bir bakıma insanların yerine düşünerek ve hayaller kurarak onları tembelleştirmenin ya da onlara nasıl düşünmeleri, nasıl hayaller kurmaları

¹⁴¹ Burton, a.g.e., s.177.

¹⁴² (Çevrimiçi) http://www.pusula.tv/modul_haber/print_viewgundem.asp?GundemID=3042, 09.07.2011

gerektiğine dair ipuçlarını vermektedir. “Çağın yüksek temposu ve karmaşık sosyal ilişkiler içinde beyni bunalan, düşünme süreci hasar gören, geçmişine yabancılaşan, sıkıntılı, gerilimli insanlar için yeni formlar üretir.”¹⁴³ Medyanın hareket alanını genişleten bu bunalımlar tam da sembolik formların izleyici üzerinden vuku bulmasına fırsat sağlar. Bu fırsatı yakalayan televizyon özellikle çocuk programları aracılığıyla, çocukların ilişki kurma biçimi, düşünme ve yaşamdaki rollerine dair yönlendirmelerde bulunarak, çocukları istendik yönde ve sınırlı derecede toplumsallaştırabilir. Bu da çocuklarda insanlarla iletişim kuramama, pasif olma ve güvensizlik gibi problemlere yol açar.¹⁴⁴

1.2.5. Çocuk Oyunları ve Televizyon

Çocukların oyun hakkı BM Çocuk Hakları Bildirgesinde vurgulanmaktadır. Oyun, çocukların teknik bilgiyi öğrenmelerinde, yetişkin yaşamında gerekli olacak rol ve değerleri kazanmalarında ve eğlenmelerinde en temel eğitsel etkilerden biri olarak ele alınmaktadır.

Oyunun çocuk yaşamındaki önemini Yavuzer, İslam düşünürlerinden Farabi'nin “oyun oynamayan çocuğun ruhu ölür.”¹⁴⁵ sözleri ile vurgulayarak, oyunun çocuğun temel gereksinimleri arasındaki yerinin ne kadar önemli olduğunu özetler. 20 Kasım 1989'da son şeklini alan Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesinin 31. ve 36. maddeleri çocuğun oyun hakkı ile ilgilidir. Madde 31: Taraf devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yasına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yasama serbestçe katılma hakkını tanırlar. Çocuklar, kendi doğrudan deneyimleri ile sokak ve parktaki oyunlarında bedensel, dilsel taklitlerle birçok davranış ve bilgiyi öğrenirler. Çocuklar, kendi

¹⁴³ Hüseyin Öztürk, **Kişilik Gelişimi Açısından Çocuk ve Televizyon**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s.68.

¹⁴⁴Güven Büyükbaykal,Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri, s.35-36.

(çevrimiçi) <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iletisim/article/viewFile/10386/9624> / 17.03.2012.

¹⁴⁵ Melike Türkan Bağlı, **Televizyon İlişkili Çocuk Oyunları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları no: 12, Kök Yayınları, Ankara, 2004, s.88.

deneyimleriyle öğrendiklerini oyundaki tekrarlarla pekiştirmiş olurlar. Ancak, televizyon bu hakkı dolaylı yollardan çocukların elinden almaktadır. Televizyon, çocuğun oyunlarına bulaşarak çocuğun hazıra konmasına ve bunun neticesinde yaratıcılığının körelmesine neden olur. Bir başka deyişle, oyun çocuğun yaratıcılığını geliştirmesi için bir olanak iken televizyon hazır olay örgüsü ve kahramanlar aracılığı ile çocukları sadece yönlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Çok ve Ark'ın yaptığı bir araştırmada; okul bahçelerinde ve sokaklarda yaptıkları araştırmada, oyunların televizyondan etkilendiğine ilişkin birtakım gözlemlerde bulunmuşlardır.¹⁴⁶ Örneğin, çocuklar, araştırmanın yapıldığı yıl, televizyonda yayınlanmakta olan Saklambaç adlı yarışmayı kendi aralarında oynamaktadırlar. Can'a göre, Televizyon ve oyunla ilgili araştırmalara bakıldığında, televizyonun, genel olarak, çocukların oyunlarının niteliğini etkilediğini söylemek mümkündür. Televizyonun çocuk oyunlarına etkisi tezinin etki derecesinin belirlenmesi için belki de sokağa çıkmamız yeterli olacaktır. Sokağa çıktığımız zaman, çocuğun televizyondaki çizgi film kahramanı olduğunu düşünerek televizyonu temsili olarak sokağa çıkardığını görmüş olacağız. Bu görüşümüzü destekleyen bir araştırmaya göre; Okulöncesi çocukların % 69.2'si çizgi filmlerde seyrettikleri olaylardaki gibi oyun oynamak istemektedirler.¹⁴⁷

Aile ve sosyal çevre ile bağları zayıflayan çocuk izleyicinin, televizyonun anne babasının, arkadaşlarının, oyuncaklarının ve oyun oynayabileceği parkın yerini alması gibi olumsuzluklar çocuk televizyon ilişkisinin güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Eskiden anne babasından öğrendiği gibi oyunlar oynayıp arkadaşları ve çevresiyle iletişim kuran çocuk, televizyon izleyicisi olmasının sonucunda programdaki kahramanların davranışlarını kendisine yakın bulmaya başlar. *“İlk çocukluk dönemlerinden itibaren çocuklar, kendilerine model olarak seçtikleri televizyondaki dizi kahramanlarının özelliklerini ve sloganları günlük yaşamlarına ve oyunlarına yansıtmaya başlarlar.”*¹⁴⁸ Yapılan araştırmalar, çocukların günlük yaşamında bir veya birden çok kahramanla özdeşleştiği yönündedir.

¹⁴⁶ Figen Çok, Müge Artar Aktaran: Bağlı , a.g.e., s.96.

¹⁴⁷ Can, a.g.e. 1997, s.134.

¹⁴⁸ Yavuzer, a.g.e.,1998, s.234.

“Çocukların, izledikleri sahneleri gerçek hayatta da uygulamaya çalıştıkları yaşanan örneklerle kanıtlanmıştır. İzlediği çizgi filmdeki uçan kahramandan etkilenen 4 yaşındaki bir çocuk oturduğu apartmanın 7. katından atlamış ve yaralanmıştır.¹⁴⁹” İnanması zor olsa da bu örnekler çocuğun, ev ve sokak gibi oyun alanlarında oynadığı oyunlardır. Bu örnekteki oyunların her geçen gün artması muhtemeldir. Savaşların ve vahşetlerin artarak devam ettiği günümüz dünyasında, korku ile tahakküm, deşarj yöntemi olarak korku ya da kahramanlık türevi programlar televizyonlar da artış göstermiştir. *“Televizyonun olumsuzlukları, vahşete kaynak oluşturması, tutuculuğu motive etmesi, monotonluğa, pasif olmaya itmesi ve bu yolla çocukluk dönemini öldürmesi, şeklinde sıralanabilir.”*¹⁵⁰

Sonuç olarak denilebilir ki, televizyonun olası zararlı etkileri konusunda hemen her yaş grubundaki çocuklar üzerinde oldukça yoğun bir etkinin gerçekleşebileceği pek çok araştırma ile bulgulanmış durumdadır. Tüm bu bulgular, aslında, çocuğun psikolojik, fizyolojik, biyolojik farklılaşması sürecinde ortaya çıkabilecek olumsuzlukları sergilemektedir. Ancak, bu araştırmanın konusu olan ‘Mistisizm’ ile bağlantılı olarak henüz hiçbir algı ve etki araştırması bulunmamaktadır. Bu yüzden, çocuk programları içinde mistik öğeler bulunup bulunmadığı sorunsalı önemli bir noktada durmaktadır. Bu tür öğelerin neler olduğu ve çocuk programlarında ne denli yoğun bir yer kapladığı belirlendikten sonra bu tür bir algı ve etki araştırması söz konusu olabilir.

1.2.6. Çocuklar Açısından Çocuk Programları ve Çizgi Filmler

Bize ait tüm değerler, düşünce, tutum ve davranışlar, ruhsal ve zihinsel kimliğimiz, kişiliğimizin özgün parçasıdır. Kişiliğimizin bir bölümü toplumsal, öteki

¹⁴⁹ Özgür Gönenç, “İletişimin Çocuğa Etkisi” 2. Uluslar Arası Çocuk Ve İletişim Kongresi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, 2005, s.1165

¹⁵⁰Hülya Alp, Zehra Gökdeniz, Türkiye’de Çocuk Medyası, **Çocuk Kültürü**, Haz: Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, Mavibulut Yayınları, İstanbul, 1997, s.135.

bölümü ise sadece bize özel yanları olan bir durumdur. Dolayısıyla insan hem kendi öznelliğinin hem de içerisinde yaşadığı çevrenin izlerini taşıyan bir canlı olarak tanımlanabilir. Ancak 21. yüzyılda yaşanan birçok değişme ve gelişme bu gelişmelere paralel olarak gelişen teknoloji vasıtasıyla çeşitli kontrol araçları insan hayatına girmiştir. Televizyon, internet, mobessa gibi kontrol araçları devlet ve bireyler arasındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandırmıştır. Devlet ile vatandaşı arasındaki güvensizlik temelli bu izlenme eylemi, muhtemel insanları kontrol etme ihtiyacının hissedilmesidir. İnsanların kontrol edilmeleri, korku, şüphencilik, rahat olamama gibi çeşitli sorunları yaşamlarına neden olabilmektedir. Chomsky, medya ve teknolojinin devletçe kullanımını, nereye gitsek, nereye baksak, televizyon, reklamlar, kredi kartları, kameralar, iç çamaşır etiketine kadar duyu ve dikkatimizin altüst eder.¹⁵¹ Chomsky'e göre, “21 yüzyılda ekranı kontrol eden kişi bilinci, bilgilenmeyi ve düşünceyi de kontrol eder.”¹⁵²

Okul dışı zamanı televizyon izleyerek geçiren çocukların televizyonun olumsuz etkilerine maruz kaldıkları gerçeği birçok araştırmanın da konusu olmuştur. Demiriz ve İlkay'ın 1999 yılında yaptığı bir araştırmada, ebeveynlere göre çocukların yüzde 79,4'ü çizgi film programlarını izlemeyi tercih etmektedirler.¹⁵³ Televizyonlarda yer alan programların çocuklar tarafından bu denli yüksek oranda izlenmesinin en önemli nedenlerinden biri çocuğun bulunduğu yaş ve zihinsel gelişim dönemidir. Serhatlıoğluna göre, “Çocukların yaşları itibari ile en sevilen renklerin kullanıldığı, cicili bicili, en olağanüstü kahramanların yer aldığı televizyonu izleme alışkanlığı edinmesi çocuk dünyası için normal olduğu kabul edilebilir. Bu normallik ekranda çocuk kahramanların kullanılmasıyla daha da pekişir. Tutum ve davranışların belirlenmesi, pekiştirilmesi durumunda, kitle iletişim araçlarının çocuk üzerindeki etkisi çok yoğun ve zaman zaman da kalıcıdır.”¹⁵⁴

¹⁵¹Noam Chomsky, **Medya Denetimi**, Çev: Elif Baki, Karınca Yayın Dağt-Paz, İstanbul, 1993, s.7–8.

¹⁵² Timothy Leary'den Aktaran, Noam Chomsky, **a.g.e.**, s.26.

¹⁵³ Birsen Serhatlıoğlu, **Televizyon Programlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 5–6 Yas Grubu Çocuklarının Zihin ve Dil Gelişimini Etkileme Biçimlerine Yönelik Öğretmen ve Veli Görüşlerinin Belirlenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2006, s.49.

¹⁵⁴ Nilüfer Öcel, “İletişim Ortamlarında Çocuk Ve Reklam İletişimi”, **İletişim ve Çocuk**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2002, 432–3

Piaget'e ait bilişsel gelişim kuramına göre, çocukta somuttan soyut düşünmeye geçiş kavramları gelişim ve olgunlaşmayla başlar. Bu konu hakkında Cüceloğlu, fiziksel gelişim ve olgunlaşma ile iç içedir.¹⁵⁵ diyerek Piaget'in görüşünü desteklemiş olur. Bu bağlamda gerçeklik algısı yetişkinlerden çok daha farklı olan çocuklar televizyonda karşılaştıkları bazı nesne ve olayları farklı olarak algılamaktadırlar. Henüz gerçeklik kavramı yerleşmemiş ve benmerkezci düşüncenin egemen olduğu ilk çocukluk dönemindeki çocuk, gördüğü tüm karakterlerin davranışlarını örnek alıp bu örnek karakterler üzerinden doğüstü güçlere sahip olabileceğini sanarak onlar gibi uçmaya, büyüler yapmaya çalışması çocukça adlandırmak yanlış bir tespit olur. "Çünkü, çizgi filmlerdeki karakterlere öyküden çocuk, kahramanla kendisini var etmekte, kahramanın yaptığı her şeyi yapmak istemektedir."¹⁵⁶

İnsan davranışı bilişsel, çevresel ve davranışsal faktörler arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bandura'nın sosyal öğrenme kuramından yola çıkacak olursak, davranış, rol ve kişiliklerin model alınarak öğrenildiğini söyleyebiliriz. Televizyonda yer alan çizgi film karakterlerinin çocuklar tarafından gerçek yaşamdaki temsilini de bu modele dahil etmemiz mümkündür. "*Doğruyu yanlış; güzeli çirkini öğrenme yaşındaki çocuk için çizgi film kahramanları örnek alınan eğitici modellerdir.*"¹⁵⁷ Sayıl'a göre, Macera, sınırsız güç ve hayaller gibi özellikleri ile saldırgan, problemlerini kaba kuvvetle çözen, sihirli ve tükenmez güçleri ile her şeyin üstesinden gelen çizgi kahramanlar ile bu kahramanların yeteneklerine sahip olmak isteyen çocuklar bazen gerçek yaşamda kendilerini bu kahramanlarla özdeşleştirebilirler.¹⁵⁸ Dolayısıyla çocuk yaptığı her türlü davranışı çizgi karakter de yapıyor mantığıyla meşru zemine oturarak meseleyi mantığa

¹⁵⁵ Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 11. basım, 2002, s.352.

¹⁵⁶ Cem Ataklı, s.5.

(çevrimiçi)<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/YASAM/09yasam/14-kapakkonusu.pdf>. 01.02.2012.

¹⁵⁷ Mustafa Ruhi Şirin, **Kuşatılmış Çocukluğun Hikâyesi**, iz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.132.

¹⁵⁸ **Televizyon Ve Çocuk İstismarı**, Doç. Dr. Melike Sayıl, s.17 (Çevrimiçi)

http://scholar.google.com.tr/scholar?q=televizyon+ve+%C3%A7ocuk+istismar%C4%B1&hl=tr&as_dt=0&as_vis=1&oi=scholart&sa=X&ei=MhDuT8LBBcmM-wak_fm2Dg&ved=0CE4QgQMwAA
11.02.2011.

bürüyebilir. Postman, çizgi filmlerin, şiddet unsurlarının yanı sıra okul öncesi dönemdeki çocuklara gerçek dışı bir masal dünyası yaratır. Bu da çocukların toplumsal değerlerle çelişen davranışlar sergilemelerinde neden olmaktadır.¹⁵⁹ der.

“Çocuk programları ve çizgi filmlerin olumlu yanları da yok değil. Mesela çocuklar seyrettikleri çizgi filmlerden seviyelerinin üstünde bilgi de edinmektedirler. Finlandiya’da 6 yaşındaki Mika Janhuen, nehre düşen arkadaşını çizgi filmlerde gördüklerini taklit ederek kurtarması nedeniyle madalya almış ve ülkenin en genç cankurtaranı olduğu için milli bir kahraman ilan edilmiştir.¹⁶⁰” Çocuk programlarında çocuklara, soyut anlatım biçimlerinde bazı olaylar aktarır. Soyut anlatım nedeniyle, çocuklar kendilerini yetişkin insanların dünyasını izlerken bulabilir. Böylelikle, yetişkin ile çocuğun medya deneyimleri birbirine benzeşme durumu ortaya çıkabilir. Anne babasıyla benzer deneyimler yaşayan çocuk, onların otoritelerine karşı direnç gösterme eğilimine girmesi olası sonuçlardan biridir.

Çocuk, gerçek ile hayal arasında hayalden, televizyon ile ebeveyn arasında tercihini televizyondan yana kullanırsa dolayısıyla televizyonun etkisi daha ağır olursa toplumsal değerlerle çatışma yaşar. Bu çatışma, değerlerin pratik karşılığında da benzer şekilde yaşanabilir. Gander ve Gardiner’e göre, “Televizyon ile kültürlenmiş, sosyalleşmiş çocuk izleyici reel yaşamda karşılığı olmayan şeylere saptığı için yeteri kadar sosyalleşemeyebilir. Sosyalleşememe sonucu, çocuk, hem kendi yaşlıları ile oyun, paylaşım, dostluk, arkadaşlık gibi deneyimleri edinme fırsatı bulamadığı için bir yabancılaşma yaşayabilir.”¹⁶¹ Bandura (1973) ve Hicks’ın çalışmalarında da çocukların televizyondan yalnızca birçok davranışı öğrenmekle kalmayıp, aradan uzunca bir süre geçtikten sonra bile bu davranışları taklit edebildikleri konusunda inandırıcı kanıtlar sağlanmıştır.¹⁶² Çocuk bakımı, çocuğun psiko-sosyal gelişimini de kapsayarak, çocuğun tüm gelişim alanlarını içerisine alır.

¹⁵⁹ Postman, a.g.e. 1995, s.146.

¹⁶⁰ Simsek ve Baran’dan Aktaran, Birsen Serhatlıoğlu, a.g.e. s.49.

¹⁶¹ Mary J. Gander / Harry W. Gardiner, **Çocuk ve Ergen Gelişimi** -, çev. Bekir Onur vd., İmge Yayınevi, Ankara, 2001, s.419.

¹⁶² Mary J. Gander / Harry W. Gardiner, **Çocuk ve Ergen Gelişimi** -, çev. Bekir Onur vd., İmge Yayınevi, Ankara, 2001, s.420.

Örneğin, annenin çocuğunu beslerken onunla sıcak ve güven veren bir ses tonu ile konuşması çocukta temel güven duygusu yaratır. Eriksona göre, “güven” kavramı, bireyin kendisine olan güven duygusu olduğu gibi, diğer insanlara olan temel güven duygusunu ifade eder.”¹⁶³ Temel güven duygusu, çocuğu motor aktiviteler için cesaretlendirir, cesaret bulan çocuk fiziksel aktivitelerle daha çok deneyim kazanacak ve öğrenerek, öğrenmenin keyfini yaşar. Böylesine bir bakımı elektronik bir aletin gerçekleştirmesi mümkün değildir.¹⁶⁴ “Medyada çoğunlukla çocuğun içinde bulunduğu tüm sorunlardan ve çalkantılardan uzak “yapay bir dünya” sunuluyor, amaç topluma sisteme uyumlu bireyler yetiştirmek.”¹⁶⁵ İşiker’e göre, “televizyon ekranlarında, sorunlar şiddet ile çözülmekte, cinayetler, cezalandırmalar sıradan olaylarmış gibi yayınlanmaktadır. Çocuk programlarında kötü öldürerek cezalandırılır. Cezalandırmalar ve şiddet çözümün bir parçası gibi hatta tek yöntemi olarak işlenir. Dolayısıyla televizyon şiddeti meşru zeminde sunarak çocukları şiddete teşvik eder. Öte yandan bireyin fiziksel dokunulmazlığı şiddet ve cezalandırmayla bertaraf edilmektedir.”¹⁶⁶

1.2.7. Çocukların Televizyon İzleme Durumu

Televizyon ve çocuk ilişkisi söz konusu edildiğinde, genellikle olumsuz bir ilişkiden söz edilmektedir. Televizyonun çocukları olumsuz yönde etkilediğine ilişkin pek çok araştırma bulunmaktadır. Ancak, bu etkilenimlerin kısa ya da uzun sürede ortaya çıkabildiği durumlarda, çocuğu etkileyen diğer etmenlerin ne denli göz önünde bulundurulduğu pek belirgin değildir.

Toplumsal ilişkiler bağlamında, insanın en önemli etkinliği olan iletişimde daha çok çift taraflı bir etkilenme vardır. Ancak televizyonda iletişim tek yönlüdür.

¹⁶³ Emel Arslan, Ramazan Ari, **Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlama**, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması, (Çevirimiçi) http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Emel%20ARSLAN%20-%20Ramazan%20ARI/ARSLAN,%20EMEL%20VD..pdf, 14. 08.2011.

¹⁶⁴ Şenay Yapıcı, Bir Eğitim Aracı Olarak TV Etkileri <http://www.universitetoplum.org/text.php3?id=272> / 11.02.2011.

¹⁶⁵ İpşiroğlu, a.g.e. s.9.

¹⁶⁶ Faruk İşiker, **Televizyon Yayınlarında Şiddet**, Uzmanlık Tezi, RTÜK, Ankara, 2011, s.94.

*”İletiyi gönderene kaynak, alana hedef kitle, iletişimde gönderilen bildirimde de ileti denmektedir.”*¹⁶⁷ Bu bağlamda hedef kitleye ulaşan mesajın geri bildirim olmamaktadır.

Çetin’in göre; ekran karşısında çok fazla zaman harcayan çocuklarda, hareketsizlik, yorgunluk, konsantrasyon eksikliği ve okuma alışkanlığının körelmesi gibi sorunlar belirlemektedir. Ayrıca, televizyon programlarının kendisine sunduğu mesajları sorgulamada hafızasına kaydeden çocuk, hoşuna giden söylem ve hareketleri, daha sonra bilinçsiz bir şekilde tekrarlamakta, sonra kabullenmekte ve en sonunda da uygulamaktadır.¹⁶⁸ Dolayısıyla birey burada eylemsizlik halinde olup, etkinliği engellenmiş vaziyette, duruma uyar.

Çocuklar neden televizyon izlerler ve televizyonun onların üzerinde ne gibi etkileri vardır sorusuna, dünyanın değişik yerlerinde yapılan araştırmaların ortak sonuçlarını şöyle özetleyebiliriz:

- a) Bir eğlence aracı olarak çocukların televizyona kolaylıkla ulaşabilmesi,
- b) Hayatın sınırlarını geçebilmek ve büyüklerin yaşamıyla ilgili daha fazla bilgi edinebilmek;
- c) Programlardaki kahramanlarla özdeşleşerek hayatın günlük gerçeklerinden uzaklaşabilmek,
- d) Televizyon aracılığıyla aile veya arkadaşlarla bir araya gelebilmek,
- e) Televizyon programlarının seçilmesi aile üyelerinin yaşı, cinsiyeti, zekâsı, zevki ve inancı ile sıkı bir ilişki içindedir.
- f) Toplumla tam olarak uzlaşmayan çocukların televizyon izleme oranı daha fazladır ve daha çok şiddet içerikli yayınlar tercih edilir.
- g) Televizyon programlarının çocuklar üzerindeki etkisi, programların türü, çocuğun kişiliği, çocuğun daha önceki deneyimleri ve ortama bağlıdır.

¹⁶⁷ Ünsal Oskay, **İletişimin ABC’si**, Basım, İstanbul, Der Yay, 2001, s.16.

¹⁶⁸ Çetin’den Aktaran: Başak Asena, Melike. **“Gıda Reklamlarının Okulöncesi Çocuklar Üzerindeki Etkilerinin Anneler Tarafından Değerlendirilmesi”** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009,s.9. libris.bahcesehir.edu.tr/dosyalar/Tez/084566C1.pdf, 17.05.2012

- h) Bir konunun televizyon programlarında tekrarlanması onun etkileme gücünün artmasına neden olabilmektedir.
- i) Televizyon çocukların eğitimine yardımcı olur. Tembel çocukların daha çok televizyon izlemesi ise, aile ilişkilerindeki sorunlar, ortamla uyumsuzluk vb. etkenlerden kaynaklanır.

Televizyon insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Bu önemi ise birden çok duyu organına hitap etmesi, realiteden kaçış, merak, bilgi edinme isteği gibi faktörler etkilidir. Gerbner ve arkadaşlarının televizyonla ilgili elde ettikleri bulgular şu şekilde özetlenebilir:¹⁶⁹

- 1- Çağdaş toplumlarda insanlar, artan bir şekilde, gerçek sosyal ilişkiler yerine televizyona yönelmektedir.
- 2- Televizyon, toplumun bütün alanlarına girerek, tekrarladığı yaygın kalıplarla birlikte belli bir dünya görüşü ortaya koyar.
- 3- Mesajların simgesel çevresini oluşturmak, denetlenen bir süreçtir.
- 4- Televizyon seyretme izleyicilerin geleneksel farklılıklarını bulanıklaştırır ve daha homojen bir ana akım içinde kaynaştırır.
- 5- Televizyon programları sayesinde televizyon, insanların gelecekteki tercihleri ve tutumlarını etkiler.

Kuruoğlu'na göre, Ülkelerin siyasal ve toplumsal yapılarına bağlı olarak televizyon yayınlarının biçim ve içeriği ile izleyiciyle kurduğu ilişki ve etkilenmeler farklılık göstermektedir.¹⁷⁰ Yonca Kumlu ise, “*Toplumlardaki siyasal değişim ve enflasyon ortamının ortaya çıkması toplumsal yapıyı tekrar kitle iletişim araçlarına ve kitle iletişim etkilerine açık bir duruma getirmiştir.*¹⁷¹” diyor. Türkiye’de siyasal iktidarın değiştiği her dönemde ülkedeki siyasal kurum ve kuruluşlar, eğitim, din,

¹⁶⁹ George Gerbner'den Aktaran: Ayşe Zişan Furat Yayınlanmış Doktora Tezi, *Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve İşlevleri- Sır Dizileri ve Dini Programlar-* İstanbul Üni. , İstanbul, 2008, s.23–24.

¹⁷⁰Huriye Kuruoğlu, E.Ü İletişim Fakültesi, *Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkisi*, <http://www.demetuyanik.com/?&Syf=22&Mkl=91825&/Televizyonun-%C3%87ocuklar-%C3%9Czerindeki-Etkisi / 29.01.2012>.

¹⁷¹ Konca Yumlu, *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, Nam Yayınları, İzmir, 1994, s.46.

ekonomik koşullar da değişmektedir. Özellikle son dönemde birçok kanalın açıldığını ya da sermayenin satın alma yoluyla var olan kanalların yayın politikalarını ve içeriklerini yenileyerek yayın yaptığını görmekteyiz. Bu durum en çok çocukları ilgilendirmektedir. Barokas'ın görüşüne göre; çocukların algılarının gelişip şekillenmesinin en önemli evresi 0-6 yaş arasındaki dönemdir. Televizyon görsel ve işitsel açıdan birincil alanı kapsar. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yapılan bir araştırmada çocukların boş zamanlarını en çok televizyon izleyerek geçirdikleri saptanmıştır.¹⁷² Şirin, Televizyonun çocuklar için sorun teşkil ettiğini, bu sorunların çocukların televizyon izleme sıklığı ve alışkanlığından dolayı, kişiliğin oluşması bile tehlikeli olabilecek boyutlara ulaşacağına işaret eder¹⁷³.

Televizyon izleme yaşının alışkanlığa dönüşmesi konusunda uzmanların birbirinden farklı görüşleri vardır. Anderson ve arkadaşlarının araştırmalarına göre, çocuklarda televizyon izleme eylemi 3 yaşından itibaren alışkanlığa dönüşür.¹⁷⁴ Bu sonuçlar bağlamında çocuklar, ilk çocuk döneminde televizyon izlemeye başlarlar. Çocukların bu yaşlarda televizyon izleme oranının yüksek olduğu yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. *“Kaiser Vakfının 2006 yılı çalışma raporuna göre 6 ay ile 1 yaşındaki çocukların % 56’sı 3-4 yaş grubundaki çocukların % 81’i sıradan bir günü televizyon ekranı karşısında geçirmektedir.”*¹⁷⁵ Araştırma sonuçlarının bu kadar yüksek çıkması, konu çocuk olunca daha önemli bir boyut almaktadır. *“Çocuğun her an gelişim içinde oluşu, verilenleri açıklıkla yutması, taklit etme eğiliminin üstün olması, çocuğun etkilenme derecesini yükselten etkenlerdir. Her şeyden önce çocuk bilgi arama periyodu içinde olan bir varlıktır.”*¹⁷⁶ “Araştırmaların, televizyon izlemenin dikkati yoğunlaştırma süresini kısalttığına ilişkin bulguları desteklediği ve Amerikan Pediatri Akademisi’nin 2

¹⁷² Kırlar Barokas, Safiye. “Büyümüş de küçülmüşler bir reklam çözümlemesi ‘pınar sosis’” İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi Yıl:1 Sayı:1 s: 161 Açık Erişimli: www.iau.edu.tr/iletisimfakulte/dergi/buyumus_de_kuculmus.pdf. 8.12.2011

¹⁷³ Mustafa Ruhi Şirin, **Televizyon Çocuk ve Aile**, İz Yayınları, İstanbul, 1998, s.89.

¹⁷⁴ Metin Işık, **Çocuk Televizyon ve Eğitim, Medya ve Çocuk Rehberi**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2008, s.138.

¹⁷⁵ A.e., s. 183.

¹⁷⁶ Kars, A.e., s. 8.

yasından küçüklere asla televizyon izlettirilmemesi yönündeki tavsiyesini haklı çıkardığı belirtilmektedir.¹⁷⁷”

Pediatrics dergisinin 2004 Nisan sayısında yayınlanan ve yaşları 1-3 olan iki grup çocuk üzerinde yapılan araştırma sonuçlarında, televizyonun çocukları aşırı şekilde uyardığını ve geliştirmekte olan bireylerini sürekli olarak yeniden şekillendirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Amerikan Hükümetinin de desteklediği söz konusu araştırmaya 1345 çocuk katılırken, ailelere de çocukların televizyon izleme alışkanlıkları ve 7 yaşına geldiklerinde dikkat bozukluğu yaşayıp yaşamadıklarına dair sorular sorulmuştur. Sürekli televizyon izleyen çocukların konsantrasyon zorluğu çektiği, durmaksızın ve düşünmeden hareket ettiği ve çabucak kafaların karıştığı belirtilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, ABD’de 1 yaşındaki çocukların yüzde 36’sı hiç televizyon izlememekte ancak, günde bir ya da iki saat televizyon izleyen yüzde 37 civarındaki çocuğun yüzde 10 ya da 20’sinde dikkat sorunu yaşama riskinin yüksek olduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁸ Bu bağlamda televizyon izleme, her ne kadar insanın görme ve işitme duyularına çok yönlü etki yaparak bilgiyi çok yönlü aktarsa da, yüz yüze iletişimin yanında sözlü iletişimi minimuma indirmektedir. *“Televizyonla iletişimin iki yönlü sürecinde, izleyicilerin tepkilerini, mesajı üreten kaynağa geri besleme şeklinde bildirmeleri, sürecin akışının yine de tek yönlü olmasını değiştirmez”¹⁷⁹”.*

Ülkemizde yapılan araştırmalara göre okul çağında çocuk ders ve ödev yapmalarının dışındaki zamanlarının %77’sini televizyon izlemeye ayırmaktadır. Oyun oynamaya ayırdıkları zaman ise %11 dolaylarındadır. Ayrıca çocukların %99’u televizyon izlediği belirtilen araştırmada okul öncesi dönemde bulunan 3-6 yaşlar arası çocukların %100’ü televizyon izlediği kaydedilmektedir. Bu durumun çocuklar üzerindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir.¹⁸⁰

¹⁷⁷(Çevrimiçi)http://arama.hürriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=215467, 11.08.2011

¹⁷⁸ A.e.

¹⁷⁹ Kars, a.g.e. 2003, s.5.

¹⁸⁰ Işık, a.g.e., 2007, s.90.

RTÜK (2006) tarafından yapılan “İlköğretim Çağındaki Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları Kamuoyu Araştırmasına” göre çocukların en çok izledikleri televizyon programları, çizgi film (1240 kişi / % 72); yerli diziler (1205 kişi / %70); yarışma programları (847 kişi / % 49); filmler (787 kişi / % 46) ve çocuk programlarıdır (767 kişi / % 45). 5–11 yaş arasındaki çocukların çizgi filmleri seçme oranı % 12 iken, 12–19 yaş çocuklarında bu oran % 0,5’e düşmektedir.¹⁸¹”

Tercihlerini televizyon izlemekten yana kullanan çocukların, olumlu ve olumsuz içerik ve mesajlara maruz kalmaları kaçınılmazdır. Televizyonun etkisi aşağıdaki hallerde en yüksek düzeydedir.¹⁸²

- Aynı değer ve görüşler bir program içerisinde yeniden, sunulduğu zaman;
- Duygusal tepkiler ortaya koyarak, değerler dramatik bir biçim altında sunulduğu zaman;
- Değerler, çocuğun ilgi ve yakın gereksinimleriyle bir bağa sahip oldukları zaman;
- Çocuk gördüğünü eleştirmeksizin bir ifade aracına bağlanmaya yöneldiğinde
- Televizyon izleyicisinin arkadaşları, anne-babaları veya yakın çevresi, henüz onun kafasına, kanısını TV tarafından sunulan temsiller üzerine yöneltebilen bir değerler sistemi sokmadığında.

Televizyonun çocuklara etkileri yapılan araştırmalarla kanıtlanmaya çalışılmıştır. Ancak televizyon çocuk ilişkisini doğru değerlendirebilmek için çocuk gelişimine dikkat çekmek gerekmektedir.

¹⁸¹ Çocuk Programları ve Bu Programlarda Yayınlanan Reklamların İçerik Analizi Araştırması, **a.g.e**, s. 23–24.

¹⁸² Alişan Hızal, **Televizyonun Çocuklar Ve Ergenler Üzerine Etkisi**, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/499/5933.pdf>, 10. 07.2011

II. BÖLÜM: MİSTİSİZM

Mistisizm, hem dini hem de felsefi bir terimdir. Yunanca'da "mister: sır"dan gelmektedir. Mistisizm, çok çeşitli ilgi alanlarının dikkatini çeken ve üzerinde tam anlamıyla ittifak edilmesi zor bir konu olduğu için birçok farklı tanımı vardır. Tanrı'nın aracısız olarak kavranması anlamına gelen mistisizm, dinî tecrübenin temel konularından birisidir. Mistisizm, Tanrıya ve gerçeğe akıl ve araştırma yoluyla değil de gönül yolu ile duygu ve sezi ile ulaşılabilceğini savunan dini ve felsefi doktrindir.¹⁸³ Max Weber Mistisizm'i, Tanrıca emredilen eylem ve düşünce yoluyla kutsal varlıklardan bir parça olma diye tanımlayarak, mistisizmin amacının eylem değil, bir oluş hali olduğunu, bir ilahi gücün kabı olarak tanımlar.¹⁸⁴ Mistisizmde doğru olan ve doğru bilgi gerçek yaşamda değil ruhsal yaşamdadır tezi vardır. Sunar, Mistisizm'i, Allah'ı doğrudan doğruya kavramak, birleşmek olduğunu ve mistisizmin içe dönük olması sebebiyle doğrudan tasvirinin yapılamadığını ifade eder.¹⁸⁵

Peker'e göre Mistisizm, tabiatüstü bir alemle irtibat kurarak, akli denemelere dayanmadan sezgi yoluyla, eşyanın özüne ait bilgiye ve Allah'a ulaşacağını ileri süren bir doktrin ve buna inananların halleri ve yaşayışlarıdır.¹⁸⁶ Kayalık, Mistisizmin dinsel içeriklerle birlikte dinsel pratiklerin dış formlarını içine aldığını ifade eder.¹⁸⁷

Safa, "Mistisizm'de, insan ruhu ile varlığın esası arasında birleşme imkânına inanılır. Mahrem ve dosdoğru (vasitasız) bir birleşme, ki normal bilgi ve varlıktan ayrı ve üstün bir bilgi ve varlık tarzı tesis eder. Dini mistiklere göre de Allah'tır. Dosdoğru (Vasitasız) aklın vasıtası olmadan beş duyumuzun bize tanıttığı dışarı Dünyanın içimizdeki tesirlerinden sıyrılarak dünyaya ve

¹⁸³ Türkçe Sözlük, TDK, 1517.

¹⁸⁴ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları** -, Çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.415.

¹⁸⁵ Sunar, a.g.e., s.4-15.

¹⁸⁶ Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s.9.

¹⁸⁷ Hasan Kayalık, **Din Psikolojisi**, Karahan Kitabevi, Adana, 2011, s.238-239.

maddeye ait her türlü alâkadan sıyrılarak varlığın prensibi ile veya Allah'la birleşmektir."¹⁸⁸ der.

Weber'in Mistisizm tanımı ise "dinsel öğretilerin ya da dinsel ritüellerin birey tarafından bir algılayış şeklidir. Bu algılayışın temelinde akıl ve bilim değil sezgi, duygu gibi manevi öğeler vardır. Mistikler kendilerini dünyanın sadece belirli nimetlerine kapatırlar ancak dünyanın düzenine uyarlar."¹⁸⁹ şeklindedir. Weber'e göre Mistisizm, Tanrının varlığını hissettiren, sadece düşünceye değil daha çok çeşitli içsel duygulara dayalı bir deneyimdir. Safa, "*Mistik deneyimi, bedeni olmayan, her şeyden önce ruhun kendinden geçercesine bir haz ve hayranlık hali, bir vecd halidir der ve mistik ruhu, bütün alelade faaliyetlerini durdurur, hatırlamaz, düşünmez bir şey istemez. Kendi kendinden habersizdir bu mistik tecrid denilen hali.*"¹⁹⁰ olarak tanımlar.

Sunar, Mistisizm kelimesinin, milattan sonra beşinci yüzyılda ortaya çıktığını, Yunan sır ve gizleriyle ilgilenilmesi sonucunda kullanılmaya başlandığını söyler. Sunar'a göre, Mistisizmin sınırları içerisinde, dinsel bilgi, şeytan ve karakterlerini inceleme, büyücülük, kaderle ilgili tecrübeler, telepati, sihir yer alır.¹⁹¹ Safa, "*Dördüncü asırdan evvel, Suriye, Mezopotamya, Mısır içinde sayısız rahiplerin mistik hayatı yaşadıkları manastırlarla doludur. Mistik teoloji ve tatbikatı hakkında bilgi verici birçok dikkate şayan vesikalar bırakmış mistikler zuhur etmiştir. Birinci Hıristiyanlar mistik hayatın esaslarını mukaddes kitaplarda bulmuşlardır.*"¹⁹²

Mistisizm, ilahiyat ve ilahi hukukla birlikte İslam akidesinin esasını teşkil eder. İslam mistisizminin menşesine gidebilmek için Kur'an'a müracaat lazımdır. İnsana dünyadan feragat telkin eden ayetler Mekke'de başlar. İslam'ın umumi telakkileri, mistisizmin istediklerine tamamen uygundur.¹⁹³ Mistik deneyim, tipik

¹⁸⁸ Peyami Safa, **Nasyonalizm, Sosyalizm, Mistisizm**, Yağmur Yayınları İstanbul, 1979, s.175.

¹⁸⁹ Weber, **a.e.**, s. 416.

¹⁹⁰ Safa, **a.g.e.** s. 183.

¹⁹¹ Cavit Sunar, **Mistisizm**, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yay., İstanbul, 2005, s. 1-2.

¹⁹² **A.e.**, s.234.

¹⁹³ Safa, **a.g.e.**, s.400.

olarak zamanın dışında görünür ve mutluluğun ötesindedir. Dolayısıyla, bu mutluluğa erişmek yani mistik deneyime ulaşmak ancak tanrıyla bütünleşmekle mümkündür. İster Tanrının varlığını hissettiren olsun, ister açık seçik bir karşılaşmaya ait olsun, böyle deneyimler kişi için anlam ve eylem açısından sarsılmaz bir zemin yaratır ve dini anlatılar üretir. Mistikler, sırlara önem verirler, gizemci yapıya sahiptirler.¹⁹⁴ Bu bağlamda, Mistisizm, tanrının varlığını hissettiren, değerleri derin düşünceye dayalı deneyimdir demek mümkündür. Peker'e göre mistik deneyim, tipik olarak zamanın dışında görünür ve sonsuz mutluluğa gömülmüştür ya da belki sonsuz mutluluğun ötesindedir. Peker, Mistisizmde amaç Allah'a yahut ideal edinilen şeye ulaşmak, kendini aşarak Allah'la bir olmaktır. Mistik, dünyaya ait olandan sıyrılıp Allah'a varma ve onda yok olma şuuruyla yaşar. Tabiatüstü bir alemle irtibat kurarak, akli denemelere dayanmadan sezgi yoluyla, eşyanın özüne ait bilgiye ve Allah'a ulaşacağını ileri süren bir doktrin ve buna inananların halleri ve yaşayışları olduğunu söyler.¹⁹⁵

Mistisizmde insan Allah yoluna kendini adayarak, onun yoluna girerek hayatına anlam bulabilir. Öyle ki mistiklerde hakim olan inanış sadece Allah yolunda yaşamak ya da gitmek olabiliyor. Weber, mistisizmin doğaüstü varsayımlardan kaynaklandığını ve kötü ruhları kovmak için başvurulduğunu belirtir.¹⁹⁶ Mistisizm'de tıpkı din gibi doğaüstü güçlerin varlığını kabul eder. Benzerlikleri açısından ortak literatürlerinde; cinler, büyü, muska, uğur, şeytan, mesih ve çeşitli sırlar, gizemler mevcuttur.¹⁹⁷

2.1. Mistisizmin Kaynakları

Mistisizmin içerisinde dinsel, mitolojik, efsanevi ve halk inanışlarına dayalı farklı öğeler bulunmaktadır. Mistisizmi anlayabilmek için, mistisizmin kaynaklarına ve mistik öğelere değinmek önemlidir.

¹⁹⁴(Çevirimiçi) <http://forum.memurlar.net/konu/668983>, 23.08.2011

¹⁹⁵ Peker, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁹⁶ Weber, **a.g.e.**, s.417.

¹⁹⁷ <http://forum.memurlar.net/konu/668983/23.08.2011>

2.1.1. Din

Din sözcüğü çok geniş bir anlam sahasına sahiptir. Kuran’da ve hadislerde bir çok manada kullanılan bu kelime, kavram olarak insanlığın en önemli faaliyeti olan inanmayı, bir yaratıcıya itaat ve ibadet etmeyi, ahlaki davranışları, fazilet ve iyilikleri, toplumsal düzeni, doğru yolda olmayı ifade eder.¹⁹⁸ Alman yazar Bernard Russell, dini sakin bir şekilde düşünüldüğünde dehşete düşüren bir sahra olan bu dünyada teselli aramanın bir sonucu olarak tanımlar.¹⁹⁹ Söz konusu tanımlamayı daha açık bir ifadeyle, John Cox dini, “*insanın yalnızlığında yaptığı şey*” ve “*varlığın gerçeklerinin meşruluğunu varlığın doğasında bulması şeklindeki ruhun arzusu*”²⁰⁰ olarak tanımlar. Bu iki tanımdan çıkan ortak sonuç, dinin bir psikolojik gereksinim olduğudur. Bu tanımlar dışında doğüstü güç, biyolojik ve mantık çerçevesinde tanımlamalar da mevcuttur. John Berger’e göre din, insanın kendisini tabi gördüğü ve ibadetinde kendisine çağrıda bulunduğu tabiatüstü bir güce karşı duyulan saygı dolu bir tavidir.²⁰¹

Mistisizmin dinle olan ilişkisi çeşitli dinlerde farklı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık’ta 2. yüzyılda, İslamiyet’te 9. yüzyılda ortaya çıktığı sanılmaktadır. Mistisizm’de Allah’a varmak, nefsin temizliği vs. gibi tecrübeler ya da ruhani kavramlar din ile ortaktır. Bu noktada Peker; bütün dinlerdeki gizemci, ruhani hareketleri mistisizm ile ilişkilendirir.²⁰² Kayalık ise Tasavvuf ve mistisizmin birbirlerine yakın içeriğe sahip olduğunu belirterek, İnsanların anlam arayışının (Ben kimim, nereden geliyorum, amacım nedir?) sonucu olarak dinin ve tasavvufun bu sorulara tecrübe aracılığıyla cevap verdiğini söyler.²⁰³ Kayalık, bilim, felsefenin ve

¹⁹⁸ Hüseyin K. Ece, İslamın Temel Kavramları, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000, 142-143.

¹⁹⁹ John Cox, **Kutsal İfade Etmek, Din Fenomenolojisine Giriş**, Çev.: F. Aydın, İstanbul, İz Yay., 2004, s.22

²⁰⁰ Gordon W. Allport, **Birey ve Dini**, Çev.: B. Sambur, Ankara, Elis Yayınları, 2004, s. 76

²⁰¹ John Berger, **Dinin Sosyal Gerçekliği** Çev.: A. Çoşkun), İstanbul, İnsan Yayınları, 1993, s.89

²⁰² Peker, **a.g.e.**, s.114.

²⁰³ Kayalık, **a.g.e.**, s.255

psikolojinin bu sorulara cevap veremeyeceğini, vereceği cevapların sınırlı, kısıtlı olduğu iddiasında bulunur.²⁰⁴

Din, tasavvufi tecrübe, Kuran ayetleri ile anlam arayışına cevap verir. Ancak dini bilgilerin, emirlerin çok genel söylem ve kurallardan ibaret olduğunu, dolayısıyla tek tek insanların anlam arayışına ve kimliklerine yönelik teşhislerde bulunmadığını biliyoruz. İnsanlar, din, tasavvuf, bilim ve felsefe ile anlam arayışına yönelmiş olup aralarında bu bağlamda ortak bir görüş oluşmamıştır.

Tarihte büyü ilk olarak VII. yy.da Tibet'te başlamış, Hindistan'da hızla geliştirilerek, tanrılar, cinler, şeytanlar eklenmiştir. Daha sonraki dönemlerde (XI. Yy) büyüler ve mucizelere inanma, halk arasında iyice yaygınlaşmıştır. Öyle ki toplumda, havaya yükselmek, şiddetli soğuğa-sıcağa dayanabilmek, maddeye egemen olabilmek, telepati gibi işlerin büyü vasıtasıyla başarılabilmesine inanılmıştır.²⁰⁵

Şinto dininde mistik hayat yasayanlarda büyü, cincilik ve gizli ilimlerle uğraşmak yaygındı. Daha sonraki dönemlerde Konfüçyüsçülük Japonya'da büyücülüğü bir ölçüde engellediyse de şimdiki Şinto mezhepleri hastalıkların tedavisinde büyü, kehanet ve cinciliğe hâlâ büyük önem vermektedir.²⁰⁶

Cinleri, duyularla idrak edilmeyen, insan ile melek arasında yer alan, insan gibi bilinç ve iradeye sahip ve yaptıklarından sorumlu ateşten yaratılmış varlıklar olarak tanımlayan Bayram, Cinlerin farklı canlıların bedenlerinde yaşadıklarını ve her dilde farklı isimlerinin olduğunu ifade eder.²⁰⁷ Dinsel öğelerden sihir ve büyü ile ilgili Bayram, Büyü ve sihirin şeytani bir iş olduğunu ve büyücü ile cin, şeytanların birbirlerine yardımcı olmak üzere aralarındaki anlaşma olduğunu ifade eder.²⁰⁸

²⁰⁴ Kayalık, a.g.e., s.255

²⁰⁵ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, C I, s 223–224

²⁰⁶ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, C I, s.155–164

²⁰⁷ A. Nureddin Bayram, **Cin, Sar'a, Büyü ve Sihir**, Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1997, s. 31-32.

²⁰⁸ A.e., s. 184-192.

Sihrin genel olarak, kullanılan yöntemlere göre, amacına göre ve uygulama alanlarına göre tasnif edildiği görülmektedir. Buna göre sihri, yani kullanılan yöntemlere göre beş kategoride değerlendirebiliriz.²⁰⁹

1. Aldatma (huda) ve temvîh (gerçeği başka türlü gösterme) yoluyla vaki olanlar.
2. Rukyeler, düğümlere üfleme, meshûrun sûret ve heykellerini yapmak suretiyle yapılanlar.
3. Tılsımlar ve hatemler (mühürler) yoluyla olanlar..
4. Gezegenler ve yıldızlar vasıtasıyla yapılan sihir.
5. Şeytanların istihdâmı yoluyla yapılan sihir.

Nazar, Arapça kökenli bir sözcük olup, Türkçe karşılığı göz değmesi anlamındadır. İnsan ve öteki canlılara zarar veren ve kötü bakış anlamına gelir.²¹⁰ Nazarı kişide kaza, hastalık, hatta ölüm gibi olumsuzluklara yol açtığına inanılan bakış ya da kem gözle yapılan kötülöklere denilmektedir.²¹¹ Geçmişten günümüze kadar örf ve adetlerle gelen ve göz değmesini önlemek için şu nesnelere kullanılmaktadır: Göz boncuğu, mavi boncuk, hurma çekirdeği, iğde dalı, sümüklü böcek, özerlik tohumu, çörek otu, kaya tuzu, at nalı, delikli taş, geyik boynuzu, koç kafası v.b. gibi. Ülkemizde bunlara nazarlık denilmektedir.²¹² Nazar değmesi ile ilgili olarak en çok kabul gören görüş, gözdeki yansımadır. Eğer karşınızdaki birinin gözlerine dikkatle bakarsanız, gözlerinde kendi görüntünüzün yansıdığını görürsünüz. Eski insanlar sudan, aynadan yansıyan görüntülerinin kendi ruhlari olduğuna inanıyorlardı. Doğu Akdeniz ve Ege kıyılarında bu inanca, mavi gözlü insanların daha fazla nazarlarının değdiği inancı da ilave edilmiştir. Bu yörelerde mavi gözlü insanların azlığı bunun sebebi sanılıyor. Bu nedenle buralarda nazarı geri itmek veya ayna gibi yansıtma için mavi göz şeklinde, camdan yapılan nazarlıklar başta bebekler olmak üzere nazarın değebileceği düşünülen her yere takılmaktadır.²¹³

²⁰⁹ Yusuf Özbek ve Manfred Ullman, **İslam Açısından Sihir & İslâm Kültür Tarihinde Maji**, iz Yayınları, İstanbul, 1994, s.47-48.

²¹⁰ A.e., s. 271.

²¹¹ AnaBritannica, **a.e.**, s. 424

²¹² Bayram, **a.g.e.**, 1997, s. 276.

²¹³ (Çevrimiçi) <http://nedir.antoloji.com/nazar>, 10.08.2011

Şeytan, İslamiyet'ten önceki Arap inanışlarında “kötülük yapan cin” olarak dile getirilen şeytan kavramı, Yahudi, Hıristiyan ve İslam geleneğinde Allah'ın yarattığı ilk insan olan Hz. Adem'e secde etmediği için cennetten kovulan, ‘baş kaldıran melek’ anlamında kullanılmıştır.²¹⁴ İnsanları hilelerle, kurnazlıklarla doğru yoldan çıkarmak onun en önemli özelliğidir diye düşünülür. Türkçede; şeytan azapta gerek, şeytan diyor ki, şeytan dürtmek, yüzünü şeytan görmek, şeytan kulağına kurşun, şeytanın bacağını kırmak, şeytana pabucunu ters giydirmek²¹⁵ gibi pek çok deyimde adı geçen bu şeytan, yaptığımız olumsuz ve hatalı davranışlarımızın sorumlusu ilan ettiğimiz bir olağanüstü yaratıktır.

Ruh çağırma, aslında cin çağırmaaktır. Ruh adı altında gelen bedensiz varlıklardır.²¹⁶ Mistik varlıklar halk arasında atasözlerinde, masal ve çeşitli söylenceleri içinde sıkça geçer. Günlük hayatta sıkça karşılaşılan bu kavramlar, dil aracılığı ile pekiştirilerek aktarılır. Mistisizmin kaynakları, her ne kadar dini öğeler, tasavvuf ve sırlar gibi görünse de efsaneler, halk söylenceleri, mit ve mitoloji de mistisizmin kaynakları arasında yer alır.

2.1.2. Tasavvuf

Tasavvuf-Mistisizm ilişkisi ve bu ilişkinin kaynağı hakkında birbirinden farklı tezler vardır. Peyami Safa'ya göre, “*Mistisizm kelimesi, bu adı almadan ve Hıristiyanlıktan çok önce Uzak Doğuda, Hind'de, Çin'de doğmuştur. Safa, İslâm Mistisizminin adı (tasavvuf) dur. Sufiye de denir. Bu iki tahmin ve iddianın dışında, üzerinde durulmayan bir iddia daha vardır. Buna göre, menşei Hazreti Peygamber zamanına kadar uzanan mistisizmin (Sufiliğin) o devirde Safa Ehli deneni alimler arasında başlamış olmasıdır.*”²¹⁷

²¹⁴ Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.582

²¹⁵ Ömer Asım Aksoy, *Deyimler Sözlüğü II*, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara, 1994, s.28.

²¹⁶ A.e., s. 291.

²¹⁷ Peyami Safa, *Nasyonalizm, Sosyalizm, Mistisizm*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1979, s.176.

Mistisizm, tasavvuf ilişkisi konusunda Holm; Mistisizmin, dini yaşayışta yani tasavvufla Allah’la birleşmesinin mümkün olduğunu kabul eden doktrin olduğunu ve Mistisizmi, “*bireye, sıra dışı ve özel yoğunluk biçimlerinde yeni; özellikle de dini içeriklere sahip idrak ve bilgilerin aktarıldığı tecrübeler bütünü*”²¹⁸ olarak tanımlar. Güngör’e göre “*Tasavvuf İslâm mistisizminin adıdır. Hıristiyan mistisizmi, Yahudi mistisizmi, Hindu mistisizmi olduğu gibi İslâm mistisizmi de vardır. Ve biz buna Tasavvuf diyoruz.*”²¹⁹

“*Hepsinde amaç aşkın varlığa ulaşmak, onda yok olmaktır. Ya da Budizm’de olduğu gibi mutlak olgunluğu yakalamak, yani Nirvana’ya varmak (yokluğa ulaşmak) tır. Bunun için nefsi terbiye etmek, kalbi temizlemek, ruhu yüceltmek ve buna ulaşmak için mücâhede ve çilelere katlanmak, çeşitli dinlerdeki mistisizmin ortak yönleridir ve tasavvufta da vardır. Ancak şüphesiz dayanılan dini esaslarda ve başvurulan metotlarda farklılıklar olduğu bir gerçektir. Fakat ruhî bir disiplin olarak ele alınınca bütün dinlerdeki ruhani hareketleri mistisizm altında toplamak mümkündür*”²²⁰ Kayalık, Mistisizmin tasavvufla iç içe olduğunu ancak ikisinin de nihai amacının tek hakikate varmak olduğunu söyler.²²¹

Sufizmin(tasavvuf) genel olarak bakıldığında üç aşamadan oluşan derecesi vardır.²²²:

1 - Vahdet-üş – Şuhud: Mistik birleşme burada bir ruh halidir ki onun dışında eşya birbirinden ayrı ve Allah’tan ayrı görünür.

2 – Vahdet-el-Kusud: Mistik birleşme yalnız bir mefhumlar birleşmesi değil, aynı zamanda insanlar arasında bir iradeler birleşmesidir. Sonunda insanın arzusu ve iradesi Allah’ın arzusu ve iradesiyle bir olur. Bununla beraber Allah’ın ve kâinatın varlığı ayrı telâkki edilir.

3 – Vahdet-El-Vücut: İrade ve tasavvur yolu ile birleşmeye varlıkta birleşme ilave edilir: Bu en yüksek ve en mükemmel mistisizm derecesidir. Batıda bu akide

²¹⁸N. G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 63.

²¹⁹ E Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996, s.15.

²²⁰ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s.180.

²²¹ Kayalık, *a.e.*, s.238-239

²²² Safa, *a.g.e.*, 242.

panteizm adını alır. İslam felsefesi çeşitli panteizm şekilleri kabul eder ki, eninde sonunda hepsi birleşir. Muhiddini Arabî, Ferideddin Attar, Mevlana gibi büyük mistikler varlığın bu temelden birleşmesini kabul ederler. Bu mistisizm ahlaki bir kaide veya sadece metafizik bir sistem değildir, fakat bu üç mistisizm şekli birbirlerini tamamlar. Bütün mistikler arasında müşterek bazı tabirler ve semboller vardır, yani mistik bir dil vardır.

Tasavvuf felsefesini benimseyenlerin yegâne amaçları, dinin ruh ve insani yaşamı zedeleyici taraflarını kaldırıp yerine yapıcı bir mistik boyut katmaktır. Zamanla otorite ile ters düşen reformcular yetişmiş ve gerçek yaşama engel olan dinsel gelenekleri yıkmak hedeflenmiştir. Bu durum tüm dinlerdeki mistiklerin ortak amaçlarından idi. Ancak, bu dinlerdeki mistikler zamanla kutsal kitaplar ile kendi öğretilerini harmanlamak zorunda kaldılar. Sufilere göre dinin bütün esası kendi iç keyfiyetindedir, dışarıda değildir. İslam tasavvufunda da bu görüşleri nedeniyle dinsel geleneklerle çatışmalar meydana gelmiştir. Bunun en canlı örneği, Hallacı'nın Bağdat'ta idamıdır.²²³

Safa Mistisizm'i tasavvuf olarak kabul edip Kuran ve Panteizm ile ilgili bazı tespitlerde bulunur.

“Mistik hali tatmayan dini hakikatı bilmez” der ve şöyle devam eder; “Bil ki Allah Adem'i kendi imajına göre yarattı” Kur'an'ın şu ayeti açıkça mistik hatta panteisttir : “Allah'a inanyorum, meleklerine inanyorum, mukaddes kitaplarına inanyorum, Peygamberlerine inanyorum, ahrete inanyorum ve hayır ve şerrin kadir-i mutlak olan Allah'tan geldiğine inanyorum.” Mistisizmin birinci kaynağı hiç şüphe yok ki Kur'an'dır, fakat müşteriklerin büyük kısmı İslam mistisizmine birçok kaynaklar göstermişlerdir: İran, Hin Neo-Platonisiyen ve hatta Babil tesirlerine hükmedenler olmuştur.²²⁴

²²³ Sunar, a.g.e., s.139.

²²⁴ Safa, a.g.e., s. 243-244.

İslam tasavvufunda yedi büyük esas vardır²²⁵ :

- 1 - Allah'ın esası ve mahiyeti tamamıyla saftır ve her türlü sıfattan münezzehtir.
- 2 – Allah, tek gerçektir. Her şeye nüfuz eder.
- 3- Çokluk ve çeşitlilik dünyası kesin bir gerçek değildir.
- 4- Sufiler hikatin, Allah'ın tabiatından doğduğunu bilirler.
- 5- Ruh, her hayatta mevcuttur. İnsanın hakikati ruhtur.
- 6- Gerçek, bilginin, güzelliğin ve hakiki iyiliğin tek esasıdır.
- 7- İnsan hayatının en yüksek amacı, Allah'la birleşmeye varmaktır.

2.1.3. Halk İnanışları

Mistisizm çeşitli toplumlarda farklı öğeler beraber ortaya çıkar. İnsanlık tarihi kadar eski olan kültürün içerisindeki bu öğeler günümüze sözlü ve yazılı tarih ile ulaşmıştır.

Batı dillerinde Latince amuletum'dan gelen muska, insanları ve varlıkları zararlı dış etkilere uzaklaştırmak, iyilik ve güzellik getirmesi için yapılmaktadır. İnsanları kötülüklerden koruyacağına inanılan nesnelere muska denilmektedir.²²⁶ Genellikle olası bir hastalıktan korunmak ya da tedavi amacıyla yazılarak taşınan nesnelere verilen isimdir. Çoğunlukla üçgen biçiminde olup, deri, gümüş ve altın muhafazalar içerisinde konularak, boyuna ve ya kola takılmaktadır.²²⁷

Dini öğeler kısmında ele alınan nazar sözcüğünün halk arasında kullanımında özellikle hastalanma ve kaza sonucu yaralanma vs gibi durumlarda karşılaşmaktayız. Bu kişiler için genellikle, nazar değdi, nazara geldi denir. Bunun sebebi ise Arapça olan nazar kelimesinin Türkçe karşılığının bakmak, bakış olmasıdır.

²²⁵ A.e., s. 251-253.

²²⁶ AnaBritannica, **Ansiklopedisi**, Çev. Komisyon, I-XXII, İstanbul 1986, s. 330

²²⁷ Orhan Hançerlioğlu, **İnanç Sözlüğü (Dinler-Mezhepler-Tarikatlar)**, İstanbul 1975, s.430.

Türk inanışındaki cadı kavramı hem olağanüstü varlıkların genel adlarından biri hem de kaynağını daha çok batılı efsanelerden alan özel bir varlığın adı olarak kullanılmaktadır. “Cadı gibi” sözleri de bu inanışı dile getirmektedir. Türk masallarında ise; büyü yapan, küp üstünde uçan, bin yıllık yolu bir anda alan, sihirli bir hırkası olan, çirkin yaşlı kadın motifi cadı olarak adlandırılır.²²⁸

Peri, cinlerin dişileri peri adıyla anılırlar. Masalarda sıkça karşılaştığımız ve insanlaştırılan periler çoğu zaman iyi olarak sembolize edilirler. Perilerin kılıktan kılığa girebilecekleri, giysilerini değiştirerek her türlü canlı kılığına girebilecekleri, halk arasındaki hakim inanıştır. Bunların yanı sıra günlük yaşamda öcü, dev, peri, gulyabani gibi karşılaştığımız insansılaştırılmış mistik varlıkların olduğuna inanılır. Korku ve kaygı duygusu gibi yaşam pratikleri sonucu ete kemiğe büründükleri mistik varlıklar aslında insanların bu korkuları tekrar tekrar yaşamalarında motivasyon kaynağıdır. Hatta bu olağanüstü varlıklar insanlaştırılarak, evlendirilmiş, yiyip içip, çocuk sahibi yapılmış ancak insanlardan uzakta yaşadıklarına inanıla gelmiştir.

2.1.4. Mit-Mitoloji-Efsane

Mit, doğrudan ya da dolaylı olarak insanın yücelmesinde/yücelmesine ve kendi sınırlarını, koşullanmalarını aşmasına yardımcı olur. İnsana, insan ötesi kutsal nitelikler atfedilmesi mitsel anlatının temel özelliğidir. Kutsallaştırma ile birlikte insan olmanın ötesine geçen mitsel kahramanla insanlar artık ayrı dünyalardadırlar. Bu durum mitsel kahramanın yarattığına inanılan anlatı içinde geçerlidir. Eliade, “*Mitler ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, isterse onun yalnızca bir parçası olsun bir gerçeğin nasıl oluştuğunu veya meydana geldiğini anlatır, mitler daima bir yaratılışın öyküsünü ortaya koyar.*”²²⁹ Mircea Eliade, Mit’i çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen

²²⁸ Naki Tezel, *Türk Halk Edebiyatında Masal*, Türk Dili, Halk Edebiyatı Özel Sayısı, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1968, Sayı 20 s. 553

²²⁹ Mircea Eliade, 1993, *Mitlerin Özellikleri*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1993, s.12-13

son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir²³⁰ diye tanımlarken; Ernest Cassirer'e göre ise mit, "gerçek olmayan bir hikâyedir ve tabiatüstü, insan ötesi bir türün oluşumunu ihtiva eder", Pospelov'a göre "masalların kaynağı"dır, Andrew Lang ve Wilhelm Wunt'a göre "masalların en eski kaynağı, orijinali" dir; Şükrü Elçin'e göre ise "sözlü gelenekte yaşayan anonim masallar" dir.²³¹ Mit, farklı sözcük ve bakış açılarıyla tanımlansa da, ortak görüş, olağanüstülüğü ve masalsı anlatılar olmalarıdır.

Seyidoğlu Mitlerle ilgili, "Kutsal bir hikayeyi ve ilkel zamanlarda meydana gelmiş bir olayı anlatır. Mit de her zaman bir yaratma söz konusudur. Bazı şeylerin nasıl meydana geldiğini ve oluştuğunu ele alır. Mitlerdeki karakterler olağanüstü varlıklardır. Onların ne yaptıkları çok eski zamanlarda "Başlangıç" zamanında biliniyordu. Mitler bu kahramanların yaratıcılıklarını gösterir. Onların kutsal ve olağanüstü oluşlarını açıklar. Kısaca mitler, çeşitli kutsal, olağanüstü değerleri açıklarlar. Bunlar bütün dünyayı kuran ve bugüne kadar getiren gerçek değerlerdir.²³² Mitlerin kahramanları Tanrılar ve Yarı Tanrılardır. Mitleri tanımakla belli bir toplumun davranışlarını, isteklerini, zevklerini anlamanın mümkün olduğunu söyler.²³³" Mitler ve mitolojik olaylar tarih öncesi dönemden günümüze taşınan efsanelerdir. Bu efsanelerin en dikkat çekici yönü ise olağanüstü olay ve kahramanların olmasıdır. Gardner'e göre, Mitoloji, "*Tabiat varlıkları ile tabiat olaylarına, kişilik verme sureti ile anlatma şeklidir.*" Mit ve Mitolojik anlatıları efsaneden ayıran ise efsanelerin kutsallık içermemesidir. "*Kutsal ve olağanüstü hikâyeleri kalmadığı için inanç şeklinde varlıklarını sürdürürler.*"²³⁴ Mit, efsane ve mitolojinin ortak özelliği, olaylar olağanüstü karakterlerle sembolize edilip, günümüze aynı şekilde ulaşmıştır. Olağanüstü özelliklere ve kahramanlara sahip tarih öncesi söylenceler 'gerçeklik' boyutuyla mistisizm ile aynı zemini paylaşır. Aynı zemini paylaşan bu kavramların hepsinin bir başka ortaklığı ise aynı kaynaktan beslenmeleridir. Hemen hemen bütün ulusların mitolojilerinde; daha çok tanrısallık

²³⁰ A.e., s.13

²³¹ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.1-2-3

²³² Bilge Seyidoğlu, **Mitoloji Metinler-Tahliller**, Bizim Gençlik Yayınlar , Kayseri, 1995, s .4

²³³ A.e., s.8

²³⁴ A.e., s .93

özellikler yüklenmiş olarak gök, güneş, yıldız, dağlar, ağaç, su... vb. doğa unsurlarına sıklıkla rastlanır.

Mitlerin oluşması, sosyal yapılanmaların birer yansımaları, doğa güçleri ve insanın psikolojik tepkileriyle gerçekleşmiştir. Doğa öğeleri ve daha değişik şekillerde tasvir edilen bu tanrıların kendi aralarındaki ilişkiler ile tanrıların insanlarla temasları, mitlerin oluşum çağlarındaki sosyal ilişkilerin birer yansımaları olarak algılanır.

Tüm kültürler kendi dinleri, kahramanları, tarihleri ve benzeri unsurlarına ilişkin anlatıları barındıran kendi mitlerini zamanla geliştirmişlerdir. Bu mitlerin barındırdıkları sembolik anlamların gücü uzun süreler boyunca canlı kalabilmelerinin (bazen binlerce yıl boyunca) ana sebeplerindedir.²³⁵

“Her ne kadar bugünkü yaygın dinlere mensup çoğu kişi dinlerinin kökeni ve gelişiminde yer alan anlatıları tarihî olaylar olarak ele alsalar da, bunları inanç sistemlerinin figüratif temsilleri olarak gören kişiler de mevcuttur. Bir dinin veya inancın sahip olduğu kavramlar ve anlatılar, karakteristikleri sebebiyle bilimsel anlamda mistik olabilirler ve buradan hareketle birisi Hıristiyan mitolojisi, Hindu mitolojisi veya İslam mitolojisinden bahsedebilir.²³⁶” “Mitolojik öğelerin oluşma nedenleri şunlardır; eskiden insanlar etkisinde kaldıkları bazı olayları olağanüstü güçlere bağlardı. Bu güçleri çözemedikleri için hayal güçlerini çalıştırıp mitolojik şeyler üretirlerdi.²³⁷”

Mitler, mitolojik ve mistik öğeler, kutsal ve gerçeküstüdür tıpkı dinsel öğelerle benzerlik gibi. Mitler ve mistik öğeler dinsel öğeler içeriyorsa, bunların televizyonda egemen ideoloji tarafından kullanılması, aynı zamanda dinin

²³⁵(Çevrimiçi)<http://tr.wikipedia.org/wiki/Mitoloji> 25. 09.2011

²³⁶A.e.

²³⁷(Çevrimiçi) <http://wit.blogcu.com/turklerdeki-belli-basli-mitolojik-ogeler/2866892>, 20. 09.2011.

kullanılması anlamına da gelir. Filiz Aydoğan'a göre, televizyon tıpkı mitler gibi egemen olan kültürün temel öğelerini ve içeriğini tanımlamaktadır.²³⁸

ocuk masalları bugün kurgulanarak daha etkili bir Şekilde güncelleŐtirilmektedir. "*Poplerin tanımı halkın elinden alınmıştır; tanımı yapan sermaye gücüdür.*"²³⁹ Benzer Şekilde Erdoğan, Bu durumu, insanoğlunun Őimdiye kadar yarattığı bütün mitlerin kitle iletişim araçları (medya) tarafından sadece birkaç saatte yaratıldığını söyleyerek açıklamaktadır.²⁴⁰ Ancak Őunu da gözden kaçırmamak gerekiyor ki televizyon ve medya özellikle çocukların içindeki bir Şeylere sesleniyor. Belki kahraman olma arzusu, belki de gündelik hayatın tek dzeliğinden kurtulma gibi bir duyguya hitap ediyor. Özetle ocukların günlük yaşamda sıkılmalarını, eğlenme isteklerini bir fırsata dönüştüren televizyon, başka bir hayat ideali sunarak kısa süreli bir rahatlama yaratabilecek gücü de vardır.

2.2. Televizyon ve Mistisizm

Televizyon, gerçek yaşamın dışında kendi gerçekliğini izleyiciye ses ve görüntü diliyle iletir. Televizyon izleyiciyi en basit ve etkili biçimde ekran başında tutmaya çalışır. Bunu yaparken ki amacı ise kurguladığı programlar üzerinden kendi yaşamsal geleceğini garantilemektir. "Böyle olunca işlevleri deđiŐmemekle birlikte, çağın tüketim anlayıŐına uygun bir biçimde çok sayıda mit retilenmektedir. retimi çok olan bir Şeyin, tüketiminin de çok olması ŐaŐırtıcı değildir."²⁴¹ Hayatın gerçekliği yerine düŐleri sunan televizyon, sahte bilinç yaratarak aslında bu düŐleri tekrar tekrar bilinç düzeyinde üretmiŐ olur. Hayatın her alanında sıkıntı yaşayan, modernleŐme yükü altında ezilip belleksizleŐen, kimlik karmaŐası yaşayan bireyler için televizyon bu gerçeklerden kısa süreliğine kaçıŐtır. Bu kaçış ebetteki realiteden fantazyaya kaçış anlamına gelir. Mitolojinin de zaten fantastik bir boyutu vardır.

²³⁸ Filiz Aydoğan, **Medya ve Serbest Zaman**, İletişim Yay, İstanbul, 2000, s.10.

²³⁹ İrfan Erdoğan, **Popüler Kültür ve İktidar. İçinde: Popüler Kültür, Kültür Alanında Egemenlik ve Mücadele**, Der: Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara, 1999, s.30-41.

²⁴⁰ **A.e.**, s.30-41.

²⁴¹ Bedriye Poyraz, **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, topya Yay., Ankara, 2002, s.51.

Fantazyada ya da gerçeküstü dünyada kendisini kısmen rahatlatan birey, televizyonun onu nesneleştirerek onun üzerinden düşlerini ete kemiğe bürüdüğünü çoğu zaman fark edemez. Nasıl ki modernizm geleneksel yapıları değiştirdiğinde insanlarda yabancılaşma meydana geldiyse, televizyon da kurgusal aklıyla bağımlılık yaratarak, insanları yabancılaştırmaya başladı. “*Belli bir bilinç düzeyine ulaşamamış olan birey, medyanın fantezi üretimine karşı bağımlı hale gelip, bunu sorunları aşmanın kolay yolu olarak görebilmektedir.*”²⁴² Filiz Aydoğan’a göre, modern yaşamda sunulan mitolojik olaylar, fantazyalar, zaten gün içerisinde sıkılan, bunalan izleyicide bilinç yanılması yaratarak izleyiciyi istenilen formun içerisine sokmayı hedefler. Bu durum, izleyicinin mitolojik öykü ve kahramanlara yönelik var olan ön kabulleri gerçeğin dönüşümünü kolaylaştırmaktadır. Yaşamı tarif eden nesnelere hakkında bireye ön kabuller sunan mistik öğeler, yaşamı anlamlandırmamızı sağlamak yerine, gerçeğe hoş bir kılıf bulmak şekline dönüşmektedir.²⁴³ Sıradan olay yerine gerçeküstü bir olayı izleyiciye kurmaca yoluyla aktarımın amacı zaten gerçekten uzaklaştırmaktır. Realiteden uzaklaştırmamanın ideolojik bir amaç olduğunu varsayarsak, gerçekten uzaklaşan izleyici özdeşleşme yoluyla sahte ya da kutsal mekân ve zamana adım atabilir.

Televizyon etkilediği kitle açısından öteki kitle iletişim araçlarına göre çok daha geniş bir etkinlik alanına sahiptir. Toplumunu yönlendirme, tutum, düşünce ve tavırları değiştirme açısından önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Toplumun yaşanan gerçekliği kabullenmesi, boyun eğmesi televizyonun yönlendirmesiyle daha kolay gerçekleşmektedir. Poyraz konuyla ilgili, “Televizyon, özellikle egemen ideolojinin toplumsal yapısını destekleyerek, çağdaş toplumlarda bile karşıt mit üretme sürecine yardımcı olmaktadır.”²⁴⁴ der. Egemen ideolojinin, televizyon anlatılarının mantık sınırlarını aştığı durumlarda mitsel anlatıları kullandığı yaygın bir görüştür.

²⁴² Aydoğan, **a.g.e.**, s.19.

²⁴³ **A.e.**, s.20.

²⁴⁴ Poyraz, **a.g.e.**, s.46.

Postmodernizm ile birlikte gerçeğin sembolize edilişi toplumda neler olduğunu resmetmekle kalmayıp, bunun yanı sıra kişinin sosyal düzene nasıl uyacağını da göstermektedir. Dieter Duhmn'un "*Kapitalizm kahramanlar üretir ve kahramanlara tapar.*"²⁴⁵ tespiti kapitalist sistemin kendi kahramanlarını yaratıp onları halkın kahramanı gibi göstererek kendi kapitalist saltanatlarının devamını sağlamayı amaçlar. Konuyla ilgi Elida, kahramanlar aracılığıyla gerçek yaşamdaki olaylarla bağlantı kurarak, yaşanan gerçekliğin ideal olduğunu sürekli vurgulayan dinsel mitler ile gelenekseli haklı çıkarma uğraşı içinde olan mistik olaylar, ortak bir amaca hizmet ederler. İşin iç yüzüne bakılırsa, Tanrının günün birinde eşsiz bir kişi bir kahraman olarak kendini göstereceğini hayal eden modern insanın gizli özlemlerini, arzularını karşılamak olduğunu belirtir.²⁴⁶

Postman'a göre, burjuva ideolojisi bir yandan eski din anlayışıyla beslenirken diğer taraftan mitler ve mistik öğeler aracılığıyla yenilediği dinsel ritüeller ile beslenir. Beslenme kaynaklarını medya yoluyla yayarak, kendi ideal toplum yapısını koruyarak, kendisini de korumuş olacaktır. En berbat yoksulluklar bile televizyon izlemekten vazgeçirilememekte, en yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamamaktadır. Ve en önemlisi kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu (politika, haber, din, siyaset, eğitim, bilim, spor) televizyonun ilgi alanının dışında kalamamaktadır.²⁴⁷

Uslu'ya göre, Şeytan, cin, ruh gibi doğaüstü güçler kökten dinci akımlarla iç içe geçmiştir. Bu korku öznelerinin yer aldığı filmlerde toplumsal düzene, kendi iktidarlarına yönelik kaygı ve korkularında şeytani ya da doğaüstü simgelere başvururlar. İnsanlar üzerinde yaratmaya çalışılan korku aslında gücünün beslendiği kendi şatafatlı yaşamını kaybetme korkusunun dışı vurumudur. Kapitalist mantığın tipik yansımalarından olan zengin, heyecan dolu bir yaşam stili (zenginlik miti) özellikle kurguya dayalı program türlerinde sıklıkla işlenmektedir.²⁴⁸

²⁴⁵ Dieter Duhmn, **Kapitalizmde Korku**, Ayraç Yayınları, Ankara, 2002, s.42.

²⁴⁶ Eliade, **a.g.e.**, s.170.

²⁴⁷ Postman, **a.g.e.**, 2004, s.9.

²⁴⁸ Zeynep Karahan Uslu, **Televizyon ve Kadın**, Alfa Yay., İstanbul, 2000, s.114.

Sonuç olarak, efsanevi, mitsel, mitolojik ve dini unsurları içeren mistik öğelerin, günümüzde çocuk programları dahil çoğu programda kullanılmaktadır.

2.3. Çocuk ve Mistisizm

Çocukların sekiz yaşından sonra yavaş yavaş gerçekle hayali ayırt etmeye başlar ancak okul öncesi çocuğu, gerçek ile gerçeküstü arasındaki farkın ne olduğunu açık bir şekilde ayırt edemez. Bu ayrıma varamayan çocuklar, mistisizm ve mistik tecrübe hakkında bir fikre sahip değildirler. Onun kendine özgü dünyasında en iyi bildiği ve yaptığı şey hayal kurmak ve her şeyi oyunlaştırmaktır. *“Çocuk, kurduğu hayalleri, canlandırdığı öyküleri gerçek olarak algılar. Rüiyayı gerçekten ayırt edemez. Bu nedenle “öcü” türünde çevreden yapılan korkutucu uyarınları gerçek olarak değerlendirir.”*²⁴⁹

Çocuklarında en iyi bildiği eğlence aracı televizyondur. Televizyon mesajlarına gün boyu maruz kalan çocukların televizyonla paylaştıkları ortak zemin, televizyon gerçekliği ile çocuğun gerçeği algılayışı arasındaki paralelliktir. Düşsel zaman, mekân ve karakterler yaratan televizyon dünyası çocukta var olan mistik (düşsel) yapıyı desteleyerek bir anlamda pekiştirebilmesi mümkündür.

Çocuk programlarında “gerçeküstü dünyaya gidişin geri dönüşü varsa” fantazyanın olması elbette desteklenebilir. Walter Benjamin’e göre, imge ve fantazyalar, insanları kısa ve yeniden rahatlama isteğiyle, hayali gerçeklere inandırmaya hizmet eder.²⁵⁰ Çocuk, mistisizm aracılığı ile birçok düş ve özlemine gidererek doyuma ulaşmış olmanın mutluluğunu yaşar. Bu mutluluğu yaşarken de mistik dünyadan gerçek dünyaya geri gelerek aslında düş olduğunu anlar. Ancak mistik içeriklerin çok yoğun olarak işlendiği çocuk programlarındaki olağanüstü kahraman ve olaylar gerçekmiş gibi verilir. Mistik ya da giz içeren bu programlar

²⁴⁹ Haluk Yavuzer, **Çocuğu Tanımak ve Anlamak**, 4. Basım. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.60.

²⁵⁰ Walter Benjamin, **Estetize Edilmiş Yaşam**,(Tarih, Kültür ve Fantazy) Haz. Ünsal Oskay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1982, s.163.

gerçek yaşamdan örnek olaylar, zaman ve mekân benzerliği işlenerek desteklenir. Bu örnek olayların çözümleri ve kahramanlar olağandıdır. Dolayısıyla çocuk izleyici gerçeklik ile ilgili algısında yanılığ yaşayabilir.

2.4. Çocuk ve Din

Çocuğun anne karnından itibaren aradığı en önemli şey güven duygusudur. Annesinin kendisine karşı tutumunu da sezgisel olarak hisseder. Geçtan, temel güven duygusunun oluşumunda annenin tutarlılığının büyük önem taşıdığını ifade ederek; bunun sadece fiziksel ihtiyaçlarla sınırlı olmaması gerektiğini vurgular.²⁵¹ Çocuğun güven duygusu karşılanmadığında çocukta anne babaya ve çevreye karşı güvensizlik oluşacaktır. Sosyal çevresine güvensizlik algısı çocuğun ileriki yaşamında da devam edecek olup kendisini algılayışında bu duygunun hakim olma ihtimali yüksek olacaktır. Temel güven duygusundan yoksun yetişmiş çocuklar ileriki hayatlarında, sosyal ilişki kurmaktan çekinen kendilerine güvensiz kişiler olabilirler.²⁵² Çocuğun eğitimi, onun sadece bakımı ve korunmasından ibaret değildir. Aynı zamanda onun doğuştan sahip olduğu dürtülerinin toplumsal değerler çerçevesinde sınırlarının belirlenmesi ve duruma göre kısıtlanması anlamına da gelir.²⁵³

İlk çocukluk dönemindeki (0-6 yaş) çocuklar kendilerini merkez gibi görürler. Çocuk için annesi onu doyurmak için, güneş aydınlatmak için, babası onu sevmek için var, şeklinde çıkarıcı bir dünyaları mevcuttur. Bununla birlikte çocuklar, tüm varlıkları kendileri gibi algılayıp, kendi niteliklerini bu nesnelere aktarmaya yönelik genel bir eğilim de bulunur. Bu kavramın yaratıcısı Piaget buna animizm adını verir. Bu dönemde çocuğun her şeyi canlı gibi algıladığını ve her şeyi olduğu gibi taklit ettiğini ifade eder.²⁵⁴ Her şeyin kendisi gibi canlı olduğunu düşünen çocuğun zihnindeki tanrı kavramına dair şemanın kendisiyle özdeş olması kaçınılmaz zihinsel bir şema olacaktır. “*Düşünme büyük ölçüde duyu bağlantılıdır. Bu yüzden,*

²⁵¹ Engin Geçtan, **İnsan Olmak**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.29-31.

²⁵² Selçuk, **a.g.e.**, s.56.

²⁵³ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1996, s.104.

²⁵⁴ Piagetten Aktaran: Selçuk, **a.g.e.**, s.87-88.

dinde bol miktarda bulunan üst düzey soyutlamalar, küçük çocuğun zihinsel ufğunun (düşünce, bilgi veya deneyim sınırlarının) çok üstündedir."²⁵⁵

Bir sosyal düzen içerisinde doğan çocuk bu sosyal düzenin birer parçası olmak için toplumun değerlerini bilinçsizce edinir. Başka bir deyişle çocuk hem maddi kültür hem de manevi kültür öğelerini bir sistem dahilinde; aile, okul gibi kurumlar aracılığı ile sistematik olarak edinir. Çevre etkisi düşünüldüğünde çocuğun; sosyalleşme, örf, adet, din ile ilgili öğrenmelerinin çoğunun bilinçsiz bir tercih olduğunu söyleyebiliriz. Watch, *"İnsanların kurduğu ve yapısından etkilendiği kurumların genellikle toplumdaki dini zihniyetle benzer olduğunu ve toplumun ideallerinin de bu karmaşık ilişkiler ağına göre şekillendiğini ifade eder.*"²⁵⁶ Dinin kurumlar üzerinde etkisinin yanı sıra toplum üzerindeki etkisi konusunda ise: Din ile topluluk arasındaki etkileşimin, bu topluluklara bir takım tutumlar kazandırdığını ifade eder.²⁵⁷ Kendi özel yaşamlarında dini tutum sahibi olan bireyler, dışarıda da bu tutumlarını dayatma olarak kullanma eğilimine girebilir. Hatta bazı yerlerde dinin ve dini yaşamın kültüre dönüşmesi söz konusudur.

Çocuğun iç dünyası, zihinsel gelişim kapasitesi ve bunun dışı vurumu yetişkin gerçekliğinden farklıdır. Standart gerçeklik, yetişkinin duygu, algı, bakış açısı ve tutumları olduğuna göre, bahsettiğimiz çocuğun yaşamdaki tutum, düşünüş vb. pratikleri standart olmayacaktır. Çocuk dünyasının gerçekliği, bu yönüyle kurmaca gerçekliğe hatta yetişkinlerin dini algılarına benzer. O halde; yetişkinlerin dinle ilgili algı ve tutumlarının çocuğun dünyaya dair algı ve tutumlarıyla örtüşüğünü söyleyebiliriz. Çocuğun ilk yıllarında din ve hayat o kadar iç içedir ki, onlar ayırt edilemezler.²⁵⁸ Freud, Çocuğun sihir, cin ile ilgili algılayış biçimi ve animistik düşüncesinin din oluşturmaya katkı sunduğunu belirtir.²⁵⁹ Bununla birlikte taklitçi çocuk, sosyal çevresinde tanrı ve din ile ilgili duyduğu ve gördüğü çoğu şeyi

²⁵⁵ Jean Piaget'ten Aktaran: Roland Goldman, **a.g.e.**, s. 433

²⁵⁶ Joachim Wach, **Din Sosyolojisi** -, çev. Ünver Günay, Marmara Üniv. İlahiyat Fakt. Vakfı Yay., İstanbul, 1995, s.53-54.

²⁵⁷ **A.e.**, s.53-54.

²⁵⁸ Goldman, **a.g.e.**, s.423.

²⁵⁹ Sigmund Freud, **Dinin Kökenleri**, Çev:Ayşen Teşken Kapkın, Payel Yay.,İstanbul,, 2002, s.31-32.

taklit ederek oyunlaştırma eğilimi içerisine girerek tekrar yoluyla bilinçsiz bir öğrenme sürecine girer. Çocuğun arkadaş çevresi de her şeyi oyuna dönüştüren çocuğu taklit ederek bu öğrenmelere ortak olur. Freud'un çevre ve aile ile ilgili; *"Din, çocukluktan itibaren aileden ve okuldan alınan eğitimlerden ve ayrıca çevredeki insanlar tarafından alınan bilgiler yolu ile içselleşir."*²⁶⁰ tespiti dikkate değerdir. Geliştirilmiş olan zihinsel kavramların reddi ya da kabulün, özdeşleşme ve taklit, hayal ve oyun süreci sonunda sağlanır.²⁶¹

Çocuk, dini inanç ögesini de aynı şekilde aile ve sosyal çevreyi gözleyerek taklit eder. Aile, güven ve sevgi ihtiyacını karşıladığı sürece, çocuk için toplumla iletişime geçme hatta özdeşleşme aracı olur. Aile ve toplum arasında bağ kuran çocuk daha önceden öğrendiklerini bu defa bilinçsizce geleneklere uyarak benimser. Çocuk güvendiği çevrenin dinsel inanç ve pratiklerini benimser.²⁶² İnanç konusunda; kişi ile Allah arasındadır jargonu hemen hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır. Dinî tercihin özel ve kişisel olduğunu kabul etmekle birlikte, dinin toplumsal yanını da unutmamak gerekir. Sosyal çevrenin din üzerindeki etkisini kendi yakın çevremize bakarak çok rahat görebiliriz. *"Anne-baba inancının çocukların dine yönelik tutumunda en önemli faktör olduğu görülüyor."*²⁶³ Sosyal çevre ve özellikle de ailenin çocukları üzerindeki dini inanç ve ibadetlerindeki tercihler üzerinde ne kadar etkin olduklarını göstermek bakımından, Mehmet Bayyigit'in 1566 üniversite öğrencisine anket uygulayarak yaptığı çalışmada, anket sonuçlarına göre katılımcıların, Allah'a inanma konusundaki kararlarını etkileyen faktörler arasında büyük bir oranda (% 49.7) aileyi belirtmeleri oldukça önemlidir. Allport'a ait bir başka çalışmada ise, çoğunluğu üniversite öğrencilerinden oluşan bir gruba uygulanan anket sonuçlarında % 67'lik bir denek oranı, bu hissin varlığında anne-babayı etken olarak görmektedir.²⁶⁴

²⁶⁰ A.e., s.32.

²⁶¹ Goldman, a.g.e, s.426.

²⁶² Allport, a.g.e., s.43-44.

²⁶³ Goldman, a.g.e. ,s. 443.

²⁶⁴ Allport, a.g.e., s.58.

Kültürün aktarılması aynı zamanda toplumsal değerlerin de aktarılmasıdır. Toplumun dolayısıyla kültürün önemli bir unsuru olan dinin çocuğa öğretilmesi ve çocuğun aktarılan bu değerleri özümsemesi kültürel değerlerin canlı kalmalarını da sağlar. Ancak çocuk, kültürlenme sürecinde dini inanç ve pratikleri, çoğu zaman olduğu gibi kendi kişisel alanına taşıyarak, toplumsal deneyim yoluyla topluma uyum sağlamış olur. Şerif Mardin *Din ve ideoloji* adlı kitabında, insanları ve olayları anlamının ancak içerisinde yetiştikleri toplumu ve o toplumun öncül değerlerini anlamakla mümkün olabileceğini ifade eder.²⁶⁵

J.J. Rousseau, çocukluk döneminde yapılan telkinlerin, onun daha sonra dahil olacağı dini belirlediğini, çocuğun zihinsel yapısının Tanrıyı anlayabilecek kapasitede olmadığını, dolayısıyla onlara Tanrı hakkında bilgi vermenin yanlış olacağını ileri sürer.²⁶⁶ Çocukluk döneminde dindar bir anne babanın örnek davranışlarının, çocuğun dini algılamasına etki ettiğini belirten Allport; “*Çok dindar yetişkinlerin daha çok dindar olan anne babalar tarafından yetiştirildiğini gösteren bulgular vardır.*”²⁶⁷ tespiti görüşümüzü destekler. Bu bulgular elbette çok önemli olmakla birlikte, zihinsel ve psikolojik yaş itibari ile ilk çocukluk dönemindeki çocuğun çevresini algılayışı ve çevresine yüklediği anlam yetişkinlerden çok farklıdır. Bu çerçeveden bakacak olursak çocuğun dini, tanrıyı algılayışı ve anlamlandırması kendisine özgü olacaktır. Sonuç olarak, çevresini taklit eden çocuğun ilerde bu taklitleri alışkanlığa dönüştürme olasılığı yüksek olacaktır. Orta çocukluk ile başlayan ve son çocukluk döneminde çocuğun artan soruları içerisinde dinsel niteliktekiler de sayılabilir.

Ergenlik dönemi insan yaşamının en problemlili dönemlerinden biri olması sebebiyle gelecek için kritik öneme sahiptir. Allport, bu dönemde çocuğun dini yöneliminde kaldıramayacağı çatışmalı içsel bir süreç yaşadığını, yalnızlık duygusundan uzaklaşmak için çevrenin tutum ve pratiklerine uyma eğilimine

²⁶⁵ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 50.

²⁶⁶ Jean Jacques Rousseau, **Emile ya da Eğitim Üzerine**, , Çeviren: İsmail Yerguz, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s.281-282.

²⁶⁷ Allport, **a.g.e.**, s.50.

girdiğini belirtir.²⁶⁸ Hem bedensel hem de zihinsel gelişimi hız kazanan bu dönem çocuklarında kendi beden algıları, beğenilme, aileden uzaklaşma, yalnız kalma isteği, arkadaş çevresine yakınlık gibi davranışlar göze çarpar. Allport bu tespitinin ilk insana kadar uzanan tarihsel süreç içerisinde Tanrıya inanmanın sebeplerini de ortaya çıkarabilir. İlk insanın doğada başlayan yaşam mücadelesinde güneşe, aya ya da kendilerinden daha güçlü bir kutsala tapmaları, Allport'un belirttiği gibi günümüz çocuğunun güce uyma davranışı ile benzerlik gösterir. Bir başka söylemeyle, ilk insanın doğa karşısındaki aciziyeti ve güçsüzlüğü ile çocuğun günümüzdeki durumu analogik benzerlik göstermektedir. Bütün inançlar önyargıyı içerir. Birkaç örnek vermek gerekirse örfi, milli, dini, eğitsel önyargılar kişinin yargılarını oldukça etkiler; onun tutum ve inançlarına katılır.²⁶⁹

Bu bölümde yer alan mistisizmin kaynakları, mistisizmi genel hatlarıyla kavrayabilmek için önemlidir. Bu nedenle mistisizmin kaynakları ve bu kaynaklarda var olan mistik öğelere bu bölümde değinilmiştir. 3. bölümdeki mistik öğeler bu bölümdeki bilgiler ışığında tespit edilmiştir

²⁶⁸ A.e., s.56.

²⁶⁹ Goldman, a.g.e., s.442.

III BÖLÜM: 3–7 YAŞ ÇOCUK PROGRAMLARINDA YER ALAN MİSTİK ÖĞELER

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amaç, önem, kapsam, yöntem sınırlılıklarının yanında evren ve örnekleme yer verilecektir. Ayrıca bu bölümde, seçilen çocuk programları incelenerek sonuç bölümüne yer verilecektir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Televizyonun kullanımının çocukların yaşamında önemli bir yere sahip olması beraberinde yaygın kullanımının amaç ve sonuçları üzerinde soruları arttırmıştır. Bu sorular içerisinde en önemlilerinden biri de çocuk programlarının içerik ve görsel anlamda çocuk dünyası ile ne kadar örtüştüğüdür. Televizyon kanallarındaki çocuk programlarının ve içeriklerinin incelenmesi bu açıdan önem taşımaktadır. *“Çocuk programlarının gerçek yaşamla olan bağı hedef kitlesi yetişkinler olan programlara göre daha güçlü olmalıdır. Filmlerde gördükleri dünya ve yaşam ile gerçek dünya ve yaşam arasındaki farklar, özellikle algılama güçleri ve hızları yetişkinler kadar gelişmiş olmayan çocuklar için ikilemler yaratmaktadır.”*²⁷⁰ Öcel’in sözünü ettiği ikilemler, mistik olay ve kahramanlar aracılığıyla çocukların zihinlerinde yaşama dair gerçek dışı formlar oluşturabilir.

Araştırmanın amacı, çizgi filmde mistik öğelerin var olup olmadığını tespit etmek ve mistik öğelerin özellikleri ile çocukların gelişim özelliklerine dikkat çekmektir.

3.2. Araştırmanın Önemi

3–7 yaş dönemindeki çocukların her türlü eylemleri bilinçsizdir. Yaşamlarının en önemli aktivitesi oyundur. Oyun oynarken, televizyon izlerken ortak amaçları eğlenmektir. Tıpkı oyun oynarken eğlenmeyi amaç edindikleri gibi

²⁷⁰ Öcel, a.g.e., 2002, s.264-266.

izledikleri televizyon programlarında da eğlenmek istemektedirler. Eğlence sürecinde gözlem ve taklit yoluyla yeni davranışlar edinirler. Televizyonda, gerçeküstü olay ve kahramanları izleyen çocuklar, kahramanlarla benzer davranışlar sergileyerek, hayali kahramanları gündelik yaşamın birer parçası haline getirme eğiliminde olabilirler. Mistik öğeleri gerçek yaşamda sınıyan çocukların, filmdeki kahraman gibi düşünüp onun gibi davranışlar sergileme eğiliminde olma olasılığı, araştırmayı sağlıklı çocuk gelişimi açısından önemli kılmaktadır.

Hedef kitlesi çoğu zaman çocuklar olan çizgi filmlerin çocuklar tarafından en çok izlenen ve çocukların en çok özdeşleştiği yapımlar olmaları araştırmamızın önemini artırır.

Aşağıda Melekler Okulu çocuk programının 2010 yılında Star Televizyonundaki izlenme oranları verilmiştir.²⁷¹

Program Adı	Kanal	Sure (R)	Amr %	Shr %	Tarih
Melekler Okulu	Star	0:23:17	0,48%	7,94%	23/07/2010
Melekler Okulu	Star	0:24:24	0,52%	6,75%	26/07/2010
Melekler Okulu	Star	0:24:55	0,86%	6,23%	27/07/2012
Melekler Okulu	Star	0:24:55	0,88%	7,40%	29/06/2010

Not:Hedef Kitle A/B

Aşağıda Winx Club çocuk programının 2010 yılında Kanal D Televizyonundaki izlenme oranları verilmiştir.²⁷² (2012 yılında, Winx Club çocuk programı Nickelodeon çocuk kanalında yayınlanmaktadır.)

Program Adı	Kanal	Sure (R)	Amr %	Shr %	Tarih
Winx Club	Kanal D	0:25:00	1.2	9.3	24.06.2010
Winx Club	Kanal D	0:23:00	1.9	9.3	25.11.2010
Winx Club	Kanal D	0:22:00	1.5	8.5	26.01.2010
Winx Club	Kanal D	0:22:00	1.5	8.5	28.01.2010

Not: Hedef Kitle A/B

²⁷¹ <http://www.medyarazzi.com/haber/20100724/309812/0/23-temmuz-Cuma-reyting-sonuclari.html>

²⁷² http://tiyatros.net/rejting/414/tv_izlenme_oranlari.html&turu=Cartoons

Aşağıda Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları çocuk programının 2011 yılında TRT Çocuk Televizyonundaki izlenme oranları verilmiştir.²⁷³

Program Adı	Kanal	Süre (R)	Amr %	Shr %	Tarih
Keloğlan Masalları	TRT Çocuk	00:10:00	2.01.	14.43	22.12.11
Keloğlan Masalları	TRT Çocuk	00:10:00	3.4.	15.24	23.12.11
Keloğlan Masalları	TRT Çocuk	00:10:00	3.08.	11.39	24.12.11
Keloğlan Masalları	TRT Çocuk	00:10:00	3.08.	14.38	20.11.11

Not: Hedef Kitle A/B

3.3. Araştırma Yöntemi

TRT Çocuk kanalının Keloğlan masallarından yararlanarak ortaya çıkardığı yerli yapım Keloğlan Masalları, Nickelodeon çocuk kanalında yayınlanan Winx Club, Genel izleyici kanalı olan Star Televizyonunda Melekler Okulu yapımları çocuklar tarafından izlenen yapımlardır.

Araştırma, bu en çok izlenen programlarda mistik öğelerin kullanılıp kullanılmadığını odaklamaktadır. Keloğlan, Winx Club ve Melekler Okulu çocuk programlarında mistik öğeler kullanılmaktadır. Bu programların çocuklar tarafından sevilerek izlenmesi, “Çocukları en çok etkileyen ve psikolojik olarak bağlayan dilin, çizgi filmlerde ortaya çıkması”²⁷⁴ ve yeni bölümlerinin çekilmeye devam etmesini göz önünde bulundurursak, çocuk izleyicilerin onayının alındığını söyleyebiliriz.

Çalışmada, çizgi filmler içerik analizi yöntemiyle ele alınacaktır. Çalışmada aranacak mistik öğeler; takke, dua, cami, kilise, tesbih, seccade, başörtüsü, namaz, vallahi, hayırlısı, büyü, büyücü, peri, şeytan, dev, sihir, sihirli kömür, cennet, cehennem, melek, insanüstü yaratıklar, iksir, tılsım, nazar, telepati, cadı, ruh, gizem’dir.

²⁷³ <http://www.favoriforumum.net/f498/22-aralik-2011-persembe-reyting-sonuclari-104830/>

²⁷⁴ Horst Heidtmann, Almanya’da Çocuk ve Gençlik Kültürü, **Çocuk Kültürü**, Çev: Emre Koyuncuoğlu, Haz; Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, Mavibulut Yayınları, İstanbul, 1997, s.18.

3.4. Hipotezler

1. Çocuk programların da mistik öğeler kullanılmıştır.
2. Mistik öğeler programların içeriğinde ve karakterler aracılığıyla kullanılmıştır.

2.5.Sınırlılıklar

Çocukların kavram öğrendiği, toplumsal değerleri benimsediği 3–7 yaş dönemi insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın amacı itibariyle 2010–2012 yıllarında hedef kitlesi 3–7 yaş çocuk programları olarak sınırlandırılması uygun görülmüştür.

2.6.Evren ve Örneklem

Örnekleme belirlemeden önce araştırma evreni belirlenmelidir. Araştırmamızın evrenini televizyonun önemli program formatlarından olan çocuk programları oluşturmaktadır. Araştırmamızın örnekleme ise TRT Çocuk kanalında 2011 yılında yayınlanan Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları adlı çizgi filmin 39 bölümü, 2012 yılında Nickelodeon çocuk kanalında yayınlanan Winx Club programının 15 bölümü (2010 yılında Kanal D televizyonunda yayınlanmıştır.) ve 2011 yılında Star televizyonunda yayınlanan Melekler Okulu programının 18 bölümüdür.

Programlar devam ettiği için sonraki bölümler çalışmaya dahil edilememiştir. Çalışma, çizgi filmlerdeki mistik öğelerle sınırlandırılmış olup, karakterler ve mistik öğeler hakkında bilgi verilerek programların mistik öğelerle ilişkili olmalarına dikkat edilmiştir.

3.7. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programı ve Programının Özellikleri

Yapımcılığını ve yönetmenliğini Ayşe Üner Kutlu'nun, senaryo yazarlığını ise Sevgi Kartarı'nın yaptığı ve Animax Animation Studios tarafından hazırlanan Keloğlan masallarından uyarlanan çizgi film, yerli bir yapımdır.

Çizgi filmin 1. sezonu her biri 10 dakika olmak üzere toplam 39 bölüm, 2. sezonu ise 26 bölüm olarak planlanmıştır. Araştırmanın yapıldığı dönemde 1. sezon bitmiş olup 2. sezon başlayacaktır.

Keloğlan bir masal kahramanı olmasına karşılık, halk için önemli ve belli bir kalıba sahiptir. Toplumumuzun kendine en yakın hissettiği ve en çok sevdiği masal kahramanlarından biri olan Keloğlan, TRT Çocuk kanalında her gün 09.30 saatlerinde yayınlanmaktadır. Hedef kitlesi 3–7 yaş olan çizgi film adını, bir masal kahramanı ve aynı zamanda filmin de kahramanı olan Keloğlan'dan almaktadır. Keloğlan masalları ve daha önce sinema filmi olarak birçok defa çekilen Keloğlan filmlerine toplum olarak yabancı değiliz. Hep, daha yetenekli, daha yürekli, üstün niteliklere sahip kahramanlar, bireysel kahramanlık öykülerinde, dinsel içerikli destanlarda, masallarda, öykülerde doğa dışı güçlerin yardımıyla ödüllendirilen, bireysel kurtuluşu sağlayan örnekler oldukça sık çıkar karşımıza.²⁷⁵ Bu bağlamda Keloğlan çizgi filmi de masalların ya da gerçeküstü olayların çağa uyarlanmasıdır. Keloğlan masallarının, toplumumuzun kültürel ve sosyal özelliklerini taşıması, çocukların Keloğlan karakterini içlerinden biri olarak algılamalarını sağlar. Çizgi filmde kendisine daha yakın bulduğu karakterin varlığı, çocuk izleyicilerin çizgi filmi daha bir tutkuyla izlemelerine sebep olur. Bu dönemde (3–7 yaş) gerek dil gelişimi, gerek motor gelişim de önemli aşamalar kaydedilir. Bu dönemde çocukta ki etkilenmeler hayat boyu çocuk için çok önemli olmaktadır. Masallardan uyarlanan çizgi filmler, yaratıldıkları toplumdan bağımsız düşünülemezler. Uyarlanan bu masallar da kısmi değişiklikler yapılarak izleyici ile buluştururlar. İzlenme oranını

²⁷⁵ Gülsüm Cengiz, Yazar Gözüyle Çocuk Edebiyatı, **Çocuk Kültürü**, Haz; Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, Mavibulut Yayınları, İstanbul, 1997, s.47.

arttırmak için yapılan değişiklikler, çizgi film ile masalın gerçeği arasında kıyaslama yapılarak açık bir şekilde görülebilir. Keloğlan'ı öne çıkaran en önemli özelliği toplumsal bir karakter olması, zekâsı, cesareti ve kelliğidir. TRT Çocuk kanalının yarattığı Keloğlan tipi, estetik anlamda çirkinlik abidesi olarak göze çarpar. Keloğlanın el, yüz ve beden uyumunun olmaması çocuk izleyicinin zihninde çirkinlik ile kelliğin özdeşimini kolaylaştırmaktadır.

Keloğlan masallarından alınan çizgi filmin her bölümde Keloğlan'ın başından geçen farklı farklı olaylar anlatılır. Dursun'a göre, Keloğlan masallarında başlangıçta masal kahramanı ve varsa çevresindekiler (anası, babası, kardeşleri, akrabaları, arkadaşları vb.) tanıtılmaktadır. Keloğlan'ın serüvenleri, istekleri ya da amaçları uğruna verdiği mücadele; yaşadığı olaylar anlatılır.²⁷⁶ Masallardaki engeller masaldan masala değişkenlik göstererek çeşitlenir. Bu engeller arasında çaresizlik, entrika, korku, gerçeklerin açığa çıkması, ölüm, kandırılma, ayrılık, kaçış, utangaçlık, utanma, fakirlik, kaybolma, evsizlik, dedikodu, dünya yüzüne çıkmama, evlenme, evlendirme, kayıp nesne, körlük, masal kahramanı, susuzluk, anlaşmazlık, dev, aranan nesne, eziyet, haksızlık, hapsolme, hastalık, iftira, ihanet, kızgınlık, hırs, sır, tembellik olarak sıralanabilir.²⁷⁷ Keloğlan çizgi filminde de benzer engeller işlenmiştir.

3.7.1. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programının Konusu

Keloğlan, çizgi filminde uzun yıllar çocuğu olmayan yaşlı bir köylü çiftin çocuğudur. Saçları olmadığı için ona Keloğlan adı verilir. Çocukken de çok zeki olan Keloğlan, zekâsı ve cesareti ile dikkat çeker. Babasının ölmesiyle annesine yardımcı olmaya çalışır ama çalışmayı pek sevmez. Babasının ölümünden sonra, iyice

²⁷⁶ Aysun Dursun, "Keloğlan Masallarının Tespiti Ve Tasnifi" Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2008, S.34.

²⁷⁷ M. Naci Önal, "Masallardaki Engeller Üzerine Bir Araştırma" **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslar arası Sempozyum Bildirileri**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006, s.185-186.

yoksullaşırlar, evlerinde pişecek yemekleri kalmamıştır. Bunun üzerine kasabada iş aramak için yola çıkan Keloğlan'ın başına gelenleri; devle arkadaşlığı, kargalarla mücadelesi, periler ülkesine gidişi ve oradaki maceraları anlatılmaktadır. Çizgi filmlerde ana karakterin görevi, yardımseverlik, yanlışları düzeltmek ve kötülükleri önlemektir.²⁷⁸ Periler ülkesine girdiği için Peri Padişahı, Keloğlan'ı, kaçırılan kızı Gülçiçek'i bulup geri getirirse ülkesine geri göndereceğini söyler. Keloğlan ile bu konuda anlaşılır. Keloğlan, kızı Kötülükler Perisi'nin elinden kurtarmaya gider. Yine birçok tehlikeyi aklı ve cesaretiyle aşan Keloğlan Gülçiçek'i kurtararak evine döner.

TRT Çocuk kanalına Keloğlan çizgi filmi için, *“Tüm bunlar birer hayal mi? Yoksa karşı konulmaz gerçekler mi? Yoluna çıkan her engeli aşacak ve gerçek kahramana dönüşecek! Doğruluğun, dürüstlüğün ve iyiliğin sembolü Keloğlan'dan heyecanla örülü masallar!”*²⁷⁹ ifadeleri kullanılmaktadır. Çizgi film, okul öncesi dönemi hedef kitle olarak seçtiği için, bu dönemdeki çocukların gelişimleri için eğitici yön göz ardı edilmemiştir. *“Araştırmalar, Televizyon programlarında olumlu sosyal değeri olan davranışların çocukların olumlu sosyal tepki düzeylerinde artışa yol açtığını göstermiştir.”*²⁸⁰ Çizgi filmler, başka yaşam biçimleri, hayal ve deneyimleri, ekrandan çocuğun dünyasına, dolayısıyla bilgi birikimine katar.²⁸¹

3.7.2. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programının Karakterleri

- **Keloğlan:** Filmin ana karakteridir. Adından da anlaşılacağı gibi keldir.
- **Yaşlı Kadın:** Keloğlan'ın annesidir.
- **Enru:** Devdir. Keloğlan ile yolda tanışır ve arkadaş olurlar.
- **Gülçiçek:** Padişahın kızıdır. Keloğlan onu Kötülükler Perisi'nden kurtarır.
- **Padişah:** Periler ülkesinin padişahı ve Gülçiçek'in babasıdır.

²⁷⁸ Nurdoğan Rigel, **Medya Ninnileri**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 27-28.

²⁷⁹ (çevrimiçi) <http://www.trt.net.tr/trtcocuk/> 11. 08.2011

²⁸⁰ Haluk Yavuzer, **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitabevi, 4. basım, İstanbul, 1988, s.245.

²⁸¹ Rigel, **a.g.e.**, s.27.

- **Kötülükler Perisi:** Gülçiçek'i kaçıırıp rehin almıştır.
- **Kömür hanım:** Keloğlan'ın başı sıkıştığında ona yardım eden kömür parçasıdır.

3.7.3. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programında Yer Alan Görsel Mistik Öğeler

Çizgi filmde Keloğlan'ın kafasına zaman zaman taktığı bir takke, babasının aksakalları, annesinin ise başörtüsü dikkat çeker. (1-2. Bölüm) İnsanların belli bir kesime mal olmuş şekilde sakal bırakması, başörtüsü ya da takke takmaları kendi tercihleridir. Ancak kamu hizmeti sunan bir televizyon kanalında bunlara daha dikkat etmek gerekir. Hele ki kanal çocuk kanalı ve hedef kitle çocuklar ise o zaman sağlıklı çocuk gelişimi açısından daha ciddi ve dikkatli programlar yapmak gerekir. *“0-6 yaş grubuna yayın yapan televizyon kanallarının ortaya çıkmış olması ve bu kanalların çocuklar üzerindeki muhtemel etkilerinin anlaşılması ihtiyacı başlı başına ele alınması gereken bir konudur.”*²⁸² Bu semboller dini simgelerdir. Allport'a göre, dini sembollerin, bireyin inanç ve düşüncesi için önemli bir işleve sahip olmasının yanı sıra,²⁸³ çocukların dinsel ritüelleri kavramsallaştırma ve mantıksallaştırmalarında cami, kilise, tesbih, seccade, başörtüsü gibi dinsel semboller de etkilidir. Kutsal olan Tanrının yeryüzündeki maddi göstergeleri olan bu semboller Tanrı aracılığı ile kutsallaştırılarak gündelik hayat içerisinde dokunulmazlık kazandırılır. Bu nedenle Keloğlan takkesini her zaman yanında taşır. Takkeyi başına kötü bir şey geleceği zaman ya da önemli bir olay olacağı zaman takar. “Eğer kızmışsam kendimi korumak zorundayım beremi (takke) takarım.”(18 ve 38 bölüm)

Çocukların bir şeye yönelme arzusuyla dolu olmaları ve deneyimsizlikleri onları markaların sembollerine ve reklamlara daha kolay çekmekte ve potansiyel alıcı durumuna sokmaktadır. Bu yolla imgesel bir dünya yaratıldığından, onların

²⁸² Sungur, a.g.e., 2008, s.185.

gereksinimi olan bu kurgusal dünya isteklerini karşılamakta ve onlara bir doyum sunmaktadır.²⁸⁴

Keloğlan'ın takkenin güç getireceğine dair inancı ve takkesi tipik mistik bir öğedir. Her takke takışından sonraki her olayın üstesinden gelmesi takkeyi mistik bir sembol olarak izleyici çocuğun gözünde kutsallaştır. Okul öncesi dönemdeki izleyici çocuk bilgi ve aklın yanında böyle nesnelere de dolaylı olarak önemli olduğuna inanmış olur. Dini kutsallığa gönderme olarak kullanılan takkeyi izleyici çocuklar da gün içerisinde takarak benzer şekilde kullanabilirler. Okul öncesi dönemdeki izleyici çocuk bilgi ve aklın yanında böyle nesnelere de dolaylı olarak önemli olduğuna inanır, inandırılır. Çizgi filmdeki takke İslam dinindeki seccadeye, başörtüsüne, camiye, duaya ve şansa bir gönderme olduğu için dini ritüellerin aktarımını da sağlar. Böylece, *“Çocuk düş gücünün sınırsız olanaklarından yararlanarak sahip olamadığı şeyleri daha kolay bir yoldan alır.”*²⁸⁵

Mistik öğeler içerisinde saymış olduğumuz sihir, peri ve büyüler masallarda sıkça kullanılan gerçekdışı öğelerdir. Keloğlan bir tuzağa düşer ve ayaklarından bağlanır. Kömüre dönen bir kadın Keloğlan'ı kurtarır ve kendi gücünü Keloğlan'a verir. Artık Keloğlan ellerinden ateş saçıp, şimşek çıkarmaktadır böylece peri padişahının muhafızlarını yenilgiye uğratar. (21–25. bölüm)

Okul öncesi dönemdeki çocuklar için konuşan, hareket eden kısacası insanların kullanımında olan her şey canlıdır. Çocuklar yedi yaşına kadar, etkinliği olan her nesneyi canlıymış (gerçek) gibi algılar.²⁸⁶ Çocuklar çizgi filmdeki cin, peri, devleri etkinlikleri olduğu için canlı ve gerçek algırlar. Bu mistik karakterleri canlı algılayan çocuklar, Keloğlan'ın da çoğu ile karşılaşması ve eylemlerinden etkilenmesi sebebiyle çocuğun zihninde onların yaptıklarının da gerçekliği onaylanmış olur.

Kötülükler Perisi'nin ışık saçar, büyü yapar. (36. bölüm)

Yedi başlı yılanın ormanda yaşamaktadır. (33. bölüm)

²⁸⁴ Heidtmann, a.g.e., s.18.

²⁸⁵ Selahattin Dilidüzgün, **Çağdaş Çocuk Yazını**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s.47.

²⁸⁶ Piaget, a.g.e., s.42.

Canavarlar mağaralarda yaşamaktadırlar. (38. bölüm)

Çocuklar bunların hepsinin gerçek olduğu sanısına kapılabilir. Sonraki süreçte bunların gerçek olduğunu kabul ederek yaşar. Televizyonun, sosyal tutum değiştirme sürecine ve toplumsal davranışlara etkisi göz önünde bulundurulursa çocuk, tüm yaşamı boyunca bunların varlığını kanıksar. McLuhan'a göre, *“kitle iletişim araçları dünyayı sınırlandırmakta, bir çerçeve çizmekte ve dünyayı görme biçimlerimizi belirlemektedir.”*²⁸⁷

Keloğlan'ı kötülüklerden koruyan yanan kömür parçası her zaman yanındadır ve Keloğlan'ın başı sıkıştığında ona yardım eder, yol gösterir. (24. bölüm) Çizgi filmde şimşek çakabilen, dokunduğu her yeri aleve çevirebilen, Keloğlan'ın Kömür Hanım dediği kömür parçası bu güçlerini Keloğlan'ın kullanımına verir. Çizgi filmdeki Kömür Hanım karakteri bir mistik öge olarak kullanılmıştır. İyilik yapan, Keloğlan'ı koruyan bu karakter iyilik meleşini simgelemektedir. Dinsel bir mistik öge olan melek çizgi film aracılığıyla çocuğa iyi ve cesur olursan sana yardımcı olacak olağanüstü güçleri olan birileri var, mesajını verir. Piaget, *“Çocuk cansız nesnelere canlılık veriyorsa ruhun yaşamını da maddileştiriyor.”*²⁸⁸ Çocuk çizgi filmdeki iyilik meleşini ete kemiğe bürüyerek, yaşamındaki emniyet kemeri olarak algılar. Bunun doğal sonucu olarak çocuk, gerçek yaşam ile sanal gerçeği ayırt edemez duruma düşebilir.

3.7.4. Bir Varmış Bir Yokmuş Keloğlan Masalları Programının Diyaloglarında Yer Alan Mistik Öğeler

21. yüzyılda çocuklara tek bir tarzla ya da özel bir anlatım biçimiyle artık ulaşılamaz. Medya araçları gelişen modellerle, resimli anlatımla, dolgu parçalarıyla ve farklı anlatım araçlarının yarattığı yeni bir dille çocuklara ulaşır. Çizgi filmde görselliğin yanında dilsel anlatımdan da yararlanılmıştır. Keloğlan, birçok bölümde bir yemin sözcüğü olan Vallahi kelimesini sıkça kullanır. Vallahi, *“Tanrı'yı tank*

²⁸⁷ Postman, a.g.e, 2010, s17-19.

²⁸⁸ Piaget, a.g.e., s.43.

tutarım, Tanrı hakkı için"²⁸⁹ Keloğlan'ın babası, filmin 1. bölümünde, "Vallahi", "Çok şükür", "Hayırlısı" sözcüklerini kullanır. "Her şeyin hayırlısı, çok Şükür, her nimetin Allah'tan geldiğini bilip dil ile de hamd etmektir. Allahü Tealanın emirlerini yapıp yasak ettiklerinden sakınmaktır."²⁹⁰ Okul öncesi dönemdeki çocuklarda dil gelişimi hızlıdır. Çocuk duyduğu çoğu sözcüğü hafızasına kaydeder. Çocuklar, televizyondan duyduğu Vallahi, Çok şükür, Hayırlısı sözcüklerini karşılaştığı benzer durumlar için kullanır.

İnsanların ortak yanlarından bir tanesi de rüya görmeleridir. Rigel, "Masallar rüyaya geçiş dönemi hazırlığıdır. Günümüzde uykudan önceki zamanımızı televizyonla geçiriyorsak, televizyon mesajlarını oluştururken masallardan esinlenmesi son derece normaldir"²⁹¹der. İnsanlar için önemli yere sahip olan rüyalar, birçok araştırmaya konu olmuştur. Halk arasında ise rüyalar, özellikle aile büyükleri tarafından gerçek yaşamla bağ kurularak analiz edilir. Gerçek yaşamda yapılan analiz ve yorumlarla karşılaşılabileceği öngörüsü yaygın bir inanıştır.

Keloğlanın annesi rüyasında sular perisinin yaptığı bir sihirle hamile kaldığını anlatır kocasına ve bu rüya gerçek olur.(1-2 bölüm) Çocuklar kavramları, olayları bizim anladığımız gibi anlayamazlar.²⁹² Gerçek ile hayal arasındaki ayrımı kavrayamayan çocuk, rüyaları da gerçek olarak algılar. Rüyalarla ilgili zihnindeki şema çizgi filmde gördüğü gibi yerleşir. Bu bağlamda, rüyaları gerçek algılayan çocuk, rüyaları gerçek ya da gerçekleşir şeklinde zihnine yerleştirir. Yaşamı zaten rüya gibi algılayıp yaşayan çocuk, çizgi filmdeki annenin rüyasının gerçek olmasını sihirli, büyülü bir olaymış gibi algılar. Hatta kendi yaşamında da annesine benzer soruyu sorar. Bu sorulara annelerin vereceği cevaplar çocuğun zihnindeki gerçekliğe dair tasarımı etkiler. İzlediği programlar yoluyla pek çok yeni kavram ve sözcükle karşılaşan çocuk, özellikle üç ya da dört yaşında her şey hakkında soru sorar. Çocuklar sorularını abartılı bir dille sorarlar ve eğer biz bu soruları inceleme

²⁸⁹ (Çevrimiçi) http://www.nedirnedemek.com/vallahi_billahi_nedir, 12. 08. 2011

²⁹⁰ (Çevrimiçi) <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1295>, 12.08.2011

²⁹¹ Rigel, a.g.e., s. 20.

²⁹² Elkind , a.g.e., s.139.

zahmetine katlanmazsak onların kendi yanıtları vardır.²⁹³ Çocukların televizyondaki zararlı etkilere karşı korunması için bu soruların cevaplanması gerekmektedir. İzlediği programlar hakkında çocukla konuşmak, çocuğa bazı konularda açıklamalarda bulunmak ve ona duyduğu çok çeşitli sözcükleri kullanabilme fırsatı yaratmak, iyi bir öğrenmenin önünü açabilmektedir. Ancak çocuklarla karşılıklı konuşma yapılmadan bu kavramların ne kadarını anlayabildiğini kestirmek mümkün değildir.²⁹⁴ Bu bağlamda çizgi filmdeki mistik öğeler öteki olumlu bilgi ve edimleri gölgede bırakarak, çocuğun kendisini filmdeki kahraman olarak görmesine neden olabilir. Kendisini büyücü, dev, peri sanarak buna inanır. Başkalarına göre daha güçlü olma, sihirli yeteneklerinin olması bir anlamda bireysel güç ve egemenliği de desteklemek anlamına gelir. Eşitliğe dayalı bir yaşam yerine eşitsizliği çocuklara alternatif olarak gösterir. Televizyon, bireyleri toplumun düşüncelerini ve toplumdaki yerlerini kabul etmeleri konusunda ikna etmekte ve bu bağlamda toplumdaki hiyerarşik düzeni desteklemektedir.²⁹⁵ Çocukların televizyonda en çok izledikleri program türlerinden çizgi filmler, bir sosyalleşme aracı olarak işlev görür. Grioux'a göre, algıları etkileyerek bir eğitim aracına dönüşen kitle medyası, belirli durumları meşrulaştırarak değerleri ve normları şekillendirir.²⁹⁶

Keloğlan kasabaya iş bulmaya giderken Enru adında bir devle tanışır ve arkadaş olur. Bu arkadaşlık filmin ilk bölümlerinden 18. bölümde Keloğlan'ın kuyuya düşmesine kadar devam eder. (3–18. bölümler) Mistik öğeler içerisinde dev özellikle çizgi filmlerde sıkça kullanılan bir öğedir. Filmdeki devin adı Enru'dur. Keloğlan'ın on katı büyüklüğünde olup iyi bir dev olarak yansıtılır. Dev'in iyi olması ve günümüze uyarlanması hakkında Rigel, "*Görsel sanatlar ilerledikçe, tıpkı mitolojide olduğu gibi, Tanrılar Dağı çağa uyarlanarak yaratıldı.*"²⁹⁷ der. Dev'in yaptığı sihirle Keloğlan'ı yer altı kasabasına göndermesini, Keloğlan'ın 18. bölümde düştüğü kuyuda canavarla karşılaşması, canavardan sihirli bir şekilde kurtulması

²⁹³ A.e., s.131

²⁹⁴ Şirin, a.g.e., 1998, s.26.

²⁹⁵ Nicholas Abercrombie, **Televizyon ve Toplum**, Siyaset Basın, Cambridge, 1996, s.200

²⁹⁶ Henry A. Giroux, **The Mouse That Roared: Disney and the End of Innocence**, Rowman & Littlefield Publishers, Boston, 1999, s.2-3.

²⁹⁷ Rigel, a.g.e., s. 5.

mistik bir olaylardır. Çocuklar yaşları itibari ile gerçek yaşamda bu olay ve kahramanlar olabilir. “Çocuk ancak yedi yaşında filme dikkatini vermeye başlar. Bu süreçte filmsel gerçek ile yaşamsal gerçek arasındaki bağı kuramaz.”²⁹⁸ Filmin mistik boyutu ile gerçek boyutunun doğru algılanamaması, gelişim dönemi ile ilgilidir. Filmsel gerçek ile yaşamsal gerçeği ayıramayan çocuk izleyici, film içerisindeki Keloğlan kahramanına öykünerek, gerçek yaşam içerisinde filmdeki mistisizmden kurtulamayabilir. Özellikle cin, peri, dev, ejderhaların olduğu masallar gerçekte çocuklar için değildir.²⁹⁹ Gün içerisinde saatlerce televizyonun olağanüstü mesaj bombardımanı altındaki okul öncesi dönemdeki çocukların izleyecekleri programlara dikkat etmek gerekir. Çocuklar, Keloğlan çizgi filminde yer alan mistik kahramanların (dev, yedi başlı yılan, kötülükler perisi, kuyu canavarı) yaşamdaki varlığına inandığı için; çocukta korku, altına kaçırma, ağlama, uyurgezerlik, gece kâbusları görülür. Kötü karakterler çocuklarda korku ve dehşet yaratan görüntüler ve doğaüstü güçler çocukları oldukça etkiler.³⁰⁰ Ancak ebeveynlerin bilinçsiz tutumları sonucu televizyon çocuğun neyi izleyeceğine karar veren bir otorite olma hakkı da kazanmaktadır. İzleyici çocuğun karar verme sürecini elinden alan televizyon, izleyiciye sunduğu iyi karakterlerin hiç beklenmedik bir şekilde kötü davranışlarda bulunarak çocuğun zihnini bulandırarak kavram kargaşasına yol açar. Keloğlan 3. bölümden itibaren evden ayrılıp iş aramaya çıkar. Henüz hayata dair bir fikri olmayan çocuk, kahramanların davranışlarını normallik olarak algılayıp, kendi yaşamında da benzer şekilde davranışlar sergileyebilir. Çocuklar yedi yaşına kadar tartışmayı bilmez ve çelişkili doğruları birbirlerine kabul ettirmeye çalışırlar.³⁰¹ Başka bir deyişle televizyon, çocuğa verdiği açık ve örtük mesajlarla çocuğun nasıl düşünüp, davranacağına da dolaylı olarak karar vermiş olur. Çocuk çizgi filmde yer alan mistik kahramanların (Dev, Yedi Başlı Yılan, Kötülükler Perisi, Kömür Hanım, Kuyu Canavarı) yaşamda varlığına inandığı için Bu durum çocuğun korku duymasına, altına kaçırmasına, ağlamasına, kâbuslar görmesine neden olur. İlköğretim grubu çocukla yapılan çalışmanın birinde televizyon izleme süresi ile

²⁹⁸Yavuzer, a.g.e., 1998, s.232.

²⁹⁹ Cengiz, a.e., s.48.

³⁰⁰ Öcel, a.g.e. 2001, s.127.

³⁰¹ Piaget, a.g.e., s.35.

çocukların şiddet eğilimleri, korku, kaygı ve travmalar arasında yüksek oranda ilişki saptanmıştır.³⁰² Küçük yaşlardan itibaren televizyonla tanışan çocuklar, televizyon yayınlarının mesajlarına karşı korunmasızdır. Okul öncesi dönemdeki çocukların çoğunun kullandıkları sözcük, konuşma tarzı, kişilik yapıları, inanç ve tutumlarının ana belirleyicisinin televizyon ve televizyonun ürettiği kahramanlar ile yaydığı mesajlar olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. *“Televizyondaki taklit kaynağı tipler ve yaşam tarzları, çocuk ve gençlerin model aldığı tiplerdir. Buradaki model kelimesi kişinin kendini özdeş tuttuğu ve duyduğu, düşüncesi ve davranışlarını taklit etmeye çalıştığı tiplerdir.”*³⁰³

3.8. Winx Club Programı ve Programın Özellikleri

Dünyada; 140 ülkede çizgi yayınlanana Winx Club çizgi filmi, Türkiye’de 2004 yılından itibaren yayına girmiştir.³⁰⁴ Bu süreçte her biri 25 dakikalık bölümlerden oluşan ve 4. sezon geride bırakan Winx Club’un 5. sezonunun yayınlanması beklenmektedir. Araştırmanın yapıldığı dönemde 4. sezon daha bitmemiştir. Winx Club’ın önemli öğeleri arasında moda gelmektedir. Şık giysileri ve birbirlerinden farklı karakter yapılarıyla her çocuğa hitap eden Winx Club çocuklar arasında moda markası da olmuştur.

Daha önceki yıllarda Kanal D ve D Smart Çocuk kanallarında yayınlanan Winx Club, araştırmanın yapıldığı 2012 yılında Digitürk Nickelodeon kanalında 4. sezonu yayınlanmaktadır. Winx Club hafta içi 08:05-08:30 saatleri arasında hafta sonu ise 10:10-10:35 saatleri arasında yayınlanmaktadır. Nickelodeon kanalı bir çocuk kanalı olup, daha önce D Smart üzerinden yayın yaparken 2012 yılı itibari ile Digitürk 172. kanal üzerinden yayın yapmaya başlamıştır.

³⁰²MEGEP, **Medya Tarihi**, MEB Yayınları, Ankara, 2007, s.41.

³⁰³ Haluk Yavuzer, **Çocuk ve Suç**, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s.114.

³⁰⁴ (Çevrimiçi) <http://www.filma.com.tr/124/WINX-CLUB>. 23.04.2012.

3.8.1. Winx Club Programının Konusu

Evrende bir yerde, Magix adında sihirli bir boyutta, periler ve cadılar iyilik ve kötülük adına yeni bir savaşa başlar. Bu savaşta Winx Club'deki kızlar Stella, Bloom, Musa, Flora, Tecna ve Layla vardır. Bu altı arkadaş çok zekidirler ama hepsinin zayıf bir noktası vardır. Özellikle Stella süsüne çok düşkündür. Bloom, dünyadan gelmiştir ve çok güçlüdür. Layla, gruba yeni katılmış ve kendisini çok yalnız hissetmektedir. Ttrix adında 3 cadı kız kardeş kızların en önemlisi Bloom'un peşindedirler. Çünkü, Bloom çok güçlüdür ve onu kötü yapmaya çalışırlar. Darkar mini perileri hapis tutar ve bırakır. Winx club kızlarının artık mini perileri vardır. Aynı zamanda da Kızılçeşme'deki oğlanlara aşıklardır. Winks Club, peri kızlar ile cadılar arasında geçen olayları anlatmaktadır.³⁰⁵

3.8.2. Winx Club Programında Yer Alan Karakterler

Periler

- **Bloom:** Winx Club'in ana karakteri baş oyuncusudur. Ejder Ateşi (Dragon Fire) gücüne sahiptir. Dünya'dan geldiği sanılsa da aslında Domino'nun prensesidir.
- **Stella:** Güneş'in ve Ay'ın gücünü kullanır. Konuşkandır ve modayı çok sever. Sihirli Boyut'un merkezi olan Solaria'dan gelmektedir. Ebeveynleri Kraliçe Luna ve Kral Radius'dur. Stella yıldızları, annesi Ay'ı, babası ise Güneş'i temsil etmektedir. En sevdiği arkadaşı Bloom'dur.
- **Flora:** Doğa gücünü kullanır. Oldukça sakin, iyi kalpli ve romantiktir. Linphea kraliçesidir. En sevdiği arkadaşı Stelladır.
- **Musa:** Müzik gücünü kullanır. Müziği çok sever. Karamsar olmasına rağmen iyi bir arkadaştır. Melody gezegeninden gelmektedir. En sevdiği arkadaşı ise Tecnadır.

³⁰⁵(çevrimiçi) <http://www.delinetciler.net/forum/cizgi-film-kahramanlari/56837-winx-unlu-cizgi-film-kahramanlari.html>. 21.04.2012.

- **Tecna:** Teknoloji gücüne hakimdir. Bilgisayarı ve cep telefonunu çok sever. Bu nedenle mantıklı ve rasyonel bir kişiliğe sahiptir. Zenit gezegeninden gelmektedir. En sevdiği arkadaşı ise Musa'dır.
- **Layla:** Diziye 2. sezonda katılmıştır. Morfix sıvısı gücünü kullanır. Sporu çok sever. Nabu ile nişanlıdır. Andros gezegeninin prensesidir. En sevdiği arkadaşı ise flora'dır.
- **Roxy:** Diziye 4.sezonda katılmıştır. Hayvan gücünü kullanır. Yeryüzünün son perisidir. Bu nedenle Kara Çember Büyücüleri onu öldürmek istemektedirler. Winx perilerinden değildir. Winx Club'un en güçsüz perisi olsa da irade gücüyle bir periliği yürütmektedir. En iyi arkadaşı ise Flora'dır.

Düşmanlar

- **Karaçember Büyücüleri (4.Sezon) :** Yeryüzünün son perisi Roxy'i avlamak istemektedirler.

3.8.3. Winx Club Programında Yer Alan Görsel Mistik Öğeler

Winx Club programında genel olarak karsımıza sihir ilgili mistik öğeler çıkmaktadır. Bu sebeple, Mistisizm bölümünde sihir konusuna değinerek konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Winx Club'da Periler, kanatlı, parlak ve rengârenk iken büyücüler siyah giyimli ve dış görünüşleri ürkütücü olarak tasarlanmıştır. 1 bölümde de, gökten ışıklar içinde dört adam peri okuluna iner. Perilerle bu adamlarla savaşırlar, sihirlerini (ejder enerjisi, elektrik fırtınası, sihirli ses patlaması, ateş ışını gibi) kullanırlar. Perilerin kullandıkları bu sihirler, görsel anlamda çocuk izleyicileri etkileyip heyecanlandırabilmektedir.

Bloom, sihir yaparak kalem yaratır ve imza isteyen arkadaşına imza verir. (1.bölüm) Bir melek olan Bloom, olmayan bir nesneyi kendi olağanüstü gücüyle var etmiştir. Bu evre çocuklarında özdeşim izleyici çocukların, insanları dış görünüşlerine göre kategorize etmelerine zemin hazırlar. Bu nedenle, bu evre

çocuğuna yönelik hazırlanmış programlardaki kahramanların çocuğun algılamada zorlanacağı, farklılıkları eksiklik olarak algılayacağı akıldışı özellikler göstermemesine ve olumlu özellikler taşımasına dikkat edilmelidir. *Çocuklar televizyonda gördükleri kahramanları model olarak alabileceklerinden, program kahramanlarının olumlu değerlerle donatılması, çocuğun olumlu değerler benimsemesine yardımcı olur.*³⁰⁶ Bu bağlamda yapılan sihir, büyülerin yanı sıra melek ve şeytanların fiziksel görünüşlerini dikkate alırsak çocuğun kazanımları ve özdeşim sürecinin göz ardı edildiğini görmekteyiz.

Winx Club'un 6. bölümde periler, sihir yaparak evlerini boyarlar. 7. bölümde, Kara Çember Büyücüleri, Roksy'i ele geçirmek için perileri takip ederler. Roksy'nin, beyaz çemberi bulması ve beyaz çemberin sihrini kullanmaları, çiftlik sahibi adam ölmek üzereyken, perilerin sihir ile onu hayata döndürmeleri Tanrısal bir güç göstergesi olması itibariyle görsel mistik öğelerdir. Çizgi filmlerde düşsel imgeler arasında, uçma, gölgesiyle konuşma, farklı tipteki yaratıklar çocuğun dünyasında öylesine gerçekçi bir yere sahiptir ki her an karşılıklarına çıkacakmış izlenimi verir.³⁰⁷ Bu durum elbette çocukluk çağının genel özelliklerindedir. Ancak çocukluk çağının sona ermesi ile birlikte düşlerden kopup gerçeklere dönüş, acılı ve sancılı bir yaşantıyı da beraberinde getirir.³⁰⁸

3.8.4. Winx Club Programının Diyaloglarında Yer Alan Mistik Öğeler

Programda yer alan görsel mistik öğeler gibi dilsel öğelerde vardır. Bu öğeler birbirlerini destekleyerek hem anlaşılabilirliğini hem de etki gücünü arttırmaktadır. Görsel öğelerdeki gibi burada da peri, büyüler, sihirler işlenen mistik öğeler içerisinde ön plana çıkmaktadırlar. Cinlerle irtibatlı büyü yapmanın temel mantığı, cinlerin kullanılabilmesidir. Eski Türk geleneklerinde büyü ve sihrin önemli bir yeri

³⁰⁶ Işık, a.g.e., 2008, s.139.

³⁰⁷ Öcel, a.g.e., 2001, s.161.

³⁰⁸ A.e., s.138.

vardır. Bu gelenek, İslam'dan sonra da devam etmiştir. Kur'an'da da bunu destekleyen ifadeler bulunmaktadır. Nitekim Süleyman peygamberin cinleri kullandığı, cinleri istihdam ettiği Kur'an'da anlatılmaktadır. Buna göre Enbiya Suresi 82. ayette; *“Kendisi için dalgıçlık ve daha başka birtakım işler yapan bazı cinleri (şeytanları) da onun emrine verdik. Biz onları gözetim altında tutardık.”* buyrulmaktadır.³⁰⁹ Bu bilgiler bağlamında, sihir ve büyüün dinsel tören ya da dinsel uygulamalar olarak kabul edilip uygulandığı sonucuna varılabilir.

Winx Club çizgi filminde sihir, büyü, periler ve diyaloglarda geçen mistik öğeler nicel olarak verilmeye çalışılmıştır.

Müdüre hanım perilere okulu tanıtırken; “burası sihir salonu” der. (1.bölüm)

Müdüre: Perileri, periler avcılarını yüzyıllar önce yenerler ve perilerin büyü ve sihirleri başarıya ulaşmaz. (2.bölüm)

Riben: Büyücülerin saldırısını duydum, üzüldüm. (2.bölüm)

Stella: Sihir metnini kopyalayamazsın. (2.bölüm)

Periler, dünyaya gider ve bir hayvan dükkânını açarlar. Bu hayvanları sihirlerler. (3.bölüm) Hep, daha yetenekli, daha yürekli, üstün niteliklere sahip kahramanlar, çocuk yapımlarında doğa dışı güçlerin yardımıyla ödüllendirilen, bireysel kurtuluşu sağlayan örnekler oldukça sık çıkar karşımıza.³¹⁰ Bu programda da peri, melek, sihirler doğa dışı güçlerdir. Bu güçler, programda çocuk kahramanlar aracılığıyla izleyici çocuklarla buluşturulur.

Dünya'da büyücüler perilerin peşindedirler.(3.bölüm) Periler, dünyadaki periyi bulmaya çalışırlar, karşılıklarına bir canavar çıkar.(2.bölüm) Burada perilerin kendi dünyaları ve insanların dünyası olarak adlandırdıkları iki farklı dünya cennet, cehennem ve dünya kavramlarını akla getirmektedir.

Sky: İnsanları yeniden perilere inandırabiliriz. (5.bölüm) Bu pas yığınını sihirle çalıştırabiliriz. (5.bölüm)

³⁰⁹ Bkz. NEml Suresi 27/17, 39; Sebe Suresi 34/13, Enbiya Suresi 82 vd.

³¹⁰ Cengiz, a.g.e., s.47.

Tamirci: Bu benim arabam değil tabi sihirle değiştirmediyse.(5.bölüm) Dünya’da peri ve büyücülerin varlığı her ne kadar fantastik bir boyut olarak işlenmeye çalışılmışsa da, 3–7 yaş dönemi çocukların bunu yanlış anlama olasılıkları mümkündür.

Periler, son peri Roksy’i bulurlar ama Roksy peri olduğunu bilmez ve perilere inanmaz. Peri avcıları Roksy’i ele geçirmek isterler. Periler Roksy’e perilere inan ki kurtul onlardan derler. Roksy: “Perilere inanıyorum” der ve periler daha güçlenir.(6.bölüm) Roksy’nin perilere inanması onu güçlendirip sihirlerine kavuşmasını sağlar ve bu sayede büyücüleri yener. Bu da dinlerdeki perilerin iyi, büyücülerin kötü olduğu söylemiyle ortaktır.

Periler, Roksy ile beraber yeni bir sihir icat ederler. (6.bölüm)

Siz sihir enerjisi hissediyor musunuz? (7.bölüm)

Perilere inanmak insanların içinden gelmeli. (7.bölüm)

Bloom, Roksy’e çemberi verir ve istersen sırlarını birlikte çözelim der. (8 bölüm)

Bu bölümde perilerin amacı, dünyalıları perilere ve onların sihirlerine inandırmaktır. (9 bölüm) Büyü, sihir yapmak gibi inançlar bazı çevrelerde, bazı kimselerde öylesine yerleşmiştir ki her kötülüğü artık, büyüden bilmektedirler. Öyle ki yaşamlarını bu öğelere göre şekillendirirler.

Roksy: Güçlerime rağmen kendimi tam bir peri hissetmiyorum Bloom. (9. bölüm) Roksy: “Baba ben bir periyim” der ve sihir yaparak köpeği konuşturur ancak konuştuğu babası değil onu yakalamaya çalışan ve babasının kılığına giren büyücülerden biridir. (9 bölüm) İnsanlar Winx’i kabul eder ve Winx televizyon programlarına konu olmaya başlar. (11 bölüm) Kötü periler Winx’e saldırır ancak sihirleri yetmez. İnsanlar Winx’e, “siz iyi perilersiniz.” derler. (11. bölüm)

Winx büyücülerin saldırısına uğrar. (15. Bölüm)

Bloom: Yaptığımız sihir, tüm varlıkların yeniden ruhlarını canlandırıyor. (15. bölüm) Winx Club çizgi filmde iki ayrı dünya dinsel kavramlar olan peri, şeytan, büyü ve sihir kavramlarıyla birlikte işlenmiştir. Öcel konuyla ilgili, “*Gerçek dünya ve yapay*

arasındaki farklar, algılama güçleri ve hızları yetişkinler kadar gelişmiş olmayan çocuklar için ikilemler yaratmaktadır.”³¹¹ der.

Televizyonun, farklı nitelik ve yoğunlukta olmak üzere, bireye ve onun oluşturduğu topluma etkileri; toplumsal, ruhsal, bedensel etkiler olarak ele alınmaktadır.³¹² Farklı insanlar; farklı okullara, farklı dini öğretilere, farklı sosyo-ekonomik evrelere, farklı toplumsal düzeylere sahiptir. Fakat bu fertlerin hemen hepsi, televizyondaki hayali dünyaya maruz kalmaktadırlar. Uydurma bir evrende, büyücüler, ejderhalar, zaman yolculukları, konuşan ağaçlar arasında gerçek dünyada göremediğimiz gerçeklik koşullarındaki insan davranışlarına inanmamız amaçlanır.³¹³ Televizyon öyle önemli bir iletişim aracı haline gelmiştir ki, toplumda bilgi sağlama, sosyalleşme ve eğlendirme işlevlerini sağladığı için, onu yok saymak artık mümkün değildir. *“Televizyon evlerin içinde, odalarda konuşma, söyleşme için bir ortak konu sağlamakta, insanları yerel, ulusal ve küresel ilişkilerin içinde konumlandırarak; eğlendirmekte ve bilgilendirmektedir.”³¹⁴* Bu sebeplerden ötürü, son dönem kitle iletişim araştırmaları içinde televizyonu konu alan araştırmaların sayısı artmaktadır. Bu araştırmalar genellikle doğrudan etkiler üzerinde durduğu için, televizyonun dolaylı biçimde ortaya çıkan etkileri gözden kaçmaktadır

3.9. Melekler Okulu Programı ve Programın Özellikleri

Melekler Okulu (Angel's Friends), Simona Ferri tarafından oluşturulan İtalyan seridir. Çizgi roman olarak ilk kez Mart 2007'de yayın yapmaya başlamıştır. Çizgi dizi serisi olarak 12 Ekim 2009'da Italia 1 kanalında gösterime girmiştir. İlk sezonu 52 bölüm olsa da, 2. bir sezonunun da yayınlanacağı duyurulmuştur. Melekler okulu programı, cumartesi günleri Star Televizyonu ekranlarında 09:45 ile 10:45 saatleri arasında Star Çocuk Kulübü'nde yayınlanıyor.

³¹¹ Öcel, a.g.e., 2001, s.127.

³¹² Postman, a.g.e., 1995, s.15.

³¹³ Linnda Stark, **Yüzüklerin Efendisi, Harry Potter, Conan: Fantastik Edebiyat Sinemalar Diyarında**. Virgül, 49, 2002, s. 25-28.

³¹⁴ Erol Mutlu, **Televizyon ve Toplum**, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s.80.

3.9.1. Melekler Okulu Programının Konusu

Melekler ve Şeytanlar vardır. Meleklerin rengârenk elbiseleri ve güzel kanatları, şeytanların ise koyu renkli elbiseleri, boynuzları, sivri dişleri ve şeytan kanatları vardır. Amaç insanları iyiliğe ya da kötülüğüne teşhis etmektir. Dünyada yaşayan her insan için melek ve şeytanlar seçilmiştir. Melekler Okulu adı verilen yerde ileride Melek ve Şeytan olacak kişiler eğitim görmektedir. Bu okulu başarıyla bitiren Melekler ve Şeytanlar şehrinde koruyucu melek ya da şeytan olmaya hak kazanacaktır. Raf-Sülfüre Miki-Gas'a, Tatlı-Cabiria, Urie -Kabaleye eşleşmiştir. Raina, Melek ve Şeytanların ortak düşmanıdır. Reina, Melekler ve Şeytanların dünyalılar üzerindeki hâkimiyetine son verip, onları kendi kontrolünde tutmak istemektedir. Bunun içinde Ref ile Sülfürü hedef almış. Birbirlerine dokunmaları yasak olan Raf (melek) ile Sülfür'ü (şeytan) birbirine aşık ederek amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Melekler Okulu, melekler, şeytanlar ve büyücü Reina arasında geçen olayları anlatmaktadır.³¹⁵

3.9.2. Melekler Okulu Programında Yer Alan Karakterler

- **Raf:** Başroldedir. Ama Yaratılışı insan olarak doğmuştur. Annesi tuhaf bir şekilde kaybolup, babasının da bir melek tarafından kontrol edilmişinden dolayı üst meleklerden biri onu evlat edinmiş ve Raf melek olmuştur. Şeytan olan Sülfür'e aşıktır.
- **Urié:** Her zaman Raf'ın yanındadır. O da bir melektir.
- **Tatlı:** İyi ve komik biridir. O da bir melektir.
- **Miki:** Ref, Urie ve Tatlı üçlüsü dışında kalır. Zeki bir melektir. Melek arkadaşlar grubundadır.
- **Sülfür:** Çizgi dizideki yakışıklı Şeytandır. Raf'a aşıktır. Ama onların ki imkânsız bir aşk gibidir. Çünkü melek ve şeytanlar birbirine dokunamaz ve aşık olamazlardı. Ama Raf ile romantik anlar geçirmiş. Ve öpüşüklerinde de büyük

³¹⁵ (çevrimiçi) <http://www.supersatforum.com/cizgifilm-anime/85211-cizgifilm-angels-friendsmelekler-okulu-tanitim.html>. 13.03.2012.

bir felakete yol açmışlardır. Raf'ın düşmanı olsalar da birbirini incitmek istemezler. Sülfür en kötü şeytandır. Ama kimi durumlarda daima Raf'ın yanındadır.

- **Cabiria:** Sülfür'ün yakın arkadaşlarından biridir.
- **Kabale:** Sülfür'ün yakın arkadaşlarından biridir. Zorlu ve alaycıdır.
- **Gas:** O da bir şeytandır. Öğretmenin gözüne girmeye çalışır. Miki ile düşmandır. Şişman ve biraz da şapşal bir şeytandır.
- **Reina:** Melekler ve Şeytanların ortak düşmanıdır. Meleklerimizin ve Şeytanlarımızın birlikte savaştığı kötü bir kadındır. Eskiden bir melekti. Aşk iksiriyle Refin babasını kendine aşık etmeye çalışmıştır. Bu aynı zamanda yasak olup, insanın önünde Melekten insana dönüşüm yapmıştır. Aşk iksiri işe yaramayınca Portre odasına gidip oda kişinin ortasını çalmıştır. Çaldığı anda sürgüne otomatik yollanmış büyük bir deprem olmuştur. Ve melek-şeytan mahkemesinde meleklikten atılmıştır. Reina şeytanlara katılmak istemiştir şeytanlar bile bu kuralı çiğnemesini fazla görmüş, yüzü kapalı, ayağı zincirli bir şekilde onu sürgüne yollamıştır.

3.9.3. Melekler Okulu Programında Yer Alan

Görsel Mistik Öğeler

İnsanoğlunun 20. yüzyıldaki önemli icadı televizyon, kendi ürünlerinin yanında masal ve efsaneleri de görselleştirerek çocuklarla buluşturur. Bu buluşmada özellikle son yıllarda çocuklara yönelik programların artış göstermesiyle beraber televizyon çocuk için bir tutku, bir bağımlılığa dönüşmüş ve dönüştürülmüştür. Çocuk için özellikle okul öncesi dönemde, dünya anlamlı bir bütün olmaktan çok birbirinden kopuk kesitlerden oluşan bir yığındır. Çocuk bu yığının içinden belli parçaları alarak kendi ilgi ve beklentisi doğrultusunda yeniden kurgular ve bunları kendi dünyasının bir parçası yapmaya çalışır. Çocukların toplumsallaşması sosyal çevresiyle birlikte yasadıklarına bağlıdır. Toplumsallaşma sürecinin birincil unsurları olan aile ve televizyon çocuğun her türlü gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Metin Işık'a göre, televizyon çocukların yetişmesinde, kişilik ve bazı değerleri kazanmalarında; en az aile büyükleri, din adamları, öğretmenler kadar etkilidir.³¹⁶

Melekler Okulu çizgi filmi adı ile dini bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizgi filmde melek, şeytan, cin, sihir ve büyüler sıkça kullanılmıştır. İslam dininde melekler, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişiliği olmayan, uyumayan, günah işlemeyen, gözle görülmeyen, nurdan varlıklar olarak nitelenmiştir. Görevleri, mahlûkatı Allah'ın ismiyle seyredip, Allah'ın kudret ve sanat eserlerini o türlerde görerek, Allah'ı bütün eksikliklerden tenzih ve tesbih etmek ve Allah'a ibadet etmektir. Bunun yanında hayvanların ve bitkilerin görevlerini onlara ilham etmek ve irade ile olan hareketlerine müdahale etmek, vaziyetlerini bir şekilde düzenlemek ile de vazifelidirler. İslam inancına göre meleklerin bu görevleri onların ibadetleridir.³¹⁷

Bu bağlamda, Melekler Okulu'nun 1. bölümünde, Melekler kanatlı ve ışıltılı ışık saçmaktadırlar. Melekler, Dünya'da insanlarla birlikte yaşıyorlar ancak istedikleri zaman Melek olup görünmez olabiliyorlar. Melekler dünyasal formlarına geçip istedikleri zaman insanlarla konuşabiliyorlar. Adasal, "Dinsel motiflerin sıkça kullanıldığı yapımlar çocuklara olumsuz psikolojik etkileri söz konusu olabilir. Psikiyatride hâkim kanaat, cin, peri ve büyücülerin var olmadığı, cin gördüğünü veya kendisine büyü yapıldığını iddia eden insanların anormal olduğu şeklindedir. Buna göre cin gördüğünü veya cinlerin çeşitli kılıklarda görüldüğünü söyleyenler görsel halüsinasyon yaşamaktadır.³¹⁸" der. Bu sorunlar, beraberinde başka başka sorunlarla birlikte ortaya çıkabilir. Aşağıda kullanılan mistik öğeler ve kullanılma sıklıkları Adasal'ın bahsini ettiği sorunlara zemin hazırlar.

Profesör Arkın ve Temple Melekler ve şeytanlar şehrine giderler. (2. bölüm)

Koruyucu Melek Mişa: "Raf, Dünyasal formuna geçti, motosiklete binip gitti." der.

Melekler, insansı formlarından istedikleri zaman melek haline gelip sihirli güçlerini kullanırlar.

Bloom: Dünyalı görünümünden melek haline döner.(6. bölüm)

³¹⁶ Işık, **a.g.e.**, 2007, s.85

³¹⁷ (Çevirimiçi) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Melek>. 01.03.2012.

³¹⁸ Rasim Adasal, **Medikal Psikoloji**; Minnetoglu Yay., İstanbul, 3. Baskı, 1977, s.734.

Reina'nın uşağı Maliki ile Melek askerler savaşırlar. Her iki tarafta çeşitli gizli güçlerini kullanırlar. (9. bölüm)

Reina'nın canavarı ve cini, lazer ışınları ile melek ve şeytanlara saldırır. Ateşe göre, cinlerin yılan başta olmak üzere çeşitli hayvanların suretine büründüklerine, genellikle karanlık ve izbe yerlerde yaşadıklarına, insanlar gibi yiyip içtiklerine, hastalıkların onlardan kaynaklandığına ve nihayet delilerin cinlerin istilasına uğramış kişiler olduklarına inanılıyordu.³¹⁹ Konula ilgili Süleyman Ateş, Cinlerle ilgili bu inanışların hemen tamamıyla Anadolu Türk-İslam kültüründe de mevcut olması çok dikkat çekicidir. Oysa Kur'an'da cin kavramı daha ziyade dinî-ahlâkî bir çerçevede ele alınmış ve bu bağlamda cinlerin de insanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratıldıkları, kendilerine peygamber gönderildiği ve fakat bir kısmının küfrü tercih ettiğini ifade eder.³²⁰

Reina koruyucu kalkarıyla sihirler yapar. (13.bölüm) Kabala sihir yaparak buzdan dondurma yapar. (17. bölüm) Reina, sihir yaparak Melekler Okulunu duvarda bir ekran yaratarak Sülfür ve Ref'e izletir. (18.bölüm) *“Televizyon insanları pratikte birleştiren ve belli bir yönde düşünmelerini sağlayan tek faktördür.”*³²¹ Bu bağlamda her türlü öğrenmeyi, düşünmeyi, sosyalleşmeyi, kültürlenme sürecini televizyondan öğrenen çocuk çoğu zaman başka tercihlerinin olabileceğini düşünemeyebilir. Televizyon izleyen çocukların ve gençlerin aynı programlara, aynı karakterlere, aynı ürünlere maruz kalmaları yaşamda başka alternatiflerinin olmadığını düşünmelerine neden olması beklenir. Konuyla ilgili Chomsky, kültürel simgelerin halkın bilinçdışına baskınlar için kullanıldığını ve dolayısıyla bu simgelerin bilinçaltı haplar olduğunu ifade eder.³²²

³¹⁹ Ali Osman Ateş, *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü*, İstanbul 2003, s. 21-26; M. Süreyya Şahin, *“Cin”*, *DİA*, İstanbul 1993, VIII. 5-8.

³²⁰ Cinlerin özellikleriyle ilgili ayetlerin yorumu için bkz. Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü*, İstanbul 1985, s. 37-42.

³²¹ Martin Eslin, *Televizyon Çağı: TV Beyaz Camın Arkası*, Çeviren: Murat Çiftkaya, Pınar Yay., İstanbul, 2001, s.68.

³²² Chomsky, *a.g.e.*, s.12-13.

Meleka: Şeytanın eldivenini getirdim Reina. (1 bölüm) Melekler ve şeytanlar da insanlar gibi yiyip içip konuşuyorlar. (1 bölüm)

Çizgi filmlerde düşsel imgeler arasında, uçma, gölgesiyle konuşma, farklı tipteki yaratıklar çocuğun dünyasında öylesine gerçekçi bir yere sahiptir ki her an karşılıklarına çıkacakmış izlenimi verdiğini.³²³ belirten Öcel şöyle devam eder: Bu durum elbette çocukluk çağının genel özelliklerindedir. Ancak çocukluk çağının sona ermesi ile birlikte düşlerden kopup gerçeklere dönüş, acılı ve sancılı bir yaşantıyı da beraberinde getirir.³²⁴ Melekler Okulu programında benzer öğeler kullanıldığı için bu programı izleyen çocuklar benzer sorunlarla karşılaşabilirler.

3.9.4. Melekler Okulu Programının Diyaloglarında Yer Alan Mistik Öğeler

“Çizgi filmde sıkça kullanılan melek, şeytan(İblis) kavramları dinsel kavramlardır. Kur’an’da İblis kelimesi on bir ayette geçer. Bu ayetlerin tümünde tekil olarak zikredilen kelimenin orijini tartışmalıdır. İblis Arapça’da “ümit kesmek” anlamına gelen *iblâs* kökünden türetilmiş bir isimdir.³²⁵” Melekler Okulu programında da dinsel kavramlardan melek, şeytan ve iblis her bölümde kullanılmıştır. Martin Eslin’e göre, “*Televizyon insanları pratikte birleştiren ve belli bir yönde düşünmelerini sağlayan tek faktördür.*”³²⁶ Bu bağlamda her türlü öğrenmeyi, düşünmeyi, kültürlenme sürecini televizyondan öğrenen çocuk çoğu zaman başka tercihlerinin olabileceğini düşünemeyebilir. Televizyon izleyen çocukların ve gençlerin aynı programlara, aynı karakterlere, aynı ürünlere maruz kalmaları yaşamda başka alternatiflerinin olmadığını düşünmelerine neden olması beklenir. Konuyla ilgili Chomsky, kültürel simgelerin halkın bilinçdışına

³²³ Öcel, a.g.e., 2001, s.161.

³²⁴ A.e., s.138.

³²⁵ A.J. Wensinck, “İblis”, *İA*, İstanbul 1993, V/II. 691.

³²⁶ Martin Eslin, *Televizyon Çağı: TV Beyaz Camın Arkası*, Pınar Yay., İstanbul, 2001, s.68.

baskınlar için kullanıldığını ve dolayısıyla bu simgelerin bilinçaltı haplar olduğunu ifade eder.³²⁷

Bir melek ya da şeytan oraya tek başına giremez. (3. bölüm)

Bazen melekler de kaybetmek zorundadır. (4. bölüm)

Raf: Sülfür sen şeytansın ben ise meleğim. (5. bölüm)

Arkın: Meleklerin de şeytanlarında var olmaları dünyalılara bağlı. (5. bölüm)

Raf melek şehrine, Sülfür ise Şeytan şehrine götürülmek istenir. (6. bölüm)

Sülfür: Melek sensin ve İblis’de benim. (8.bölüm)

Sülfür: Raf sen bir meleksin böyle kötü bir şey yapamazsın. Ama ben İblisim ve kötü şeyler yaparım. (8.bölüm) Cinlerle, şeytanlarla, perilerle iç içe bir yaşamda akıldan söz etmek, düşünme, sorgulamayı beklemek ne kadar doğru sorusu akla getirir. Bu tür mistik olay ve kahramanların etkisinde kalan çocuklar, batıla, hurafelere inanarak, var olan nesnelere ile yaşadığı tüm olayları bu batıl inanç çerçevesinde kabul eder. Cehaletle, batıl inançlarla, gelenek ve törenlerle çocuklara yapay bir dünya sunuluyor, buradaki amaç topluma, sisteme uyumlu bireyler yetiştirmektir.³²⁸

Dolayısıyla konu çocuk olunca meseleye daha dikkatli yaklaşmak gerekir.

Raf: Melekler dünyalılar gibi yaratılmadı. (10 bölüm)

Tatlı: Şeytanlarla birlik olamayız. Çünkü biz meleğiz. (12. bölüm)

Sülfür: Ben şeytanım ve kötülük yaparım. (13.bölüm)

Kabala: Bir şeytana neden inanayım ki? (17. bölüm)

Kabala: Şeytanlar sözlerini tutmazlar. (17. bölüm)

Şeytan ya da İblis ile ilgili Wensinck, *Kur’an’da İblis kelimesi on bir ayette geçer. Bu ayetlerin tümünde tekil olarak zikredilen kelimenin orijini tartışmalıdır. İblis Arapça’da “ümit kesmek” anlamına gelen iblâs kökünden türetilmiş bir isimdir.*³²⁹ der.

Konula ilgili daha kapsamlı bir açıklama yapan Messadie, “Kur’an’da kimi zaman İblis’e, kimi zaman da şer üreten tüm cin ve insanlara atfen kullanılan başka

³²⁷ Chomsky, a.g.e., s.12-13.

³²⁸ Zehra İpşiroğlu, **Çocuk Kültürü**, Haz.: Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, Mavibulut Yayınları İstanbul, 1997, s.9.

³²⁹ A.J. Wensinck, “İblis”, *İA*, İstanbul 1993, V/II. 691.

bir isim daha vardır: Şeytan, Batılı bazı araştırmacılara göre kelimenin tarihsel ve dilsel kökeni İslam öncesi Yahudi ve Arap kaynaklarına uzanmaktadır. Buna göre kelime kötü anlamında İbranca kökenli, “insanüstü varlık” anlamında da Arapça kökenli olmalıdır.³³⁰” der.

Mehmet Katar ise Hıristiyan geleneğine ait bir hikâyeye göre Allah Âdem’e bütün mahlûkat üzerinde hâkimiyet bahşeder. Bunun üzerine tüm melekler ona secde eder; fakat İblis onu kıskanır ve “Aslında onun bana secde etmesi gerekir; çünkü ben ışık ve havayım; hâlbuki o sadece topraktır” diyerek secdeyi reddeder. Bu küstah tavrı yüzünden yandaşlarıyla birlikte cennetten kovulur ve o zamandan itibaren şeytan, cin vb. adlarla tesmiye olunur.³³¹ Diyerek konuya farklı bir açıdan yaklaşmaktadır.

Profesör: Reina ikinizi öpüştürerek günah işlemenizi sağladı. (3. bölüm)
Temple: Raf ve Sülfür’ün öpüşme olayı için günah işlediğinizin farkında mısınız? (5. bölüm) Meleka: Ama Reina Maliki’yi kölen yaparsan günaha girersin.(6. bölüm)
“Günah, dinler içerisinde yer alan emir ve yasaklar zincirinde, emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesini ifade eden dini, ahlaki ve vicdani açıdan sorumluluk gerektiren bir olgudur.”³³² Ayrıca kulun Tanrının rızasına aykırı eylemlerde bulunması gibi anlamların karşılığı olmakla birlikte, kurulmuş bir düzenden herhangi bir şekilde ayrılış demektir.

5. bölümde Reina: “Kader küresi benim elime geçecek” der.

Reina: Kader küresi okuldaki turnuva kurasını belirleyecektir. (7 bölüm)

Reina: Turnuvanın kaderini kader küresi belirleyecek. (2. bölüm)

*Kader, iyi ve güzel niteliklerini bildiği ve tesbit ettiği ezeli takdir, hakim ve tahdittir. Kaza ise, varlıkların Allah tarafından hikmet ve kemal ile meydana getirilişidir.*³³³

³³⁰ Gerald Messadie, **Şeytanın Genel Tarihi**, çev. Işık Ergüden, Kabalcı Kitabevi, İstanbul 1998, s. 500.

³³¹ Bkz. A.J. Wensinck, “İblis”, *İA*, İstanbul 1993, V/II. 691.

³³² Mehmet Katar, **Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam’da Tövbe**, Aziz AndaçYay., Ankara, 2003,s.2.

³³³ Şerafettin Gölcük, **Kelam Açısından İnsan ve Fiilleri**, Kayıhan Yay., İstanbul, 1979, s.56.

Başka bir deyişle kader, Allah'ın bizim ne yapacağımızı, başımıza hangi olayların geleceğini önceden bilmesidir.

Sonuç olarak anne-baba, okul ve çevre gibi uyarımlar kadar televizyon da çocuğun psikolojik ve sosyal gelişiminde önemli bir kaynaktır. Çocuk izleyicilerin, yaşları itibari ile çevresine dair bilişsel bilgi ve duyuşsal tutumları oluşmadığı için, bu tutumların sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi için belirli yaşlarda bazı kritik dönemlerin geçirilmesi sonucu kazanımlar edim haline gelir.

Çizgi filmde kullanılan mistik öğeler tek bir doğrunun olduğunu sanan ve her şeyi gerçek algılayan dolayısıyla gerçeklikle ilgili kritik dönemi yaşamayan çocuğu yanıltabilir. Günümüzün en büyük eğlence ve medya şirketlerinden biri olan Walt Disney'in kurucusu ve isim babası Walt Disney'in şu sözü dikkate değerdir: “Çocuğun zihni boş bir defterdir ve yaşamın ilk yıllarında bu deftere çok şey yazılır. Bu yazıların niteliği, çocuğun yaşamını derinden etkiler.”³³⁴ Walt Disney'in bu tespiti John Locke'nin insan beynini boş bir levhaya benzetmesi ile paralellik gösterir. Bu görüşler ışığında insanın duyumlarının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. Disney ve Locke'yi anlamamız insanın bilgiye ampirik yolla ulaşmasına yardımcı olabilir. Disney ve Locke'yi anlayan bireyler bilimselliği kavrayarak, kendi gelişimlerinin önündeki engelleri aşma yolunda önemli bir adım atmalarına katkı sağlayabilir. Walt Disney'in bir taraftan bu ifadesiyle bilimselliğe vurgu yaparken öte taraftan çocukların her şeyi alma potansiyellerini anlatmaya çalışmaktadır.

Çocukların, gelişim süreçleri itibari ile zihinlerinin öğrenmeye ve sosyalleşmeye daha açık oldukları gerçeğini iyi bildiğini düşündüğüm Disney, yarattığı çocuk programları ve kahramanlar aracılığıyla çocukları büyük ölçüde ekran başına toplar. Ancak, Habermans'ın değişiyle “Kitle İletişim, kendisi bir egemenlik oluşturma ve sürdürme sürecidir.”³³⁵ tespiti kitle iletişim aracı olan televizyonun farklı işlevleri olduğunu da bize hatırlatır. Chomsky, “İnsanların duyuşları ve

³³⁴ Edward Said, Noam Chomsky, **Rızanın İmalatı/Kitle Medyasının Ekonomi Politiki**, Çev: Ender Abadoğlu, Aram Yayınları, Diyarbakır, 2006, s.121.

³³⁵ Ünsal Oskay, “Yıkanmak İstemeyen Çocuklar” **Olahım**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s.16.

davranışlarını kontrol eden televizyon, insanın en kritik noktası olan zihnini de kontrol eder. Zihne bir kez ulaşıldı mı mermilere gerek kalmadan yenilgiye uğratılabilir.”³³⁶ der. Çocukların zihinlerine ulaşmanın en kolay yolu da sanırım, çocuk programlarındaki kahramanların hemen hepsinin çocuklardan seçilmesidir. Bugün yayınlanan çoğu çocuk programında bu gerçeği görebiliyoruz. Bu, çocuk izleyicinin, kendisini televizyondaki kahramanın yerine kolayca koyması olarak gösterilebilir. Televizyondaki kahraman ile kendi yaşı ve fiziksel boyutu arasında benzerlik kuran çocuk daha kolay özdeşim kurabilir. Bu özdeşim çocuğa ben de sendim mesajı vererek çocuğun motivasyonunu artırır. “Bireyin düş gücünün yüksek olması kuramsal olarak arzu edilen bir durumdur.”³³⁷ Bu bağlamda, çocuk kahramanla özdeşleştiği zaman olay kahramanının fikir ve tavrını benimser, bu kahramanı tehdit edenden korkar, onun düşmanlık, kin ve nefretini paylaşabilir. Hatta bu kahramanlar çocuklar üzerinde otur, kalk gibi komutlar verecek düzeyde otoriteye dönüşebilir. “Televizyon görüntülerinin çok hızlı ve hareketli geçişleri, ekran karşısında kişinin tamamen pasif ve alıcı konumunda olması gibi durumlar, küçük çocukların zihinsel gelişimini engellemekte, sara hastalığı ve otizm gibi rahatsızlıklara sebep olabilmektedir.”³³⁸

³³⁶ Chomsky, a.g.e., s.11

³³⁷ Öcel, a.g.e., 2001, s.138.

³³⁸ MEGEP, a.g.e., s.41.

SONUÇ

Televizyon ve çocuk konusunda bugüne kadar bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların ortak amaçları arasında öncelikli olarak çocukların yararını gözetmek ve bu konudaki eksikliklere işaret etmek yer almaktadır.

Çocukluğu yetişkinlikle karşılaştırdığımızda hem ortak hem farklı yönleri olan bir tecrübe olarak tanımlarsak, çocuğun ve çocukluğun tarihsel kimliği hakkında bir analizin de yapmış oluruz. Düşlerin hür, yaşamın sınırsız oyun ve eğlence olduğu yaşama biçimi, çocukluğun kimliğidir. Bu kimlik altında toplanan eylemler ilk insandan günümüze çocuğun değişmeyen en önemli gereksinimleri arasında yer alır. Tarihsel süreç içerisinde maddi gereksinimler değişmiş, değişen bu gereksinimler çerçevesinde çocuğun doyuma ulaşması farklı araç-gereç ve etkinliklerle sağlanmıştır. Günümüzde çocukların en önemli eğlence araçları arasında televizyon ilk sıralarda yer almaktadır. 3-7 yaş aralığındaki çocuklar, gelişim özellikleri itibari ile kendi dünyalarına en yakın olan televizyon programlarını izlemektedirler. Bunlar arasında çizgi filmler izlenme oranları bakımından ilk sırada yer almaktadır. Çizgi filmlerde yer alan karakterler ve gerçekleşen olaylar çocuğun geniş hayal dünyası ile bir bütünlük göstermektedir. Bu nedenle çocuk, zamanının çoğunu televizyon karşısında geçirmektedir.

Televizyonun hem toplumsal hem de düşsel bir araç olması, çocuk ile televizyonu bir araya getiren önemli bir faktördür. Bu düşsellik çocuk ile televizyonun ortak zemini paylaşmalarına neden olmaktadır. Ancak çocuk ile televizyon ortaklığı hiçbir zaman çocuksu doğallık ile bir araya gelmez. Çocuğun sadeliği, saflığı ile televizyonun göstermelik samimiyetinin ortak bir zeminde çocuğun yararına buluşması çoğu zaman söz konusu olamaz.

Çocuk, televizyonu öteki oyuncakları gibi algılar, televizyon ise çocuğa örtük mesajlarla ve daha ileri giderek koşullu yaptırımlarla oyun oynar. Bu bağlamda çocuk, mekânsal düş ile evini, zamansal düş ile yaşını, eylemsel düşle işlev ve

kimliğini televizyona kaptırır. Tek yönlü gelişen bu iletişim sonucu, çocuğun anlaşılması ve doyumuna ulaşması söz konusu değildir.

Bu çalışmanın amacı çizgi filmde mistik öğelerin var olup olmadığını tespit etmek ve mistik öğelerin özellikleri ile çocukların gelişim özelliklerine dikkat çekmek olarak belirlenmişti.

Bu çalışmada üç farklı televizyon kanalından üç farklı çizgi film seçilmiştir. Bu programlar ve kanalların izleyici kitlesi geniş olduğu için araştırmaya dahil edilmiştir. Televizyon kanallarından Star Televizyon'u genel izleyici kitlesine, TRT Çocuk ve Nickelodeon televizyonları çocuklara yönelik yayın yapmaktadır.

Türkçe karşılığı "gizemcilik" olan Mistisizm'de gerçeğin akıl yoluyla değil sezgilerle kavranabileceği savunulur. Başka bir deyişle tanrıya ve hayatın anlamına akıl, bilim yerine duygu, sezgi vs. ile ulaşılabileceğini ileri süren felsefi bir olgudur. Bu olgu; din, tasavvuf, mit, mitoloji, efsane ve masallardan beslenmektedir. Dolayısıyla bu unsurlar içerisindeki akıl yoluyla kavranamayan bazı ritüeller mistisizmin alanı içersine girmektedir. Çalışmada, çocuk programlarında mistik öğelerin ne sıklıkla kullanıldıkları ve kullanılan bu öğelerin filme nasıl yerleştirildiğine ilişkin sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu sorular ve mistik öğelerin kullanıldığına ilişkin uzman görüşleri dikkate alınarak incelemiş olduğumuz çocuk programlarında bol miktarda mistik öğenin kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

Mistik kavram ve/veya unsurlar insanların günlük hayat içerisinde doğrudan ya da dolaylı yoldan deneyimleme fırsatı bulduğu öğelerdir. Tıpkı gerçek yaşamda olduğu gibi televizyon aracılığı mistisizm ve öğeleri temsili boyutta da olsa işlenmektedir. Başka bir söylemeyle, mistisizmin gizemci unsurları, zaman zaman televizyon aracılığı ile izleyici ile buluşturulmaktadır. Bunları işleme nedenleri belki başka bir araştırmanın konusu olarak ele alınabilir. Ancak televizyon programlarında mistik öğelerin varlığı ve izleyiciye aktarım şekli bu araştırmanın konusu olup bu araştırmada bulgulanmıştır. Televizyon programlarında bulgularan bu mistik öğeler görsel ve diyaloglar yoluyla izleyiciye sunulmaktadır. Görsel mistik öğeler

televizyon ekranlarında, cenneti ve oradaki yaşamı, cinleri, şeytanları, melekleri görsel karakter olarak sunma, kanatlı perilerin uçuşu şeklinde sunulurken; karakterlerin diyaloglardaki mistik öğeler ise “Allah nazardan saklasın”, “Nazara geldim”, “ Cin çarptı”, “ Seni şeytan”, “ Periler ülkesi”, “ dua et, namaz kıl” vs. şeklinde sunulmaktadır. İzleyiciye televizyon yoluyla herhangi bir konunun izleyicinin önüne sunulması, dikkatin ister istemez o konuya yönelmesini sağlamakta ve daha kalıcı olmaktadır. Bu bağlamda izleyicinin mistik öğelere dair düşüncesi ve bakışı açısının istendik veya olumlu yönde şekillenmesi hedeflenen amaçlar içerisinde ise bu durum bir çok tartışmayı beraberinde getirecektir.

Araştırma’da Keloğlan Masalları, Melekler Okulu ve Winx Club çizgi ve animasyon yapımları incelemeye dahil edilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda mistik öğelerin tespit ve işlevleri üzerinde durulmuş ve bu yapımlarda mistik öğelerin sık sık kullanımına ilişkin somut bulgular elde edilmiştir. Keloğlan Masallarının diyaloglarında, “duayı sev.”, “Vallahi”, “Çok şükür”, “Allah yardımcın olsun” gibi mistik öğeler (1-2. bölüm), Keloğlan Masalları yapımındaki görsel kısmında ise, “büyülü kömür parçası” (24. bölüm), “ ışık saçan kötülük perisi” (36. bölüm), “Kömür parçası sayesinde sihirli güçlere sahip olan Keloğlan” (33. bölüm) “Keloğlanın takkesi” (tüm bölümlerde), “ yedi başlı yılan” (33. bölüm) gibi mistik öğeler tespit edilmiştir.

Melekler Okulu yapımının diyaloglarında, Bir melek ya da şeytan oraya tek başına giremez.” (3. bölüm), “Bazen melekler de kaybetmek zorundadır.” (4. bölüm), “Sen şeytansın ben ise meleğim.” (5. bölüm), “Meleklerin de şeytanlarında var olmaları dünyalılara bağlı.” (5. bölüm), “Melek sensin ve İblis’de benim.” (8.bölüm), “Melekler dünyalılar gibi yaratılmadı.” (10 bölüm), “Reina ikinizi öpüştürerek günah işlemenizi sağladı.” (3. bölüm) mistik öğeler, Melekler Okulu yapımını görsel boyutta incelediğimizde ise “Melekler ve şeytanlar şehrine giderler.” (2. bölüm), “Dünyasal formuna geçti, motosiklete binip gitti.” (2. bölüm) “Melekler insansı formlarından görünümünden melek haline döner.” (tüm bölümlerde), “Reina’nın canavarı ve cini, lazer ışınları ile melek ve şeytanlara

saldırır.” (9. bölüm), “Melekler ve şeytanlar da insanlar gibi yiyip içip konuşuyorlar.” (1 bölüm) mistik öğeler tespit edilmiştir.

Winx Club yapımının diyaloglarında, “burası sihir salonu” (1. bölüm), “Büyücülerin saldırısını duydum, üzüldüm.” (2.bölüm), “Sihir metnini kopyalayamazsın.” (2. bölüm), “İnsanları yeniden perilere inandırabiliriz.” (5. bölüm) mistik öğeler kullanılmıştır. Winx Club yapımını görsel boyutta incelediğimizde ise “gökten ışıklar içinde dört adam peri okuluna iner.” (1. bölüm), “periler ve büyücüler uçarlar.” (7. bölüm), “periler, sihir yaparak evlerini boyarlar.” (6. bölüm) mistik öğeler tespit edilmiştir.

Bu tespitler bağlamında, mistisizm ile mistisizmin kaynakları olan din, efsane, masal ve mitler gerçek üstü özellikler taşır. Bu yönü ile çocuğun düş dünyasına hitap eder. Uzmanlara göre, çocuğun sağlıklı gelişimi açısından mistik içerikli programlar olumsuz etkilerde bulunurlar. Gerçek yaşamla bağı henüz çok zayıf olan çocuklar son yıllarda televizyondaki mistik öğelerin etkilerine daha fazla maruz kalmaktadırlar. Örneğin, çocuğun izlediği bir dizide büyülü, perili mistik olgular varsa çocuk kafasında, aslında olmayan bir varlığın, kendisini zor durumlardan kurtaracağı fikri oluşur.

İnsanın kendisini isteyerek teslim ettiği, gücünü izleyiciden alan, izlendikçe güçlenen, izlendikçe etki şiddeti artan ve alanı genişleyen televizyonun motivasyon kaynağı yine gücünü aldığı kaynaktır. Zamanın hiçleştiği, mekânın dokunulmazlığa kavuştuğu bu düş dünyasında, gerçekte düşün öyle bir konsepti oluşturuluyor ki, izleyiciyi acaba hangisi gerçek sorusuyla karşı karşıya bırakabilecek güce erişiyor. Bu temsili gücün karşısında anne-baba ve çocuğun sosyal çevresinin çocuk üzerindeki etkisini kıyaslamak çoğu zaman olanaksızlaşıyor. Bu olumsuz etkileri azaltmak ve yok etmek her ne kadar zor da olsa çocuk sağlığı için çeşitli önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda özellikle çocukları televizyonda yer alan mistik içeriklere karşı korumak çocuk sağlığı açısından kaçınılmaz doğru bir adım olacaktır.

Söylediği her Şeyi gerçek algıladığımız, tabulaŐtırdıđımız televizyon kavramının tanımını doğru ve yeniden yaparak daha sonra televizyonun zararlı içerikleri konusunda ebeveynleri ve çocukları bilgilendirerek bu adımı atabiliriz. Bu konuda özellikle ebeveynlerin çocuk sağlığına dikkat etmeleri, çocukların izleyecekleri programları seçerek izletmeleri önemlidir. Bunun yanı sıra çocukla beraber mistik öğelerin genel olumsuzlukları ve varsa olumlu yanları değerlendirerek aile kararı almaya dikkat edilmelidir.

Bu tez çerçevesinde, Ulusal ve Uluslar arası bağlamda çocuk programı yapımcılarının göz önünde bulundurmaları gerekli bazı ilkeler ve değerler olmasının altı çizilerek, çocuklar için üretilen programların biçim ve içeriğinde mistik öğelerin kullanımına dikkat edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ABERCROMBIE Nicholas **Televizyon ve Toplum**, Siyaset Basın, Cambridge, 1996.
- AKSOY Ömer Asım **Deyimler Sözlüğü II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- ALAV Orhan **Kitle İletişim ve Yerel Medya**, Isparta, Fakülte Kitabevi, , 2001.
- ALEMDAR M. Kemal
ERDOĞAN İrfan **Popüler Kültür ve İletişim**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1994.
- ALLPORT Gordon W. **Birey ve Dini**, Çeviren: B. Sambur, Ankara, Elis Yayınları, 2004.
- ALP Hülya **Türkiye’de Çocuk Kültürü, Çocuk Kültürü**, Yayına Hazırlayan: Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, İstanbul, Mavibulut Yayınları, 1997.
- ALTHUSSER, Louis **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çeviren: Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989.
- ARAL Neriman vd. **Çocuk Gelişimi**, İstanbul, Ya- PA Yayınları, 2001.
- ARI Ramazan **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Konya, Mikro Yayınları, 1999.
- ATABEK Erdal **Çocuklar Büyükler Tavşanlar**, İstanbul, Altın Yayınevi, 1994.
- ATEŞ Ali Osman **Kur’an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü**, İstanbul, 2003.

- AYDOĞAN Filiz **Medya ve Serbest Zaman**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- AZİZ Aysel **Elektromanyetik Yayıncılıkta Temel Bilgiler**, Ankara, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 1996.
- AZİZ Aysel **Radyo ve Televizyon ile Eğitim**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi EFAM Yayınları, 1982.
- BAĞLI Melike Türkan **Televizyon Yayınlarına İlişkin Beğeni ve Şikâyetlerin Değerlendirmesi**, Ankara, RTÜK, 2002.
- BAYRAM Ahmet Nureddin **İslâm'a Göre Cin, Sara Sihir ve Büyü**, Nadir Kitap, Ankara, 1997.
- BECER, Emre **İletişim ve Grafik Tasarım**, Ankara, Dost Kitabevi, 1997.
- BENJAMİN Walter **Estetize Edilmiş Yaşam, (Tarih, Kültür ve Fantazya)** Hazırlayan: Ünsal Oskay, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1982.
- BERGER J. P. **Dinin Sosyal Gerçekliği**, Çeviren: A. Coşkun, İstanbul, İnsan Yayınları, 1993.
- BOSTAN M. Naci **İlköğretim Medya Okuryazarlığı Öğretmen El Kitabı**, Ankara, RTÜK, 2007.
- BURTON Graeme **Görünenden Fazlası**, çeviren: Nefin Dinç, Diyarbakır, Alan Yayıncılık, 1997.
- CAN Aytekin **Çocuk ve Çizgi Film**, Konya, Özeğitim Yayınları, 1997

- CENGİZ Gülsüm **“Yazar Gözüyle Çocuk Edebiyatı”, Çocuk Kültürü**, İstanbul, Mavibulut Yayınları, 1997.
- CERECİ Sedat **Televizyonun Sosyolojik Boyutu**, İstanbul, Şule Yayınları, 1996.
- CHOMSKY Naom
SAİD Edward **Rızanın İmalatı/Kitle Medyasının Ekonomi Politikası**, Çeviren: Ender Abadoğlu, Diyarbakır, Aram Yayınları, 2006.
- CHOMSKY Noam **Medya Denetimi**, Çeviren: Elif Baki, İstanbul, Everest Yayınları, 2008.
- COX John **Kutsal İfade Etmek, Din Fenomenolojisine Giriş**, Çeviren: F. Aydın, İstanbul, İz Yayıncılık, 2004.
- CÜCELOĞLU Doğan **İnsan ve Davranışı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 11. basım, 2002.
- DİLİDÜZGÜN Selahattin **Çağdaş Çocuk Yazını**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- DUHMN Dieter **Kapitalizmde Korku**, Ankara, Ayraç Yayınları, 2002.
- DURSUN Çiler **Tv Haberlerinde İdeoloji**, Ankara, İmge Yayınları, 2001.
- ECE, Hüseyin K. **İslamın Temel Kavramları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000.
- ELİADE Mircea **Mitlerin Özellikleri**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1993.
- ERDOĞAN İrfan **Popüler Kültür ve İktidar İçinde: Popüler Kültür, Kültür Alanında Egemenlik ve**

- Mücadele**, Derleyen: Nazife Güngör, Ankara, Vadi Yayınları, 1999.
- ESLİN Martin **Televizyon Çağı: TV Beyaz Camın Arkası**, Çeviren: Murat Çiftkaya, İstanbul, Pınar Yayınları, 2001.
- FİSKE John **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çeviren: S. İrvan, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- FREUD Sigmund **Dinin Kökenleri**, Çeviren: Ayşen Teşken Kapkın, İstanbul, Payel Yayınları, 2. baskı, 2002.
- GANDER Mary J.
GARDİNER, Harry W. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Çevirenler: Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir, Onur, Ankara, İmge Yayınevi, 2001.
- GEÇTAN Engin **İnsan Olmak**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.
- GİROUX Henry A. **The Mouse That Roared: Disney and the End of Innocence**, Boston, Rowman & Littlefield Publishers, 1999.
- GÖKÇE Orhan **İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2006.
- GÖKDENİZ Zehra **Çocuk Kültürü: Türkiye’de Çocuk Medyası**, Yayına Hazırlayan: Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, İstanbul, Mavibulut Yayınları, 1997.
- GÖLCÜK Şerafettin **Kelam Açısından İnsan ve Fiilleri**, İstanbul, Kayıhan Yay. 1979.

- GÜVENÇ Bozkurt **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 7. Baskı,1996.
- GÜZ Nükhet **Etkili İletişim Terimleri**, İstanbul, İnkılâp Yayıncılık, 2002.
- HANÇERLİOĞLU Orhan **İnanç Sözlüğü (Dinler-Mezhepler-Tarikatlar-Efsaneler)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- HANÇERLİOĞLU Orhan **İslam İnançları Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1994.
- HEİDTMANN Horst **Çocuk Kültürü: Almanya’da Çocuk ve Gençlik Kültürü**, Çeviren: Emre Koyuncuoğlu, Yayına Hazırlayan: Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, İstanbul, Mavibulut Yayınları, 1997.
- ILGAZ Sevil **Çizgi Film Temel İlkeleri Yapım Tekniği**, İstanbul, Leya Yayınları, 1998.
- IŞIK Metin, **İletişimden Kitle İletişimine** Konya, Mikro Yayınları, 2000.
- IŞIK Metin **Kitle İletişim Teorilerine Giriş**, Konya, Eğitim Kitabevi, 2002.
- IŞIK Metin **Televizyon ve Çocuk**, Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2007.
- IŞIK Metin **“Çocuk Televizyon ve Eğitim”, Medya ve Çocuk Rehberi**, Çocuk Televizyon ve Eğitim, Konya, Eğitim Kitabevi, 2008.

- İNANÇ Yazgan Banu **Gelişim Psikolojisi; Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Adana, Nobel Yayınları, 2005.
- JERSİLD Arthur **Çocuk Psikolojisi**, Çeviren: Gülseren Günçe, Ankara, AÜEF Yayınları, 1987.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem **Yeni İnsan ve İnsanlar**, İstanbul, Evrim Yayınevi, 2006.
- KAR ALTAN **Medya ve Çocuk Rehberi, Çocuk Tüketiciler ve Tüketilen Çocuklar**, Konya, Eğitim Kitabevi, 2007.
- KARAHAN USLU Zeynep **Televizyon ve Kadın**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2000.
- KARASAR, Niyazi **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Yayınları, 2007.
- KARS Neşe **Televizyon Programı Yapalım Herkes İzlesin**: İstanbul, Derin Yayınları, 2003.
- KATAR Mehmet **Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe**, Aziz Andaç, Yayınları, Ankara, 2003.
- KAYALIK Hasan **Din Psikolojisi**, Adana, Karahan Kitabevi, 2011.

- KELLNER Douglas **“Kültür Endüstrileri” Kitle İletişim Kuramları**, Çeviren: Erol Mutlu, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2005.
- KOYUNCUOĞLU Nihal **Çocuk Kültürü: Türkiye’de Çocuk Tiyatrosu**, Yayına Hazırlayan: Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, İstanbul, Mavibulut Yayınları, 1997.
- KOCAOLUK Fatma, M. Şükrü **İlkokul Programı, Beş Sınıfın Yıllık Planı**, İstanbul, Kocaoluk Yayınları, 1987.
- MARDIN Şerif **Din ve İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- MATTELART Armand, Michelle **İletişim Kuramları Tarihi**, Çeviren: Merih Zıllıoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.
- MEGEP Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınları, 2008.
- MESSADIE Gerrard **Şeytanın Genel Tarihi**, Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1998.
- METE Mehmet **Televizyon Yayınlarının Türk Toplumu Üzerindeki Etkisi**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- MULGAN Geoo **Antipolitik Çağda Politika**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995.

- MUTLU Erol **Televizyon ve Toplum**, Ankara, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- MUTLU Erol **Televizyonu Anlamak**, Ankara, Ayraç Kitabevi, 2008.
- OSKAY Ünsal **İletişimin ABC'si**, 2. baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2001.
- OSKAY Ünsal **“Yıkanmak İstemeyen Çocuklar” Olalım**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- ÖCEL Nilüfer **Türk ve Dünya sinemasında Çocuk İmgesi**, İstanbul, Emek Matbaası, 2001.
- ÖNGÖREN Gürsel **Uluslararası İletişim**, İstanbul, Der Yayınlar, 1995.
- ÖZBEK Y. ve Ullman M. **İslam Açısından Sihir & İslâm Kültür Tarihinde Maji**, İstanbul, iz Yayınları, 1994.
- ÖZTÜRK Hüseyin **Kişilik Gelişimi Açısından Çocuk ve Televizyon**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2002.
- PEKER Hüseyin **Din Psikolojisi**, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2011.
- PIAGET Jean **Çocukta Zihinsel Gelişim**, İstanbul, Cem Yayınevi, 2000.

- POSTMAN Neil **Çocukluğun Yok Oluşu**, Çeviren: Kemal İnal, İstanbul, İmge Kitabevi, 1995.
- POSTMAN Neil **Televizyon: Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem**, Çeviren: Osman Akinhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994.
- POYRAZ Bedriye **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, Ankara, Ütopya Yayınları, 2002.
- RİGEL Nurdoğan **Medya Ninnileri**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1993.
- RİGEL Nurdoğan **“TV, Çocuk Ve Şiddet Araştırmalarında 50 Yıl”, Medya ve Çocuk Rehberi**, Editörler: Yasemin Giritli İnceoğlu, Nurdan Akıner, Konya, Eğitim Kitabevi, 2007.
- QUALL Denis,
RAMONET Ignacio **Medyanın Zorbalığı**, Çeviren: Aykut Derman, İstanbul, Om Yayınevi, 2000.
- ROUSSEAU Jean Jacques **Emile Ya Da Eğitim Üzerine**, Çeviren: İsmail Yerguz, İstanbul, Say Yayınları, 2009.
- SAFA Peyami **Nasyonalizm, Sosyalizm, Mistisizm**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 1979.
- SAİD Edward
CHOMSKY Noam **Rızanın İmalatı/Kitle Medyasının Ekonomi Politikası**, Aram Yayınları, Diyarbakır, 2006.

- SELÇUK Ziya **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 11. baskı, 2004.
- SELSAM Howard **Etik (Yeni Değerler ve Özgürlük)**, Çeviren: Yüksel Demirekler, Ankara, Yaba Yayınları, 1995.
- SEYİDOĞLU Bilge **Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Yayınları, 1990.
- SUNGUR Suat **“Televizyon Yayınları ve Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri”**, Medya ve Çocuk Rehberi, Konya, Eğitim Kitabevi, 2007.
- ŞİRİN Mustafa Ruhi **Kuşatılmış Çocukluğun Hikâyesi**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1999.
- ŞİRİN Mustafa Ruhi **Televizyon Çocuk ve Aile**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- TEKİNALP Şermin **Camera Obscura’dan Synopticon’a (Radyo Ve Televizyon)** İstanbul, Der Yayınları, 2003.
- TEZEL Naki **Türk Halk Edebiyatında Masal**, Türk Dili, Halk Edebiyatı Özel Sayısı, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1968, Sayı 20.
- TÖKEL Dursun Ali **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

- TURAM Emir **Ekranaltı Çocukları Televizyonla Yetişen Nesil**, İstanbul, İrfan Yayımcılık, 1996.
- TÜRKÇE SÖZLÜK, **TDK**, 1517. 2000.
- USLU KARAHAN Zeynep **Televizyon ve Kadın**, Alfa Yay., İstanbul, 2000.
- ÜNLÜER Ayhan Oğuz **Ekranın Öte Yüzü**, Konya, Tablet Kitabevi, 2005.
- VANEİGEM Raoul **Dinin İnsanlıkdışılığına Dair**, Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul, Versus Kitap, 2009.
- WACH Joachim **Din Sosyolojisi**, Çeviren: Ünver Günay, İstanbul, Marmara Üniv. İlahiyat Fakt. Vakfı Yayınları, 1995.
- WEBER Max **Sosyoloji Yazıları**, Çeviren: Taha Parla, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. basım, 2000.
- YAVUZER Haluk **Çocuk ve Suç**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 4. basım, 1988.
- YAVUZER Haluk **Ana-Baba ve Çocuk**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.
- YAVUZER Haluk **Çocukluğun İlk Altı Yılı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.

YAVUZER Haluk

Çocuk Psikolojisi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 16. basım, 1998.

YUMLU Konca

Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları, İzmir, Nam Yayınları, 1994.

Tezler

ÇELENK Erkan

“TV’de Gösterilen Çizgi Filmlerin İlkokul Çağı Çocukları Üzerindeki Etkileri”, İzmir, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

DURSUN Aysun

“Keloğlan Masallarının Tespiti Ve Tasnifi” Muğla, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

FURAT Ayşe Zişan

Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonları-Sır Dizileri Ve Dini Programlar, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

İŞIKER Faruk

Televizyon Yayınlarında Şiddet, Uzmanlık Tezi, Ankara, RTÜK, 2011.

KARS Neşe

Televizyon ve Çocuk Programlarına Bir Örnek: Susam Sokağı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

SERHATLIOĞLU Birsen

Televizyon Programlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 5–6 Yas Grubu Çocuklarının Zihin ve Dil Gelişimini Etkileme Biçimlerine Yönelik Öğretmen ve Veli Görüşlerinin Belirlenmesi, Elazığ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Sürelî Yayınlar

GOLDMAN Roland

Düşünme ve Dine Tatbiki, Çeviren: Süleyman Akyürek, İzmir, Ege Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:11, 2001.

ÖCEL Nilüfer

İletişim ve Çocuk, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002.

İNAL Ayşe

“Televizyon, Tür ve Temsil”, Yıllık 1999 (Sinema ve Televizyon Özel Sayısı), Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2001.

İNAL Ayşe

“Televizyon, Tür ve Temsil”, Yıllık 1999 (Sinema ve Televizyon Özel Sayısı), Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2001.

İNANÇ Demet Değer

“Sanat Olayı” Dergisi, İstanbul, Karacan Yayınları, 1981.

- TRT **Türkiye Radyoları 1989 Yılı Söz ve Müzik Programları Yapım ve Uygulama Talimatı**, Radyo Dairesi Başkanlığı Yapım Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü Yayını, Aralık 1988.
- STARK Linda **“Yüzüklerin Efendisi, Harry Potter, Conan: Fantastik Edebiyat Sinemalar Diyarında”**, Virgül dergisi, sayı 49.
- ÇELENK Sevilay **“Türkiye’de Televizyon Programcılığının Gelişimi ve Genel Eğilimleri”**, Yıllık 1999 (Sinema ve Televizyon Özel Sayısı), Ankara, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 1999.
- TEZEL Naki **Türk Halk Edebiyatında Masal**, Ankara, Türk Dili, Halk Edebiyatı Özel Sayısı, Sayı 20, Türk Dil Kurumu Yayını, 1968.

Diğer Kaynaklar (Kongre, Sempozyum, Bildiriler)

BAĞLI Melike Türkan

Televizyon İlintili Çocuk Oyunları, Ankara, (Türkiye’de Çocuk Oyunları: Araştırmalar) Haz. Bekir Onur, Neslihan Güney, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 12, 2004.

ÇAPLI Bülent

Televizyon Karşısında Çocuk: Türkiye Örneği, Yay. Haz: Bekir Onur, **(3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001.

DENİZ Güler

Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları ile Bir Model Önerisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1992.

ELKİND David

Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme Ve Eğitim **(3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi; Dünyada Ve Türkiye’de Değişen Çocukluk)**, Yay. Haz: Bekir Onur, Çev. Emine Gül Kapçı, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2001,

ERTÜRK Yıldız Dilek

Çocuk Hakları Ve Medya El Kitabı: Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Göre Medya Kullanımı, İstanbul, 2011.

GÖNENÇ Özgür

“İletişimin Çocuğa Etkisi” 2. Uluslar Arası **Çocuk ve İletişim Kongresi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2005.

JAMES Allison

'Yeni' Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar Ve Pratikler, Çeviren: Emine Gül Kapçı, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2001. **(3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk)**

ÖNAL M. NACİ

Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Ankara, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, 2006.

Çocuk Programları ve Bu Programlarda Yayımlanan Reklamların İçerik Analizi Araştırması, İstanbul, T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2008

Elektronik Kaynaklar

ARİ Ramazan

Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması

http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Emel%20ARSLAN%20-%20Ramazan%20ARI/ARSLAN,%20EMEL%20VD..pdf (14.08.2011)

BAŞAK ASENA Melike.

“Gıda Reklamlarının Okulöncesi Çocuklar Üzerindeki Etkilerinin Anneler Tarafından Değerlendirilmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ibris.bahcesehir.edu.tr/dosyalar/Tez/084566C1.pdf,

KIRLAR BAROKAS Safiye

“Büyümüş de küçülmüşler bir reklam çözümlemesi ‘pınar sosisi’” İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi Yıl:1 Sayı:1 s: 161
www.iau.edu.tr/iletisimfakulte/dergi/buyumus_de_kuculmus.pdf. 8.12.2011

KURUOĞLU Huriye

E.Ü İletişim Fakültesi, **Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkisi**,
<http://www.demetuyanik.com/?&Syf=22&Mkl=91825&/Televizyonun-%C3%87ocuklar-%C3%9Czerindeki-Etkisi/> / 29.01.2012.

PAKER Cesur

http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:j5iyQfa1sr0J:scholar.google.com/+cesur+paker+&hl=tr&as_sdt=0,5 (10.03. 2011)

SAYIL Melike

Televizyon Ve Çocuk İstismarı, s.17
http://scholar.google.com.tr/scholar?q=televizyon+ve+%C3%A7ocuk+istismar%C4%B1&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart&sa=X&ei=MhDuT8LBBcmM-wak_fm2Dg&ved=0CE4QgQMwAA
.07.04.2012.

YAPICI Şenay

Bir Eğitim Aracı Olarak TV Etkileri,
<http://www.universitetoplum.org/text.php3?id=72>. 12.10.2011.

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=215467> (11.08.2011)

<http://www.cocukaile.com/IcSayfa.aspx?Kodal=441> / 10.03.2012.

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=215467> (11.08.2011)

PAKERcesur

http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:j5iyQfa1sr0J:scholar.google.com/+cesur+paker+&hl=tr&as_sdt=0,5

http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:j5iyQfa1sr0J:scholar.google.com/+cesur+paker+&hl=tr&as_sdt=0,5 s.112.

Çizgi Film, <http://www.nuveforum.net>

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=215467> (11.08.2011)

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=215467> (11.08.2011)

<http://forum.memurlar.net/konu/668983/>
(23.08.2011)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Mitoloji>,
(25.09.2011)

<http://wit.blogcu.com/turklerdeki-belli-basli-mitolojik-ogeler/2866892>
(20.09.2011)

<http://www.okuogren.com/haber.php/kpss-dersler/gelisim/anne-baba-tutumlar.html>
(15. 07. 2011)

<http://www.pusula.tv/detail.asp?Gundem=3042>
(10. 07. 2011)

http://www.pusula.tv/modul_haber/print_viewgundem.asp?GundemID=3042
(09.07.2011)

<http://www.filma.com.tr/124/WINX-CLUB>.
(23.04.2012)

<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx>. (10.04.2012)

<http://www.bbc.co.uk/programmes/genres>
(20.12.2011)

<http://www.independent.co.uk/news/media/are-you-sitting-comfortably-a-history-of-childrens-tv-1335443.html>. (18.12.2011)

<http://www.grandparents.com/gp/content/activitiesandevents/everyday-activities/article/a-history-of-kids-tv.html#ixzz1phmrqrPv>,
(18.12.2011)

<http://www.meydansozluk.com/bak/turkiye+de+cizgi+film+tarihi>, (10. 08. 2011)

<http://nedir.antoloji.com/nazar>, (10.08.2011)

<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1295>, (12.08.2011)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Melek>
(01.03.2012.)